

**TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
İNSAN HAKLARINI İNCELEME KOMİSYONU
BAŞKANLIĞI**

FAALİYET RAPORU

1 MART 1991 - 31 AĞUSTOS 1992

53

**TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
İNSAN HAKLARINI İNCELEME KOMİSYONU
BAŞKANLIĞI**

FAALİYET RAPORU

1 MART 1991 - 31 AĞUSTOS 1992

SUNUŞ

Halkın özgür iradesine dayalı demokratik rejimin en belirgin niteliği, insan hakları ve temel özgürlüklerin vazgeçilmezliği ve bunların yasalarla güvence altına alınmış olmasıdır.

İnsana saygı ve hukukun üstünlüğü demokrasinin birbirinden ayrılamaz iki temel koşuludur.

Bu nedenledir ki, demokrasi, herkes için eşitlik; ekonomik ve sosyal gelişme için gerekli olan bireyin özgür iradesinin en sağlam güvencesidir.

Demokratik devlet, kişinin vazgeçilmez hak ve özgürlüklerini korumakla görevlidir. Barış ve adaletin kalıcılığı ve sürekliliği, bu değerlere tam olarak uyulmasına bağlıdır. Temel hak ve özgürlüklerin ihlâl edilmesi karşısında, herkesin yasal yollara başvurma hakkını kullanabilmesi de aynı değerde önem taşır.

TBMM’de kurulan İnsan Haklarını İnceleme Komisyonumuz, ilk toplantısını yaptığı 5 Şubat 1991 tarihinden bugüne kadar sürdürdüğü çalışmalarında, Türk vatandaşlarından gelen başvurulardan pek çoğunu değerlendirip, gerekli işlemleri gerçekleştirmiştir.

Komisyon ayrıca, Almanya’daki Türk vatandaşlarının sorunları, Batı Trakya Türklerinin durumu, Kuzey Irak’tan Türkiye’ye gelen Türkmenlerin sorunları, Bosna-Hersek’te yaşanan insanlık dışı olaylar ve Ermenilerin Karabağ ve Azerbaycan’a yönelik saldırılar gibi diğer ülkelerde meydana gelen gelişmelerle ilgili ziyaret ve incelemelerde bulunmuştur.

Komisyon çalışmaları ve alınan sonuçlar, aylık raporlar halinde kamuoyunun bilgisine sunulmaktadır. Komisyonumuz tarafından hazırlanıp, sizlere sunulan bu kitapta ise, 5 Şubat 1991 - 31 Ağustos 1992 tarihleri arasındaki çalışmalar hakkında toplu bilgiler verilmektedir.

Bu değerli ve yararlı çalışmadan dolayı, İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu’nuzun Sayın Başkan ve Üyeleri ile görevli personele başarı dileklerimi, takdir ve teşekkürlerimi sunarım.

Hüsamettin CİNDORUK
Türkiye Büyük Millet Meclisi
Başkanı

ÖNSÖZ

Çağımızın en önemli sorunlarından olan insan hakları, zaman zaman tüm ülkelerde gündeme gelmiş bir anlayış ve uygulamalar bütünüdür. Bir çok ülke, bizde de olduğu gibi insan hakları açısından bunalımlı dönemler yaşamıştır. Ancak ülkeler sahip oldukları demokrasi kültürünün yaygınlık ve yoğunluğu, halkın demokrasiye olan inancı, insan hakları konusunda bunalımlı dönemden kısa zamanda kurtulmanın temel taşı olmuştur.

Bunun sonucu olarak da, yalnızca dışarıdan gelen baskılar için değil, aynı zamanda ülkesinin ve halkının insan hakları konusundaki duyarlılığının bir sonucu olarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti bu soruna ciddi olarak el atmış ve onu kesin bir biçimde çözmeyi amaçlamıştır. Bu nedendir ki, insan haklarını izleyen, inceleyen ve yanlışlıkları düzeltecek ve en üst düzeyde yetkileri olacak bir kuruluş, yüce Meclis'in bir komisyonu olarak ihdas edilmiştir.

Bu rapor, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin halkın gerçek ve tek temsilcisi olarak, onun insan hakları kategorisi içinde yer alan sorunlarının çözümü için yapılan ilk çalışmaları özetlemektedir.

İşin daha başında olmakla birlikte, insan hakları alanında alınan yolun az olmadığı anlaşılmaktadır.

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu'nun çalışmalarının daha da ileriye gideceği ve hem iç, hem de dış kamuoyundan konuya ilişkin gelecek eleştirilerin yakın bir gelecekte son bulacağı inancındayım.

3686 sayılı İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Yasası'nın 4. maddesi (g) fıkrası gereğince yıllık olarak yayınlanması gereken faaliyet raporu, yasama yılıyla paralellik taşıması açısından bir defaya özgü olarak Komisyon'un birbuçuk yıllık faaliyetlerini kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. Bu çalışmayı gerçekleştiren Komisyon Danışmanları Doç.Dr.Metin Kazancı, Feride Eroğlu ve Hıdır Göktaş'a teşekkür ederim.

Sabri YAVUZ

Kırşehir Milletvekili

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu

Başkanı

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	
GİRİŞ	7
BİRİNCİ BÖLÜM	
1. İNSAN HAKLARI	5
1.1. İnsan Hakları ve Uluslararası Standartlar	
1.2. Anayasa ve İnsan Hakları	
2. TÜRKİYE VE ULUSLARARASI BELGELER	9
2.1. Birleşmiş Milletler	
2.2. Avrupa Konseyi	
2.3. AGİK (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı)	
İKİNCİ BÖLÜM	
1. TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARI ALANINDA GELİŞMELER	11
1.1. Yeni Hükümet ve Hedefleri	
2. TBMM İNSAN HAKLARINI İNCELEME KOMİSYONU.....	14
2.1. TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu'nun Çalışma Yöntemi	
2.2. Türkiye'de İnsan Hakları Mozaği ve Komisyona Başvurular	
2.3. Alt Komisyonlar	
2.3.1. Yeni Dönem Faaliyetleri	
3. KOMİSYON MÜDAHALE ALANI VE SORUN EKSENLERİ	32
SONUÇ	33
EKLER :	
EK-1 : TÜRKİYE'NİN İNSAN HAKLARI ALANINDA TARAF OLDUĞU BAŞLICA ANDLAŞMALAR	34
EK-2 : TBMM İNSAN HAKLARINI İNCELEME KOMİSYONU ÜYELERİNİN LİSTESİ	36

GİRİŞ

Yaşadığımız çağda bilim ve teknoloji alanında kaydedilen hızlı gelişmelerle ülkeler arasındaki sınırlar anlamını yitirmiş, tüm dünyada insani değerlere sahip çıkmanın önemi ve insani dayanışmanın gücü kavranmıştır. Çağımız hem moral ve toplumsal değerler alanında hem de ulusal, uluslararası politika ilişkilerinde insan haklarına saygının ilk sırada ve belirleyici olduğu "İnsan Hakları Çağı"dır.

Günümüzde, kitle iletişim araçları ağı sayesinde dünyanın hangi kıtasında ve ülkesinde olursa olsun insan hakları ihlalleri gizli tutulamamaktadır. Dünya kamuoyu insan hakları ihlallerinin önlenmesinde, karşı durulması çok güç bir baskı unsuru olma yolunda günden güne bilinçlenmekte, ağırlığını ve etkisini artırmaktadır.

Türkiye'de de bu gelişmelerin yankısı görülmüş, her yerde ve fırsatta insan haklarından söz edilir olmuş, insanlarımız bu kavrama sahip çıkmaya başlamışlardır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu'nun kuruluşu bu gelişmelerin yasama organındaki uzantısı olmuş, insan hakları alanında ilk kez böylesi bir kuruma gidilmiştir.

Bu rapor, Komisyonun kuruluşundan bu yana geçen bir buçuk yıllık süre içerisindeki çalışmaları hakkında bilgi vermek ve bazı sorun odaklarına değinmek amacıyla hazırlanmış olup, Komisyonun fiilen çalışmaya başladığı 1.3.1991 tarihi başlangıç olarak alınmıştır.

Raporun birinci bölümünde "insan hakları" kavramına ve Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası denetim mekanizmalarına değinilecek, ikinci bölümde ise son yıllarda insan hakları alanında yaşanan gelişmeler ve TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu'nun bir buçuk yıllık faaliyetleri ele alınacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.İNSAN HAKLARI

Kökleri Eski Yunan'a kadar uzanan insan hakları anlayışında tanımlanma çabaları geleneksel hukukla birlikte başlamıştır. Yalnızca insan olmakla sahip olunan bu haklar, toplumsal gelişmeyle, demokrasinin ve parlamenter hukuk devleti ilkelerinin tarih içindeki zorlu mücadeleler sonucunda yerleşmesiyle olgunlaşmış ve nihayet uluslararası belgelerde içeriğini bularak evrenselleşmiştir.

Bugün hemen her demokratik ülkenin anayasasında o ülke vatandaşlarının sahip olduğu temel hak ve özgürlükleri sıralayan, bu hakları anayasal güvence altına alan hükümlere rastlanmaktadır.

Şüphesiz ki bu kavram, benzerleri arasında en geniş kapsamlı olanıdır. Günümüzde "insan hakları" yalnızca bir ülkede belli bir dönemde anayasa ve yasalarla tanınan hak ve özgürlükleri değil, insanlığın ulaştığı her gelişme aşamasında herhangi bir ayırım yapmadan tüm insanlara tanınması gereken hak ve özgürlükleri de ifade etmektedir. Bu anlamda anayasa ve yasalarla tanınan haklarla olduğu kadar, ulaşılan uluslararası standartlarla, evrensel olanla da ilgilidir.

Uluslararası denetim mekanizmalarına konu olan bu haklar öncelikle anayasa hukuku ve uluslararası hukuk olmak üzere idare hukuku, ceza hukuku ve hukuk biliminin değişik dallarının alanlarına da girmektedir.

Öte yandan ülkenin tarihsel geçmişi, siyasi yapısı, ekonomi politikası, eğitim durumu, gelişmişlik düzeyi, sosyo-ekonomik yapısı da insan hakları düzeyinin belirlenmesinde önemli etkenlerdir.

Son olarak insan haklarına saygıdan söz edebilmek için demokratik sistem içinde parlamenter bir hukuk devletinin varlığı ön koşuldur. Demokratik sistem -siyasi,ekonomik,sosyal- insan haklarının korunup geliştirilmesi için gerekli iken, insan haklarına saygının yoklugunda demokrasinin kurulması, korunması da mümkün bulunmamaktadır.

1.1. İnsan Hakları ve Uluslararası Standartlar

Hangi haklar ve özgürlüklerin temel, vazgeçilmez olduğu daha çok bir terminoloji sorunu olup, değişik toplumlara, bu toplumların ulusal geçmiş ve geleneklerine, sosyo-ekonomik birikimlerine, ülkenin siyasi yapı ve tercihlerine göre tanımlanabilmektedir.

Yine de İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nden bu yana, temel hak ve özgürlükleri kişi hakları (medeni haklar), siyasi haklar, sosyal ve ekonomik haklar, kültürel haklar olmak üzere 4 kategoride toplamak standart bir ayırım olmuştur. Bu sıralama aynı zamanda tarihsel süreç içindeki gelişimi ve kazanımları da göstermektedir.

Bugün gelinen noktada insan hakları, başta Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Avrupa İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi ve AGİK (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı) Belgeleri olmak üzere uluslararası belgelerde sayılıp, tanımlanan haklar olarak anlaşılmaktadır.

1.2. Anayasa ve İnsan Hakları

1961 Anayasası gibi 1982 Anayasası da Evrensel Bildirge ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde sıralanan tüm temel hak ve özgürlükleri kapsamına almıştır. Ancak bugün herkesçe kabul edildiği gibi bu hak ve özgürlüklerin

sınırlanmasında genel ve özel sınırlama sebepleri oldukça geniş ve esnek bir biçimde sıralanarak kullanımları büyük ölçüde kısıtlanmıştır.

1982 Anayasası'nda güvence altına alınan temel hak ve özgürlükler aşağıda sıralanmaktadır:

Kişî hakları: Yaşama hakkı; İşkence ve kötü muamele yasağı; Zorla çalıştırma yasağı; Kişî özgürlüğü ve güvenliği; Tarafsız ve bağımsız mahkemece adil yargılanma; Özel hayatın gizliliği; Konut dokunulmazlığı; Haberleşme özgürlüğü; Yerleşme ve seyahat özgürlüğü; Din ve vicdan özgürlüğü; Düşünce ve kanaat özgürlüğü; Düşünceyi yayma ve açıklama özgürlüğü; Bilim ve sanat özgürlüğü; Basın özgürlüğü; Dernek kurma özgürlüğü; Toplantı ve gösteri yürüyüşleri düzenleme hakkı; Mülkiyet hakkı; Kanuni hakim güvencesi; Hak arama hürriyeti; Kanun önünde eşitlik.

Sosyal ve Ekonomik Haklar: Eğitim ve öğrenim hakkı; Ailenin korunması; Çalışma ve sözleşme özgürlüğü; Dinlenme hakkı; Sendika kurma ve sendikal faaliyette bulunma hakkı; Toplu iş sözleşmesi, grev ve lokavt hakkı; Sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı; Konut hakkı; Gençliğin Korunması; Sosyal güvenlik hakkı; Sanatın ve sanatçının korunması.

Siyasi haklar: Vatandaşlık hakkı; Seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakkı; Siyasi partilere katılma ve parti kurma hakkı; Dilekçe hakkı; Kamu hizmetlerine girme hakkı.

2. TÜRKİYE VE ULUSLARARASI BELGELER

Anayasanın 90. maddesi uyarınca usulüne göre yürürlüğe konulmuş uluslararası andlaşmalar kanun hükmünde olup Türk ulusal mevzuatının ayrılmaz birer parçası haline gelmektedir.

İnsan hakları alanında taraf olduğumuz uluslararası andlaşmalar ve mekanizmalar şöyle özetlenebilir:

2.1. Birleşmiş Milletler

Türkiye, Birleşmiş Milletler ve ihtisas kuruluşları çerçevesinde akdolan insan hakları ve insani konulara ilişkin çok sayıda sözleşme ve benzeri yasal düzenlemelere taraf olmuştur. Bu sözleşmelerin hükümleri Türkiye için bağlayıcılık taşımaktadır.

Bunlar arasında en önemlisi 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'dir. Bu Bildirgenin uygulama alanı zaman içinde BM Ekonomik ve Sosyal Konsey (ECOSOC) bünyesinde gelişmiş olup, BM İnsan Hakları Komisyonu ile BM Azınlıkların Korunması ve Ayrımcılığın Önlenmesi Alt Komisyonu'nda ECOSOC kararları uyarınca teşkil olunan hiyerarşik şikâyet mekanizmaları bulunmaktadır.

Türkiye'nin 1988 yılından bu yana taraf olduğu ve kontrol mekanizmasını beraberinde getiren diğer bir önemli sözleşme de Birleşmiş Milletler İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi'dir. Bu sözleşme çerçevesindeki denetim mekanizması BM İşkencenin Önlenmesi Komitesi'nce yürütülmektedir.

2.2. Avrupa Konseyi

AGİK belgelerinin dışında, Türkiye insan hakları alanında Avrupa ülkeleri için en kapsamlı hukuki belge olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne 1954 yılından beri taraf bulunmaktadır. Sözleşmenin insan hakları ihlalleri için bireylerin Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na başvurusunu öngören kontrol mekanizması, 1987 yılında kabul edilmiştir. Bu mekanizmanın bir ileri aşaması olan Avrupa İnsan Hakları Divanı'nın yargı yetkisi de Ocak 1990 tarihinde tanınmıştır.

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu önünde diğer ülkeler gibi Türkiye aleyhinde de, haklarının ihlal edildiğini ileri süren vatandaşlarımızca yapılan bireysel başvurular bulunmaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ek bazı protokoller ve Avrupa Konseyi çerçevesinde akdölunan diğer sözleşmelerin yanısıra, Türkiye 1988 yılından bu yana Avrupa İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi'ne de taraftır. Bu sözleşme, kendi içinde ayrı bir kontrol mekanizmasını getirmekte, sözleşme uyarınca kurulan Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi ihlal iddiasında bulunan ülkelere düzenlenen ziyaretlerle bu durumu denetleme yetkisini taşımaktadır.

Yine, insani konuları işleyen ve Avrupa içinde temel insan hakları belgeleri arasında yer alan Avrupa Sosyal Şartı da son zamanlarda güçlendirilmeye çalışılan kontrol mekanizmalarıyla, Türkiye'nin taahhütlerde bulunduğu önemli belgelerden bir diğerini oluşturmaktadır.

2.3. AGİK (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı)

İnsan Hakları, Türkiye'nin de içinde yer aldığı AGİK sürecinin başından beri en önemli yönlerinden birini oluşturmuştur. 1975 Helsinki Nihai Senedi'nden başlayarak önemli AGİK belgelerinde insan hakları konuları, hem ilkeler bölümünde hem de insani boyut başlığı altında AGİK'in temel unsurlarından biri olarak işlenmiştir. Görünen odur ki insan hakları, demokrasi ve hukuk devleti ilkelerinin yerleştirilmesiyle, uygulamalarının izlenmesi AGİK'in en önemli işlevlerinden biri olacaktır.

Bu çerçevede AGİK bünyesinde 1990 yılında kabul edilen Paris Şartı, insan haklarını geleceğin Avrupası için yeni bir temel taşı olarak ortaya çıkarmıştır.

Eylül-Ekim 1991 tarihlerinde Moskova'da toplanan AGİK İnsani Boyut Konferansı, Paris Şartı'nı hazırlayan Kopenhag Hükümlerini bir adım daha ileriye götürerek, insan haklarının denetimi konusunda AGİK içinde bir kontrol mekanizması getirmiştir. Buna göre AGİK'e Üye ülkelerin uzmanları arasından tayin edilecek bir Uzmanlar Kurulu oluşturulmakta ve bu kurul herhangi bir ülkenin araştırma talebi ve en az beş diğer devletin desteği ile; ciddi bir ihlal iddiasında ise en az dokuz devletin desteği ile AGİK taahhütlerinin ihlal edilip edilmediğinin denetimini üstlenmektedir.

Nitekim Moskova Belgesi'nde, insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğünün hiç bir devletin iç işi sayılamayacağı, bütün devletlerin kolektif sorumluluğuna girdiği temel ilke olarak yer almaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

1. TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARI ALANINDA GELİŞMELER

Türkiye, yıllardır uygulanagelen ve gelenekselleşen anlayışa göre bir korunak, bir kültürler potasıdır. Her kavim, her ulus Anadolu'da kendisine bir yer bulmuş, iş bulmuş, aş bulmuştur. Bu gelenek öylesine güçlüdür ki, hiç bir siyasal iktidar bu hoşgörülü anlayışa ne karşı çıkabilmiş, ne de engellemeye çalışmıştır.

Bu anlamda Anadolu bir korunak, bir buluşma ve birlikte yaşama mekanıdır. Hem uzak hem de yakın geçmişte birlikte yaşayan bu kavimler, bu milletler hep dış etkilerle, Avrupa'nın ve Rusya'nın müdahaleleriyle zaman zaman birbirleriyle çekişmişler, bunun sonucunda da kurdukları devletler tarihe karışmıştır. Osmanlı bunun en son örneğidir.

Modern Türkiye ise genç bir cumhuriyet olup, Türk demokrasisinde hiç kimse kimseden temel haklar ve özgürlükler açısından farklı durumda değildir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki Türkiye'nin kendi vatandaşlarına yaklaşımı ve insan hakları anlayışının kimi dönemlerde değiştiğini, değiştirilmeye çalışıldığını görmekteyiz. Cumhuriyet döneminde yaşanan üç askeri müdahale sonucu ortaya çıkan tablo ne yazık ki böyledir. İşin doğası gereği askeri yönetimler, demokrasi ve insan haklarına saygı konularında sivil yönetimlere oranla çok daha sert ve duyarısızdılar. Bu müdahalelerin sonucusu olan 12 Eylül de eylem, işlem ve düzenlemeleriyle, insan hakları alanına yaptığı darbelerle bu alandaki birikimlerin silinmesine yol açmış, temel hak ve özgürlüklerin kullanımlarında ciddi sorunlar ve bunalımlar yaratmıştır.

Ancak 12 Eylül'ün akabinde seçimle yönetime gelen siyasi kadro, bir süre sonra özellikle insan hakları konusunda duyarlı davranmaya, iç ve dış kamuoyunun da beklentileri doğrultusunda insan hakları konusuna ciddi olarak eğilmeye başlamıştır.

Böylelikle 1983 yılında parlamenter rejime geçildikten bu yana demokratik kurumların yerleştirilmesi konusunda bazı mesafeler alınabilmektedir.

Esasen 1983 yılından beri yapılan genel seçimler, yerel seçimler ve referandumlarla 7 kez halkın iradesine başvurulmuş olması, Türkiye'de demokratik parlamenter sistemin yerleşikliğinin ve bu yöndeki istemin bir göstergesidir.

1987 yılında tüm ülkede sıkıyönetime son verilmiş, ülke içinde demokrasinin işlerlik kazanmasıyla birlikte Batı Avrupa'nın bir parçası ve Avrupa Konseyi üyesi olan Türkiye, Avrupa'daki siyasi ve ekonomik entegrasyon süreci içindeki yerini almak üzere Avrupa Topluluğu'na tam üyelik başvurusu yapmıştır. Bu dönemde Türk Hükümeti insan hakları alanındaki uluslararası denetim mekanizmalarına da taraf olmuştur.

1987 Ocak ayında Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na kişisel başvuru hakkını tanıyan Türkiye, bireylerin insan hakları ihlali iddialarının yöneltilebileceği tarafsız bir organın denetimine tabi olmayı kabul etmiştir.

Türk Hükümeti 1988 yılı içinde Avrupa Konseyi ve Birleşmiş Milletler çerçevesinde hazırlanan işkencenin önlenmesi ile ilgili sözleşmelere taraf olmuş, 1989 Haziran ayında Avrupa Sosyal Şartı'nı onaylamış, 8 Ocak 1990 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Divanı'nın zorunlu yargı yetkisini tanımış ve 6 Kasım 1990 tarihinde Divan'a da kişilerin ve hükümet dışı kuruluşların başvurma hakkını öngören Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 9 No.lu Protokolü ve Avrupa Konseyi'nin gözden geçirilmiş Sosyal Kodu'nu imzalamıştır.

Uluslararası sözleşmelere taraf olmanın yanısıra, ülke içinde de bazı düzenlemelere gidilmiştir. Bu kapsamda cezaevlerindeki koşulları iyileştirmek ve uluslararası standartlara uyumlu hale getirmek amacıyla Ceza infaz Kurumları ile Tevkifevlerinin Yönetimine ve Cezaların infazına Dair Tüzük'te 6 Ocak 1990 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan önemli değişiklikler yapılmıştır. Zincir ve demire vurma gibi bedensel, zalimane, insanlık dışı ve küçültücü disiplin cezalarının yasaklanması, hücre şartlarının iyileştirilmesi, ziyaret hakkı ve izin hakkının geliştirilmesi, mahpusların doktor tarafından muayeneye tabi tutulması, daha serbest şartlarla cezaevi kütüphanesi imkanlarından yararlanmaları, nakillerde yakınlarına bilgi verilmesi gibi mahkum ve tutuklular için daha insancıl şartlar öngören hükümler bu değişiklikler arasındadır.

"Incommunicado" gözaltı durumunun sona erdirilmesi için de bazı önlemler alınmıştır. 26.9.1989 ve 4.4.1990 tarihli Başbakanlık genelgeleriyle sanıkların hazırlık soruşturmaları dahil tüm gözaltı ve tutukluluk süresi içinde avukatlarıyla görüştürülmesinin sağlanması yoluna gidilmiştir.

Ancak, hemen belirtmek gerekir ki bu genelgelerin uygulanmalarına ilişkin ciddi yakınmalar olup, uygulamada tatmin edici ve kamuoyunu rahatlatıcı bir başarı sağlanamamıştır.

Öte yandan Türk Ceza Kanunu'nda idam cezası öngören suçlardan onüçü için cezanın müebbetle çevrilmesini içeren bir yasa değişikliği 29.11.1990 tarihinde kanunlaşarak yürürlüğe girmiş ve böylelikle idam cezasını öngören maddelerin kapsamı daraltılmıştır.

TBMM tarafından 12 Nisan 1991'de kabul edilen ve aynı tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'yla, Türk Ceza Kanunu'nun 141., 142. ve 163. maddeleri, 2 sayılı Hıyaneti Vatanîye Kanunu, 6187 sayılı Vicdan ve Toplanma Hürriyetlerinin Korunması Hakkında Kanun ve 2932 sayılı Türkçe'den Başka Dillerle Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun ilga edilerek Türk Ceza Hukukunda önemli bir atılım yapılmıştır.

Ceza Kanunu'nun 1936 yılından beri yürürlükte olan 141. ve 142. maddelerinin kaldırılması, bundan böyle komünist faaliyetler ve komünizm propagandasının devlet aleyhinde işlenen suçlar olarak nitelendirilmeyeceği sonucunu getirmektedir. Böylelikle bu nitelikte faaliyetler ve propaganda ceza kovuşturması kapsamından çıkarılmıştır. Dolayısıyla bu maddeler nedeniyle yürütülen ceza kovuşturmaları ve davalar da konusuz kalarak düşmüştür. Aynı durum Ceza Kanunu'nun laikliğe aykırı faaliyet ve propagandayı yasaklayan 163. maddesi için de geçerlidir.

2932 sayılı Türkçe'den Başka Dillerde Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun'un yürürlükten kaldırılması ise düşünce ve düşüncüyü açıklama hürriyetlerini, üzerlerindeki kısıtlamalardan kurtarma iradesinin bir göstergesidir. Böylece düşünce ve kanaatlerin açıklanmasında artık dil engeli gibi bir kısıtlama olmayacaktır.

3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu 8 Nisan 1991 tarihinden önce işlenmiş bütün suçlardan dolayı tutuklu ve hükümlü olanlara şartla tahliye imkanı getirmiştir. Böylelikle cezaevlerindeki yaklaşık 40.000 tutuklu veya hükümlüyü kapsamına alan bu kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte yaklaşık 23.000 kişi şartla tahliye edilmiştir. Bu kanunun şartla tahliyeyle ilişkin hükümleri devletin aleyhinde suç işlemiş olup da ülkeyi terketmeleri nedeniyle vatandaşlıktan çıkarılanlara da uygulanmaktadır. Bu kişiler 12 Nisan 1991 den itibaren iki yıl içinde yurda dönüş yaptıkları takdirde, kanunun tanıdığı fırsattan yararlanabileceklerdir.

Öte yandan bu kanun, 8 Nisan 1991 tarihinden önce işlenmiş suçlar için hükmedilen ölüm cezalarının infaz edilmeyeceğini, işlenen suçun türüne göre değişik sürelerde hapis cezalarına çevrileceğine amirdir. Buna göre TBMM Adalet Komisyonu'nda görüşülmeyi bekleyen idam cezaları müebbet cezasına çevrilmiş ve bu durumdan 144 ayrı dosya içerisinde yer alan 276 kişi yararlanmıştır.

1.1. Yeni Hükümet ve Hedefleri

20 Ekim 1991 tarihinde yapılan genel seçimlerden sonra Dogru Yol Partisi ile Sosyal Demokrat Halkçı Parti arasında akdedilen Koalisyon Protokolü ve bilahere açıklanan Hükümet Programında "özgürlükçü, katılımcı ve her anlamda tam demokratik rejimin, Türkiye'nin ve Türk Milletinin vazgeçilmez, feda edilemez ve ödün verilemez yaşam tarzı" olduğu vurgulanmıştır.

Anılan Protokolde 12 Eylül askeri müdahalesiyle Türkiye'deki demokratik yaşamın kesintiye uğradığı, 1982 Anayasası ve yapılan iki genel seçime rağmen, rejimin normalleşmesinde, demokratik kurum ve kuruluşların yerleşmesinde, yapay siyasi ortam ve olumsuzlukların giderilemediği hususlarının altı çizilerek, 12 Eylül hukukundan ortaya çıkan ve arta kalan yasal düzenlemelerin, uygulama ve kısıtlamaların yürürlükten kaldırılacağı, her alanda tam demokratik bir siyasi ortam yaratılmasının gerekliliğine kesinlikle uyulacağı taahhüd edilmiştir.

Protokolde ayrıca, Türkiye'nin devleti, ülkesi ve milleti ile bölünmez bir bütün olduğu ve toplumsal yapımızdan kaynaklanan tarihsel ve geleneksel bir beraberlik ve birlik fikrini yansıtan üniter devlet niteliğinin tartışılmazlığı vurgulanmakta; öte yandan hak ve özgürlükler babında, Paris Şartı'nın ve insan haklarına ilişkin uluslararası sözleşme ve belgelerdeki temel ilkelerin devletimizin tüm katmanları için vazgeçilmez ön şartlar ve yaşamsal veriler olduğu kaydedilerek, Hükümetin bu ilkeleri hukuk sistemi içine almaya ve gerçeklik kazandırmaya kararlı olduğu açıklanmaktadır.

Yargı bağımsızlığı ve yargı güvencesinin gerçek anlamda sağlanacağı kararlılığının ifade edildiği Protokol ve Hükümet Programında seçme ve seçilme yaşından, üniversite, basın ve sendikalara ilişkin özgürlüklerden, gözaltı sürelerine değin bir dizi düzenleme gereğine değinilmektedir. Ayrıca, Anayasa'nın tümüyle değişmesi beklenmeden, Siyasi Partiler ve Seçim Yasaları, çalışma hayatı ile ilgili yasalar, Ceza ve Usul Yasaları, Sıkıyönetim ve Olağanüstü Hal Yasaları, TRT Yasası, Terörle Mücadele Yasası gibi demokratik yaşamın temel ilkeleri ile bağdaşmayan hüküm ve özellikler içeren yasaların yeniden ele alınması, yürürlükten kaldırılması veya önemli iyileştirmelerle korunması hedeflenmektedir.

Bu şekilde siyasi ve toplumsal yaşamın temel hak ve özgürlükler çerçevesinde yeniden kurumlaşmasının sağlanacağı inancını vurgulayan yeni Hükümet, işkenceyi de bir "insanlık suçu-insanlık ayıbı" olarak tanımlamaktadır. İlgili yasalarda yapılacak değişikliklerle yakalanan veya tutuklanan kişiye avukatı hazır bulunmadan ifade vermeyi ret hakkını tanımayı, ayrıca tutukluların belli aralıklarla avukatları ve yakınlarıyla görüşme hakkına kavuşturulması suretiyle işkence ve işkence iddialarını ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Bu amaçların gerçekleştirilmesi doğrultusunda bir "İnsan Hakları Bakanlığı" kurulması öngörülmüştür.

Tek oda-hücre donanımlı olarak inşa edilen ve mahkumların gayri-insani şartlardan yakındıkları Eskişehir Özel Tip Cezaevi'nde 22 Kasım 1991 tarihinde incelemeler yapan Adalet Bakanı Seyfi Oktay ve İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanı Mehmet Kahraman'ın ortaklaşa hazırladıkları rapor, Bakanlar Kurulu'nda görüşülmüş ve yeni Hükümetin ilk icraatlarından biri olarak cezaevinin boşaltılarak kapatılmasına karar verilmiştir.

Öte yandan kültür yaşamında da iyileştirmeler yapılmıştır. Kültür Bakanı Fikri Sağlar'ın Aralık 1991'de Kürtçe ses kasetleri için konulmuş herhangi bir yasaklama kararı bulunmadığını ve satışlarının serbest olduğunu açıklamasından sonra bu konudaki sınırlamalar ortadan kaldırılmış, 12 Eylül askeri darbesinin ardından "sakıncalı bulunarak" toplatılan 25 bin kadar kitabın bulunduğu depo, Kültür Bakanı tarafından kamuoyuna teşhir edildikten sonra kitaplar kütüphanelere dağıtılmıştır.

Yeni hükümet teröre karşı mücadelenin artırılacağını ve bunu yaparken demokrasi ve hukuk devleti ilkelerine bağlı kalınacağını açıklayarak tüm vatandaşların kendi ana dillerini konuşmasına, kültürel ve dini özelliklerini korumasına müsaade edileceğini; bu maksatla yasalardan ve uygulamalardan

kaynaklanan eksikliklerle, bazı engel ve sınırlamaların Paris Şartı'nın ruhuna uygun bir biçimde ve ulusal bütünlük içinde giderilmesinin hedeflendiğini de ifade etmiştir.

Türkiye kimilerine göre önemsiz, kimilerine göre de oldukça önemli sayılan bu değişiklikleri gerçekleştirerek, insan hakları alanında evrensel normları yakalamayı arzu ettiğini açıkça belirtmiş olmaktadır.

2. TBMM İNSAN HAKLARINI İNCELEME KOMİSYONU

5.12.1990 Tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilen 3686 sayılı İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Kanunu, ülkemizde siyasal iktidarlara birlikte kamu yönetiminin insan haklarına bakış açısına yeni boyutlar getirmiş, insan hakları anlayış ve uygulamasının çağdaş bir içeriğe kavuşturulması konusunda yepyeni bir perspektif çizmiştir.

3686 sayılı yasa ilk defa insan haklarının ihlali ile ilgili olarak gözetimi sağlama ve en önemlisi insan haklarına saygının ülkeye yerleştirilmesi amacıyla TBMM bünyesinde bir komisyon oluşturmaktadır. Bu yasa uyarınca komisyonun görevleri şöyle belirlenmiştir:

*Uluslararası alanda genel kabul gören insan hakları konusundaki gelişmeleri izlemek,

*Türkiye'nin insan hakları alanında taraf olduğu uluslararası andlaşmalarla T.C. Anayasası ve diğer milli mevzuat ve uygulamalar arasında uyum sağlamak amacıyla yapılması gereken değişiklikleri tespit etmek ve bu amaçla yasal düzenlemeler önermek,

*Türkiye Büyük Millet Meclisi Komisyonlarının gündemindeki konular üzerinde, istem üzerine görüş bildirmek,

*Türkiye'nin insan hakları uygulamalarının, taraf olduğu uluslararası andlaşmalara, Anayasa ve kanunlara uygunluğunu incelemek ve bu amaçla araştırmalar yapmak, bu konularda iyileştirmeler ve çözümler önermek,

*İnsan haklarının ihlale uğradığına dair iddialar ile ilgili başvuruları incelemek veya gerekli gördüğü hallerde ilgili mercilere iletmek,

*Gerektiğinde dış ülkelerdeki insan hakları ihlallerini incelemek ve bu ihlalleri o ülke parlamenterlerinin dikkatlerine doğrudan veya mevcut parlamenter forumlar aracılığıyla sunmak,

*Her yıl yapılan çalışmaları, elde edilen sonuçları, yurtiçi ve dışında insan haklarına saygı ve uygulamaları kapsayan bir rapor hazırlamak.

Komisyon bu görevleri yerine getirebilmek için tüm kamu ve özel kuruluşlardan bilgi almak, ilgilileri çağırıp bilgilerine başvurmak, gerektiğinde söz konusu yerlerde araştırma ve inceleme yapmak yetkisiyle donatılmıştır.

* Komisyon Başkanı Ahmet Türk ve Sözcü Zübeyir Aydar ve üye Sırrı Sakık'ın Sosyal Demokrat Halkçı Parti'den 31.3.1992'de istifa etmeleri üzerine Komisyondaki görevleri de sona ermiştir. SHP'nin milletvekili sayısındaki azalma üzerine, Komisyondaki üye sayısında da azalma olmuş ve SHP'ye ait bir üyelik bağımsızlara geçmiştir. Ancak, Komisyonun üye sayısının 23'e çıkarılması üzerine, DYP'nin Komisyondaki üye sayısı dokuza, SHP'nin üye sayısı da yeniden dörde yükselmiştir. 22 Nisan 1992'de yapılan seçim sonucunda Komisyon Başkanlığı'na İzmir Milletvekili Mehmet Özkan, İzmir Milletvekili Mehmet Özkan'dan boşalan Başkanvekilliğine de İstanbul Milletvekili Feyzi İşbaşaran seçilmiştir. Ancak İzmir Milletvekili Mehmet Özkan, 4 Mayıs 1992'den itibaren Komisyon Başkanlığı görevinden istifa etmiştir.

Dolayısıyla Komisyon, insan hakları konusunda önemli gelişmeleri sağlamak için hukuk tekniği açısından hiç de küçümsenemeyecek yetkilere sahiptir.

2.1. TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu'nun Çalışma Yöntemi

Komisyon,- TBMM'nde grubu bulunan siyasi partilerin milletvekili sayılarıyla orantılı olmak üzere- seçilmiş 21 üyeden oluşmaktaydı. Ancak, Komisyonun üye sayısı TBMM Genel Kurulu'nun 3.7.1992 tarihli 93. Birleşimi'nde 23'e çıkarılmıştır. Komisyonda, 23 üye arasından seçilen bir başkan, iki başkanvekili, bir sözcü ve bir katip görev yapmaktadır.

Kuruluşundan 20 Ekim 1991 genel seçimlerine kadar Komisyonda üç parti temsil edilmiş olup, üyeliklerin dağılımı Anavatan Partisi 14 üye, Sosyal Demokrat Halkçı Parti 4 üye, Doğru Yol Partisi 3 üye şeklinde olmuştur. Başkan, bir Başkanvekili ve Katip ANAP'tan, bir Başkanvekili SHP'den, Sözcü DYP'den seçilmiştir.

20 Ekim genel seçimlerinden sonra Komisyonda 5 parti temsil edilmeye başlanmış olup üyeliklerin dağılımı Doğru Yol Partisi 8 üye, Anavatan Partisi 6 üye, Sosyal Demokrat Halkçı Parti 4 üye, Refah Partisi 2 üye ve bağımsız 1 üye şeklinde olmuştur. Bu dönemde Komisyon Başkanı ve Sözcüsü SHP'den, iki Başkanvekili DYP'den, Katip ise RP'den seçilmiştir. *

Haftanın belirli bir günü, gündemindeki konuları görüşmek için olağan toplantılar yapan Komisyon, gerek gördüğü hallerde olağanüstü toplantılar da yapmaktadır.

Komisyonun sekreteryası danışmanlar, raportör ve memurlardan oluşmaktadır. Gelen başvurular ön incelemeden geçirildikten sonra gerekli görülenler, başkanın onayı ile işleme konulmaktadır. Yasaya göre TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu kendisine yapılan başvuruları üç ay içinde yanıtlamak zorundadır. Ancak kuruluşu izleyen ilk aylarda yoğun başvuru nedeniyle bu yasal gereklilik tam anlamıyla yerine getirilememiştir.

Komisyon görevleri ile ilgili incelemelerini alt komisyonlar kurmak suretiyle de yapabilir ve hazırladığı raporları TBMM Başkanlığı'na sunar. Bu raporlar Danışma Kurulu'nun görüş ve önerisi ile Genel Kurul gündemine alınabilir, okunmak suretiyle veya üzerinde görüşme açılarak bilgi edinilir.

Komisyon raporları Başbakanlık ve ilgili bakanlıklara da Başkanlıkça gönderilir.

Komisyonun gerekli görmesi halinde; inceleme konusunun sorumluları hakkında genel hükümlere göre kovuşturma veya işlem yapılabilmesi için Komisyon raporu TBMM Başkanlığı'nca ilgili mercie bildirilir.

2.2. Türkiye'de İnsan Hakları Mozaïği ve Komisyona Başvurular

1 Mart 1991 tarihinde fiilen faaliyete başlayan İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu'na bir buçuk yıl içerisinde 2948 başvuru yapılmıştır. Komisyona yapılan bu başvurular 23 ana başlık ve bunlara bağlı 115 alt başlık içerisinde değerlendirilmiş olup, bu başvuruların rakamsal dağılımı ve oranları - alfabetik sıralama esas alınarak- şöyledir:

1. ANTI-TERÖR YASASI:(151)(% 5.12)

- * Şartla tahliye edildikten sonra işledikleri suç nedeniyle 3713 sayılı yasadaki yararlanamayanlar : 38
- * 1/5 oranından yararlanma istemi : 81
- * Diğer : 32

2. ASKERİ MEVZUATTAN KAYNAKLANAN SORUNLAR:(132)(% 4.47)

* Askerlikle ilgili sorunlar	: 22
* Disiplin suçu	: 1
* Emekli Sb., Asb'ların intibak düzenleme istemi	: 13
* Yüksek Askeri Şura kararıyla re'sen emekli edilen subay, astsubaylar	: 60
* 2559 sayılı yasada düzenleme istemi	: 11
* Diğer	: 25

3. CEZAEVLERİ:(128)(% 4.34)

* Keyfi tutum ve işlemler	: 66
* Koşulların iyileştirilmesi	: 29
* Kötü muamele	: 12
* Nakil istemi	: 10
* Tedavi isteği	: 11

4. EMEKLİ SORUNLARI:(248)(% 8.41)

* Bag-Kur'luların sorunları	: 50
* Emekli ikramiyesinin verilmemesi veya azlığı	: 28
* İntibak düzenlemesi	: 76
* Maaşların yetersizliği	: 44
* SSK emeklilerinin sorunları	: 17
* Süper emeklilerin sorunları	: 33

5. ESKİ HÜKÜMLÜLERİN SORUNLARI:(56)(% 1.89)

* Ehliyet iadesi istemi	: 11
* Göreve iade istemi	: 14
* İş isteği	: 20
* Sicil affı	: 8
* Diğer	: 3

6. GAYRİMENKUL SORUNLARI:(194)(% 6.58)

* Hazine arazisi ihtilafı	: 29
* İmar durumu	: 24
* Kadastro ihtilafı	: 18
* Kamulaştırma	: 62
* Miras sorunları	: 7
* Orman köylüsünün sorunları	: 16
* Diğer	: 38

7. GAZİ-ŞEHİT DUL VE YETİMLERİ:(47)(% 1.59)

* Aylık bağlanması istemi	: 20
* Kore gazileri	: 16
* Yeni haklar sağlanması	: 11

8. GÖÇMEN SORUNLARI:(69)(% 2.34)

* Bulgaristan'dan gelen Türkler	: 49
* Vatandaşlıkla ilgili sorunlar	: 16
* Diğer	: 4

9. GÜNEYDOĞU SORUNLARI:(65)(% 2.20)

* Haberleşme sorunları	: 1
* Kötü muamele	: 18
* Ölüm-yaralama olayları	: 6
* Zarar tazmini istemi	: 8
* Diğer	: 32

10. GÜVENLİK SORUŞTURMASI:(37)(% 1.25)

* İşe girememe	: 11
* İşten çıkarılma	: 5
* Pasaport verilmemesi	: 21

11. İŞÇİ SORUNLARI:(138)(% 4.68)

* Emeklilik istemi	: 15
* Göreve iade istemi	: 30
* İş kazaları ve malulen emeklilik sorunları	: 18
* İşten çıkarma	: 18
* Kıdem tazminatı ve haksız uygulama şikayetleri	: 57

12. İŞKENCE VE KÖTÜ MUAMELE:(108)(% 3.66)

* Can güvenliğinin sağlanması	: 16
* Doktora sevk istemi	: 1
* Gözaltında işkence ve kötü muamele	: 69
* Sorumluların cezalandırılması istemi	: 17
* Şüpheli ölümler (Hanefi Güllü, Yücel Özen, Engin Egeli, Mehmet Yalçın, H. Hüsnü Eroğlu Şerafettin Çelik)	: 5

13. KAYIPLAR:(3)(% 0.1)

* Hüseyin Toraman, Adnan Bağca, (Hüsamettin Yaman-Soner Gül)	
--	--

14. MEMUR SORUNLARI:(301)(% 10.21)

* Çalışma saatleri ve mesai ücretleri	: 4
* Disiplin cezaları	: 6
* Emeklilik istemi	: 44
* Göreve iade	: 74
* İntibak düzenlemesi	: 45
* Müstafi sayılma	: 3
* Nakil istemi ve sorunları	: 33
* Özel hizmet tazminatı	: 4
* Sendikalaşma sorunları	: 14
* Sicil affı	: 21
* Sözleşmeli haklarından yararlanma istemi	: 4
* Diğer	: 49

15. ÖZÜRLÜLERİN SORUNLARI:(27)(% 0.91)

* İş istemi	: 16
* Yardım istemi	: 11

16. ŞİKAYET:(202)(% 6.85)

* Arazi gaspı	: 2
* Askeri personel hakkında	: 11
* Avukat	: 11
* Banka	: 6
* Belediyeler	: 19
* Doktor	: 6
* Hakim-Savcı	: 23
* Hükümet uygulamaları	: 7
* Muhtar	: 3
* Polis	: 31
* Diğer	: 83

17. ÜNİVERSİTELER:(214)(% 7.26)

* Başörtüsü sorunu	:181
* Öğrenci sorunları	: 23
* Öğretim üye ve görevlilerinin sorunları	: 10

18. VİZE SORUNLARI(YABANCI ÜLKELERE):(12)(% 0.4)

19. YARDIM İSTEMİ:(88)(% 2.98)

* İş isteği	: 34
* Maddi yardım isteği	: 27
* Konut isteği	: 12
* Tedavi isteği	: 15

20. YARGIYA İLİŞKİN SORUNLAR:(246)(% 8.35)

* Boşanmayla ilgili sorunlar	: 13
* Ceza indirimlerinden yararlanma istemi	: 4
* Duruşmaya katılma ve avukat istemi	: 7
* Genel af istemi	: 7
* Mahkeme kararının uygulanması istemi	: 7
* Davanın sonuçlandırılması istemi	: 16
* Salıverilme istemi	: 7
* Türk Ceza Kanunu'nda değişiklik istemi	: 30
* Yeniden yargılanma istemi	: 77
* Diğer	: 78

21. YURTDIŞINDAKİ TÜRKLERİN SORUNLARI:(127)(% 4.31)

* Cezaevlerindeki Türklerin sorunları	: 17
* İşçi sorunları	: 14
* Uygulamalardan yakınmalar	: 57
* Diğer	: 39

22. 1402'LİKLER:(27)(% 0.91)

23. MUHTELİF:(328)(%11.12)

* Ailevi sorunlar	: 15
* Çevre sorunları	: 2
* Gayri ciddi başvurular	: 27
* Memuriyet sınavı sorunları	: 31
* Ticari sorunlar	: 73
* Diğer	:180

Komisyonumuza bir buçuk yıl içerisinde gelen 2948 başvurudan 2077'si (%70.45) hakkında işlem yapılmıştır. Bunlardan, 1743'ü hakkındaki işlemler şöyle tamamlanmıştır;

a) Komisyonun görev alanına girmediği,
b) Komisyondan yargıya müdahale edilmesinin istenildiği ve kuvvetler ayrılığı prensibine aykırı düştüğü,

c) Konunun yeni bir yasal düzenleme gerektirdiği ve başvuru tarihinde yapılacak bir işlem olmadığı, ancak ilerdeki çalışmalarda konunun ele alınabileceği gibi gerekçelerle bir işlem yapılamadığı yolunda başvuru sahiplerine yanıt verilmiş,

d) İşlem yapılanlar hakkında ilgili Bakanlık ve Kuruluşla yapılan yazışmalar sonucu sağlanan bilgi, başvuru sahibine iletilmiştir.

İncelenen 334 (%11.33) başvuruda belirtilen sorunlar hakkında ise ilgili Bakanlıklar ve Kuruluşlar nezdinde yazışmalar sürdürülmektedir.

871 (%29.55) başvuru ise işlem yapılmak üzere sıraya alınmıştır.

2.3. Başvuruların İçeriklerine Göre Değerlendirilmesi

Raporun bu bölümünde bazı başvurulardaki sorun eksenlerine değinilecektir:

* İŞKENCE VE KÖTÜ MUAMELE

Uluslararası platformlarda haklı haksız Türkiye'ye yöneltilen en büyük eleştiri kümesini oluşturan işkence iddialarıyla ilgili Komisyonumuza çeşitli şikayet ve başvuruda bulunulmuştur. Bu başvuruların tümüne işlem yapılmış, ilgili kamu otoritesi ile işkence iddialarının tetkiki amacıyla ilişki kurulmuştur.

Komisyonumuza işkence iddialarına ilişkin çeşitli ülkelerden 6000 dolayında mektup gelmiştir. Mektuplar Uluslararası Af Örgütü üyelerinden, çeşitli ülke vatandaşlarından ve insan hakları kuruluşlarından gelmekte olup, gözetilme alınanlara işkence yapıldığı iddialarıyla ilgili bilgilendirmeleri, bilgilendirme isteklerini, görüş ve önerileri içermektedir.

Bu mektuplar dünya kamuoyunun insan haklarına saygı konusunda duyarlılığının ve bu alandaki iletişim ağının gücünü göstermek açısından büyük anlam taşımaktadır.

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, insan haklarının yerleşmiş ve herkesçe saygı duyulan normlar bütünü olması yalnızca fiktif bir gerçektir. Yaşanan durumda ise farklılıklar gözlenmektedir. Dikkate değer nokta gerek Avrupa'da, gerekse öteki ülkelerde genel kuralın insan haklarının ancak ülkesel sorunların olmadığı ortam ve zamanlarda gözetilmekte olduğudur. Nitekim İspanya'da Basklar, İngiltere'de İrlandalılar, Fransa'da Brötonların devlet güçleri karşısındaki hukuki ve fiziki garantileri bu konuya örnek oluşturmaktadır.

Türkiye'de insan hakları alanında mesafe alınmasına en büyük engel ülkenin içinde yaşadığı terörizmdir. Terör, işkenceyle etkin mücadeleyi büyük ölçüde engellemektedir.

İşkencenin bir insanlık suçu olduğu, hangi gerekçeyle olursa olsun bir araç olarak görülemeyeceği ve makul karşılanamayacağı açıktır. Esasen ülkedeki tüm pozitif hukuk kuralları da işkenceyi yasaklamıştır. Ancak bazı kesimlerde işkence, terör nedeniyle gizli ya da açık olarak tasvip görebilmektedir. Hukuken yasal olmamasına rağmen onu sosyolojik olarak da Türkiye'nin gündeminden çıkarabilmek için demokratik güç ve sagduyulu vatandaşlık bilincine ihtiyaç vardır. Bu ortamı da sadece TBMM değil, idare, baskı grupları, gönüllü kuruluşlar hep birlikte yaratacaklardır.

İşkence iddialarının büyük bir bölümü gözaltı döneminde, polisçe yapılan sorgulamalarla ilgilidir. Gözaltı döneminde faili meçhul olayları aydınlatmak amacıyla, sorgulama esnasında bu yola başvurulduğu hakkında yoğun yakınmalar bulunmaktadır. Bu alanda özellikle polisimizin soruşturma, bilgi toplama yöntemleriyle ilgili teknik eksikliklerini giderici, içinde yaşadığımız çağın gerekliliklerini yerine getirici çalışmalar yapmanın önemi büyüktür.

İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü kayıtlarına göre işkence ve kötü muameleye ilişkin olarak haklarında işlem yapılan personelin durumu şöyledir:

1990 yılında 3 olayla ilgili 18 personel hakkında TCK'nun 243. maddesi gereğince (maznun bulunan kimselerin cürümlerini söyletmek için işkence etmek yahut zalimane veya gayriinsani veya haysiyet kırıcı muamelelere başvurmak) adli işlem yapılmış, bunların 13'ü hakkında adli makamlarca takipsizlik kararı verilmiş, 5'i hakkındaki adli işlem ise devam etmektedir. İdari olarak da bu personelin 9'u hakkında ceza tayinine mahal olmadığına karar verilmiş, 9'u hakkındaki idari işlemler de sürdürülmektedir.

Aynı yıl içerisinde, 85 olayla ilgili 194 personel hakkında da TCK'nun 245. maddesi (bir kimse hakkında suıumamele veya cismen eza verecek hale cüret etmek yahut o kimseyi darp ve cebreylemek) gereğince adli işlem yapılmış, 8'i hakkında beraat 63'ü hakkında takipsizlik kararı verilmiştir. 116 personel hakkındaki adli işlemler de devam etmektedir. İdari olarak ise bu personelin 8'i çeşitli disiplin cezalarıyla tecziye edilirken, 128'i hakkında ceza tayinine mahal olmadığına karar verilmiş, 58'i hakkındaki idari işlemler de devam etmektedir.

1 Ocak 1991'den 30 Ağustos 1992 tarihine kadar ise TCK 243. maddeden 6 olayla ilgili 23 personel hakkında adli işlem yapılmış, yapılan yargılamalar sonucunda ise iki görevli hüküm giyerken, 21 görevli hakkında da beraat veya takipsizlik kararı verilmiştir. Aynı zamanda bu görevlilerle ilgili olarak idari işlemler de yürütülmüş ve bütün görevliler hakkında "ceza tayinine mahal olmadığına" karar verilmiştir.

Aynı dönemde TCK 245. maddeden 52 olayla ilgili 119 personel hakkında adli işlem yapılmış, bunlardan 118'i hakkında "lüzumu muhakeme" kararı verilmiş, yapılan yargılama sonucunda 98 görevli hakkında beraat veya takipsizlik kararı verilmiştir. Geriye kalan 21 görevli hakkındaki yargılama ise halen ilgili mahkemelerde görülmektedir. İdari olarak 17 personel hakkındaki işlem devam etmekte olup 4'ü hakkında ise ceza tayinine mahal olmadığına karar verilmiştir. Bu 119 görevli hakkında yürütülen idari işlemler sonucunda bir görevliye "kınama" cezası verilirken, 108 görevli hakkında "ceza tayinine mahal olmadığına" karar verilmiştir. 10 görevli hakkındaki idari işlemler ise sürmektedir.

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, oluşturulan alt Komisyonlar marifetiyle gözaltında işkence iddialarını inceleme yoluna gitmiş, bu doğrultuda Ankara Emniyet Müdürlüğü'nün ilgili üniteleri 3686 sayılı yasanın verdiği yetkiye dayanarak denetlenmiş, ani ziyaretlerle işkence iddiaları araştırılmıştır.

Bu alanda üzerinde durulması gereken nokta polisin her kademede yoğun bir eğitime tabi tutulması gereğidir. Polis kolejleri, polis okulları ve polis akademisinde insan hakları dersinin ayrı ve kendine özgü içeriği ile okutulması ve özellikle hizmet içi eğitime önem verilmesi, sorunları çözmenin en etkili yoludur. Türk polis sistemi bugün büyük ölçüde insan haklarının içerik ve özelliklerini bilmek, öğrenmek ve ona saygı duymak arzusu içindedir. Nitekim özellikle Komisyon'dan gelen istek ve öneriler doğrultusunda, polis okullarında "insan hakları dersi" okutulmaya başlanmıştır.

Komisyonumuza bu konuda yapılan başvurular içindeki bir başka sorun, gözaltına alınan kişilerin avukatlarıyla görüştürülmesi, uygulamanın yargılama sürecinin tüm aşamalarında herhangi bir sınırlama olmaksızın yaygınlaştırılması konularında yoğunlaşmaktadır. İddianın başladığı anda savunmanın da başlaması gözaltı dönemiyle ilgili bir çok sorunun çözümünü sağlayacaktır.

Adalet Bakanlığı'nca hazırlanmakta olan " Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ile Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına, Polis Vazife ve Selahiyet Kanunun ve Terörle Mücadele Kanununun Bazı Hükümlerinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun Tasarısı" bu alandaki yakınmaların giderilmesinde büyük ölçüde önem taşımakta, bu tasarı yasalaştırılarak, işkence ve işkence iddialarının önüne geçilmesi hedeflenmektedir.

* CEZAEVLERİ

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu'na yapılan başvuruların önemli bir bölümü de cezaevleriyle ilgilidir. Cezaevlerindeki yaşam koşullarının kötülüğü, yemeklerin kalitesizliği, disiplin cezası uygulamaları ve açık görüş konularında dile getirilen şikayetler, Komisyon bünyesinde oluşturulan bir alt komisyon tarafından incelenmiş ve bu konulardaki yakınmalar iki ayrı cezaevine gidilerek yerinde izlenmiştir. Adalet Bakanlığı'nın da girişimleriyle cezaevlerine ilişkin sorunların bir kısmı çözülmüştür.

Daha sonra çıkarılan 3713 sayılı Terörle Mücadele Yasası'nın geçici maddeleriyle getirilen ceza indiriminden yararlananların salıverilmesiyle, cezaevlerindeki hükümlü sayısında kayda değer bir azalma olmuş ve buna paralel olarak sorunlar da nicelik bakımından önemini kaybetmiştir. Son dönemlerde cezaevlerinden Komisyonumuza yapılan başvurularda gözle görülür bir azalma olmuştur.

* ANTI-TERÖR YASASI:

3713 sayılı Terörle Mücadele Yasası ile ortaya çıkan durum bir başka başvuru odağı olmuştur. Özellikle yasanın mahkumlara şartla tahliye imkanı sağlayan geçici maddeleriyle mahkumlar arasında eşitsizlik yarattığı yolundaki yakınmalar, en önemli bölümü oluşturmaktadır. Ancak Anayasa Mahkemesi'nin bu konudaki kararı durumu düzeltmiş ve eşitsizliği kısmen de olsa gidermiştir.

* PASAPORT VERİLMEMESİ SORUNU:

Komisyon'a yapılan başvurularda dile getirilen konulardan birisi de güvenlik soruşturması nedeniyle bazı kişilere pasaport verilmemesidir. Pasaport Yasası'nda idareye geniş takdir yetkisi veren 22. madde bu konuda yakınmalara yol açmaktadır. 5682 sayılı Pasaport Kanunu'nun 22. maddesinin, 28.5.1988 tarih ve 3463 sayılı yasanın 3. maddesiyle değiştirilen hükmünde; ".....memleketten ayrılmalarda genel güvenlik bakımından mahzur bulunduğu İçişleri Bakanlığı'nca tespit edilenlere pasaport veya seyahat vesikası verilmez." denilmektedir.

Haklarında mahkemelerce verilmiş herhangi bir kısıtlama olmayan veya yapılan yargılamaları sonucu beraat etmiş ya da takipsizlik kararı verilmiş kişilerin pasaport alımlarında, bu maddedeki yetkinin kullanımı sonucu sorunlarla karşılaştıkları saptanmıştır. Seyahat hürriyetini böylesine daraltan ve hürriyetin özüne dokunan bu maddenin ve buna bağlı uygulamaların temel hak ve özgürlüklere saygıyla bağdaştırılmasının güçlüğü açıktır. Komisyonumuz, bu konunun insan haklarıyla uygunluk derecesini saptamak ve konuya ilişkin görüşünü belirlemek üzere, Pasaport Kanunu'nun 22. maddesini gündemine almıştır.

* 1402' LİKLER:

1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun 2.maddesinin son fıkrasıyla sıkıyönetim komutanlarına bölgelerindeki kamu görevlilerinin işlerine son verilmesi veya görevden uzaklaştırılmalarını talep yetkisi tanınmış ve ilgili kurumlara da bu konudaki taleplerin derhal yerine getirilmesi zorunluluğu yüklenmiştir.

Aynı kanunun ek 3. maddesi hükmü ile sıkıyönetim komutanlarının tasarruflarına karşı yargı yolunun kapanması ve bu şekilde görevine son verilenlerin dava açma haklarının bulunmaması, Komisyonumuza bu konuda yapılan başvurulardaki yakınmaların odak noktasını oluşturmaktadır.

Hatay eski Milletvekili Öner Miski'nin Komisyonumuza başvurarak 1402 sayılı Kanunun bazı maddelerinin İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Avrupa İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi ile 111 sayılı ILO Sözleşmesi'nde yer alan çalışmada ayırım ilkesine aykırı hükümler içerdiğini ileri sürmesi üzerine, konunun yıllardır kamuoyunda tartışılmakta olduğu da dikkate alınarak konu Komisyon Danışmanı Doç. Dr. Metin Kazancı ve Adalet Bakanlığı AT Koordinasyon Dairesi Başkanı Doç.Dr. Şeref Ünal'ın inceleme ve araştırmasına sevk edilmiştir.

Bu uzmanlarca hazırlanan raporlar 1991 Mayıs ayında Komisyon'da görüşülüp benimsendikten sonra hazırlanan Komisyon raporu:

Anayasada çalışma hakkının ve yargı yoluna başvuru suretiyle hak arama özgürlüğünün temel hak ve özgürlükler arasında sayıldığı, sıkıyönetim makamlarının tasarruflarının yargı denetiminin de ilke olarak kabul edildiği;

Çalışma hakkı idari bir tasarrufla önlense bile, bu tasarrufa karşı kişinin etkin bir yargı yerine başvuru hakkının elinden alınmaması gerektiği;

Aksine bir değerlendirmenin B.M. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 8. ve 11. maddeleri, Avrupa İnsan Haklarını ve Temel Özgürlüklerini Koruma Sözleşmesi'nin 6. maddesi ile İş ve Meslek Bakımından Ayrım Hakkında 111 sayılı ILO Sözleşmesi'ne aykırı olacağı;

İnsan hakları mevzuatıyla ilgili değerlendirmeler ışığında insan haklarına saygı ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin gözetilmesi doğrultusunda, sıkıyönetim komutanlarının tasarruflarının yargı denetimine tabi tutulmasının mutlak surette sağlanması için Sıkıyönetim Kanunu'nun ilgili maddelerinde iyileştirici değişiklikler yapılması gerektiği;

Böylelikle idarenin ceza niteliği alabilen tasarrufunu bağımsız yargının denetleyebileceği, idare mahkemelerinin kararlarına göre haksız tasarruflara maruz kaldığı belirlenen vatandaşların kendi kusurları olmaksızın görev yapmaktan mahkum bırakılmalarının da tazmin edilebileceği;

görüş ve önerileriyle TBMM Başkanlığına sunulmuştur.

* KAMU GÖREVLİLERİNİN VE İŞÇİLERİN SORUNLARI:

Başvuru mozaigi içerisinde sayısal olarak ön sıralarda yer alan bir başka sorun da, kamu görevlilerinin ve işçilerin özlük hakları ve çeşitli sorunlarıdır. Nakil, disiplin cezalarına itirazlar, sicil affı, derece ve kademe ilerlemesi, maaşların düşüklüğü, göreve iade istemleri, işten çıkarılmalar ve kıdem tazminatları bu sorunların başlıcalarıdır.

Türkiye'de "memur ve sorunları" bir problem yumağı olarak ortada durmaktadır. Özellikle örgütlenme haklarına, sendika kurma ve grev yapabilme hakkına ilişkin sorunlar çözüm bekleyenler arasındadır.

* EMEKLİLERİN SORUNLARI

Emeklilerin başvuruları önemli bir yoğunluk taşımaktadır. Bu başvurular arasında maaş düşüklüğü, intibak düzenlemeleri, tazminatlar, yaş sınırı, Bağ-Kur ve SSK ile ilgili sorunlar ve süper emeklilerin uygulamalardan kaynaklanan yakınmaları, malulen emeklilerin sorunları bulunmaktadır. Emeklilerin belirli bir yaşam standardı içinde yaşayabilmelerinin sağlanması, bu konuda çözüm bekleyen sorunların ana eksenini olarak ortaya çıkmaktadır.

* ASKERİ MEVZUATLA İLGİLİ BAŞVURULAR:

Türk Silahlı Kuvvetleri mevzuatı ve uygulamaları diğer bir başvuru odağını oluşturmaktadır. Yüksek Askeri Şura kararı ile re'sen emekliye sevk edilen subay ve astsubaylar bu kararlara karşı yargı yolunun açılması istemiyle Komisyonumuza başvurmaktadır.

Öte yandan ailesinde suç işlemiş ya da bir şekilde fişlenmiş kişiler bulunan askeri öğrencilerin okullarından ilişkilerinin kesilmesi, astsubaylar ile subay ve astsubay emeklilerinin farklı uygulamalardan yakınmaları, sağlık durumları bozuk olanların askere alınmaları ve karşılaştıkları sorunlar da bu konudaki başvurular arasındadır.

* GAZİ-ŞEHİT DUL VE YETİMLERİ

Harp malülleri, gaziler, şehit dul ve yetimlerinin başvuruları da önemli bir oran oluşturmaktadır. Bu kesimin eleştirileri maaşların yetersizliği ve gazilere herhangi bir ayrıma tabi tutulmaksızın vatani hizmet tertibinden maaş bağlanmasıyla ilgili düzenlemelerde yoğunlaşmaktadır.

* ÖZÜRLÜLERİN SORUNLARI:

Özürlülerden gelen başvurular bu kesimin hala çok ciddi ve önemli sorunları olduğunu ortaya koymaktadır. Özürlülerin iş bulma ve kendilerine daha geniş olanaklar sağlanması gibi sorunları, bir insan hakları sorunu olmanın da ötesinde, devletin tüm organlarının birlikte ve işbirliği içinde oluşturacakları bir politika ve uygulamalar bütünü ile çözümlenebilecek sorunlardandır.

Türkiye'de kamu yönetimi özürlüler konusunda henüz teoriden pratiğe geçememiştir. Gelişmeler ve içinde bulunulan durum bu sorunun daha uzun yıllar insanlarımızı uğraştıracığı yolundadır. Sorunlar karşısındaki teknik ve mali çözümsüzlük bir çok ailenin içinde bulunduğu mutsuz ortamın iyileştirilmesinin önünde engel olarak durmaktadır.

* YURT DIŞINDAKİ TÜRKLERİN SORUNLARI

Komisyona yapılan başvuruların bir bölümü de vatandaşlarımızın özellikle de işçilerimizin yurt dışında karşılaştıkları sorunlarla ilgilidir. Örneğin Avusturya, Almanya gibi ülkelerde iş kazalarına uğramış işçiler tedavileri gereği gibi yapılmadan ve tamamlanmadan sınır dışı edildiklerinden, ayrımcı uygulamalardan yakınmaktadır. Libya ve Irak gibi ülkelerde çalışan işçilerin yakınma konusu ise ücret ve tazminatlarının verilmemesi olarak ortaya çıkmaktadır.

Öte yandan Mısır Cezaevlerinde mahkum olarak bulunan Türk vatandaşlarının, cezaevi koşullarından yakınarak cezalarını Türkiye'de çekme istemleri konusunda, mahkumların değişik tokuşu hakkındaki ikili andlaşmaya rağmen Mısır Hükümeti'nin olumsuz tutumu bu başvurulardaki sorunun çözümünü engelleyici bir faktör olmaktadır.

* VİZE SORUNLARI:

Başvurular arasında yer alan diğer bir sorun da vatandaşlarımızın dış ülkelere seyahatleri sırasında, vize alımlarında karşılaştıkları güçlüklerdir. Ayrık ailelerin birleşmesini ve vatandaşlarımızın yurt dışında serbest dolaşımını engelleyici uygulamalar Avrupa ülkelerince ve zaman zaman ABD'nce sürdürülmektedir.

2.3. Alt Komisyonlar

Komisyonun bir yıllık faaliyetleri süresince değişik konuları inceleyip araştırmak amacıyla aşağıda belirtilen Alt Komisyonlar oluşturulmuştur.

*Mart 1991'de Bursa Cezaevi'nde incelemelerde bulunulmuş ve yapılan bu inceleme sonucu hazırlanan Alt Komisyon raporu Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü yetkililerinin de katılımlarıyla Komisyonda görüşülerek benimsenmiştir. (Üyeler: Ankara Mv. Mehmet Çevik-ANAP-, Ankara Mv. Ömer Çiftçi-SHP-, Bursa Mv. İlhan Aşkın-ANAP-, İzmir Mv. Akın Gönen-DYP-, Sakarya Mv. Ayhan Reyhan Sakallıoğlu-ANAP-)

Bu rapor Komisyonun;

-Cezaevlerinde açık görüş sorununun çözümü için, ülke genelindeki cezaevlerinde açık görüşün Türk aile tipine, gelenek ve sosyal yaşantısına uygun bir biçimde, WC-lavabo ve suyu olan kafeteryaya benzer geniş bir yerde yaptırılması ve rahat, huzurlu bir ortamın sağlanması gerektiği,

-Cezaevlerinin sağlıklı bir biçimde yönetimi ve genelgelerle düzenlemeler yapmanın sakıncalarından kaçınmak için, yeni bir teşkilat kanunu çıkarılmasının yararlı olacağı,

-Cezaevlerinde görev yapacak personelin eğitimleri ve görev yaptıkları cezaevlerinin niteliklerine göre sağlanacak maaş ile mali imkanlarının özendirme ve yeni düzenlemeler yoluyla ciddi bir şekilde iyileştirilmesi gerektiği,

-Cezaevi yönetiminde idareler arasında koordinasyon sağlanarak mahkumların hastaneye sevkî, hastaneye yatırılmaları, nakilleri vs. durumlarda çıkabilen aksaklıkların giderilmesinin gerektiği,

-Adalet Bakanlığı'nca cezaevleriyle ilgili yapılan atamalarda hassasiyet gösterilerek huzursuzlukların önlenmesine ve kamu görevlilerinin yıpratılmamasına özen gösterilmesinin yararlı olacağı,

-Cezaevleri inşasında batı modellerini örnek almanın yanısıra, Türk insanının geleneklerine ve sosyal yaşantısına uygun modeller yaratılması gerektiği, yapımı devam eden cezaevlerinin Bayındırlık Bakanlığı'nın da desteğiyle ivedilikle tamamlanması, yetersiz cezaevlerinin bir an önce tasfiyesi ya da ıslahının yararlı olacağı,

-Çocuk mahkumlar ve çocuk cezaevleri konusunda yurtdışında incelemeler yapılarak daha sağlıklı çözümler üretilebileceği,

-İaşe ve ibate bedelinin artırılarak mahkumların sağlık durumları ve kişisel özellikleri, (şeker hastası, perhizli, vs.) gözönüne alınarak dengeli ve sağlıklı beslenmelerinin sağlanması gerektiği,

-Açık ve yarı açık cezaevlerinde çalıştırılan mahkumlara ödenen ücrette asgari ücretin esas alınmasının daha adil ve uygun olacağı,

-Uzun süre tutuklu olarak sürdürülen yargılamalarda adaletin gecikmesi ve geciken adaletin adil olmayacağı dikkate alınarak, bu konuda gerekli hassasiyetin tüm ilgililerce gösterilmesinin yararlı olacağı,

yolundaki görüş ve önerilerleriyle TBMM Başkanlığı'na sunulmuştur.

*İşkence iddialarını araştırmak üzere oluşturulan Alt Komisyon 15.5.1991 tarihinde Ankara Emniyet Müdürlüğü'ne habersiz yaptığı ziyarette gözaltındakilerle görüşmüş, ilgili birimlerde incelemelerde bulunmuştur. (Üyeler: Aydın Mv. Mehmet Yüzügüler-ANAP-, Erzurum Mv. İsmail Köse-DYP-, İzmir Mv. Veli Aksoy-SHP-)

Bu incelemeler sırasında Siyasi Şube Müdürlüğü'ndeki sorgulama bölümü ve sorgu odaları gezilmiş, gözaltında tutulananların alıkonuldukları yerler ve hücreler görülmüştür. Bu esnada, Ankara Emniyet Müdür Yardımcısı, Emniyet Müdürlüğü Siyasi Şube Müdürü ve görevlilerinin yanısıra, Siyasi Şube'de gözaltında tutulan üç kişiyle de görüşülmüştür.

Gözaltında bulunanlardan bir kişinin sorgulanmasına da tanık olan Alt Komisyon üyeleri, sorgulama odasının tamamen karanlık, duvar ve pencerelerin siyah kumaşla kaplı olduğunu; sorgunun, sanığın odanın ortasındaki sandalyeye oturularak, karşısındaki masanın üzerinde bulunan kuvvetli ışık veren lambalar yüzüne dönük bir şekilde ve masanın arkasında oturan iki görevli tarafından yapıldığını gözlemişlerdir. Aynı odaya daha sonra, gözaltında bulunan diğer iki kişi de getirtilerek, kendileriyle görevliler eşliğinde ayrı ayrı görüşülmüştür.

Sanıklardan birincisi Gazi Üniversitesi'nde öğrenci olduğunu, 8.5.1991'de gözaltına alındığını, gözlerinin sürekli bağlı tutulduğunu, kendisine yiyecek ve içecek verildiğini ancak sorgulama sırasında kötü muameleye maruz kaldığını, elleri iki yana açık olarak bileklerinden iplerle bağlanıp askıya asıldığını, ayrıca üzerine tazyikli su tutulduğunu, görevlilerin kendisini askıdan indirdikten sonra sürekli ellerini açıp kapattırdıklarını, askıda kalma süresini hatırlamadığını, gözaltında tutulan kişilerin sürekli bir psikolojik baskı altında olduğunu ifade etmiştir.

Gözetimindeki diğer şahıs Gazi Üniversitesi'nde öğrenci olduğunu, Zonguldak'ta gözetimine alınıp bir gün önce Ankara'ya getirildiğini, kendisine yiyecek ve içecek verildiğini ancak sorgu sırasında kötü muameleye maruz kaldığını, kolları iki yana açık olarak bileklerinden iplerle askıya asıldığını, tazyikli soğuk suya tutulduğunu, testislerinin burulduğunu ifade etmiştir.

Alt Komisyon Üyeleri her iki şahsın da bileklerinde herhangi bir ize rastlamamışlar, ancak şahıslar askıya alınmanın iz bırakmayacak şekilde yapıldığını, bu işlem sonrasında da iz kalmadığını beyan etmişlerdir.

İnceleme sırasında gezilen ve görülen yerlerde herhangi bir işkence aletine rastlanmamıştır.

Komisyon Üyeleri inceleme bitiminde Siyasi Şube Müdürü'nün odasında üst düzey görevlilerle görüşmüşlerdir. Görevliler öncelikle terörden ve bu şartlarda görev yapmanın zorluğundan yakınmışlar, komisyon üyelerinin gördüğü gözetimindeki kişilerin kötü muameleye ilişkin anlatımlarının iftira olduğunu, gözetimine alınanların tutulduğu yerler açısından imkanlarının sınırlı olduğunu, psikolojik etkiye maruz kalmamaları için araç ve gereçlerinin, binalarının müsait olmadığını, şartlarının iyileştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Ayrıca sorgulama yöntemleri ve teknikleri konusunda bilgilerinin yetersiz olduğunu, geçmişten bugüne dek Emniyet Teşkilatında sorgulamanın aynı yöntemlerle yapıldığını, diğer demokratik ve gelişmiş ülkelerdeki sorgulama yöntem ve teknikleri konusunda gözlem ve araştırma yapmak istek ve ihtiyacında olduklarını belirtmişlerdir.

*5.7.1991 tarihinde Ankara Merkez Kapalı Cezaevi'nde tutuklu bulunan avukatlar Murat Demir ve Bedii Yarayıcı ile görüşülmüş, Alt Komisyonun bu konuda hazırladığı rapor Komisyonda ele alınmıştır. (Üyeler: İzmir Mv. Akın Gönen-DYP-, İzmir Mv. Veli Aksoy-SHP-, Sakarya Mv. Ayhan Reyhan Sakallıoğlu-ANAP-, Tunceli Mv. Orhan Veli Yıldırım-SHP-)

Cezaevi savcısının odasında yapılan görüşme sırasında tutuklu avukatların her ikisi de cezaeviyle ilgili bir şikayetleri olmadığını ancak Ankara Emniyet Müdürlüğü'nde gözetiminde tutuldukları dönemde işkence gördüklerini beyan etmişlerdir.

Her iki sanığın anlatımları dinlendikten sonra Av. Murat Demir'in vücudundaki izler görülmüştür. Ayaklarda kızarıklık ve ekimozlar, cinsel organ bölgesinin tamamında gözle görülür şekilde kan oturması olarak nitelenebilecek yaygın renk değişimi ve morluk gözlenmiştir. Av. Bedii Yarayıcı'nın da bileklerinde kaybolmak üzere olan ve işkence sonucu meydana gelmiş olma ihtimali bulunan izler görülmüştür.

Komisyon üyeleri bu görüşme sonrasında hazırladıkları raporda:

-Sanıkların vücutlarında gözlenen izlerden bu kişilerin sorguları esnasında işkenceye maruz kaldıkları kanaatine varılmakla birlikte konu uzmanlığı gerektiren bir husus olduğundan, herhangi bir haksız ithama sebebiyet vermemek için şahıslar hakkındaki tetkik, muayene ve tahlillerin yetkili mercilerce usulüne uygun tarzda bir an önce yaptırılarak tamamlanması, böylelikle sağlık durumlarında meydana gelen bozulma ve nedenlerinin tam olarak saptanması gerektiği inancını,

-1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nun 58. maddesinin "Avukatların görevlerinden doğan veya görev sırasında işledikleri suçlardan dolayı haklarında soruşturma, Adalet Bakanlığı'nın vereceği izin üzerine suçun işlendiği yer Cumhuriyet Savcısı tarafından yapılır" hükmü muvacehesinde her ikisi de avukat olan sanıkların bu gereğin yerine getirilmediğine ilişkin şikayetlerinin, yetkili mercilerce irdelenmesi gerektiği inancını,

-Bedii Yarayıcı'nın 12 Haziran'da gözaltına alındığı ve 28 Haziran 1991 tarihinde cezaevine getirildiği, böylelikle 15 günlük yasal süre geçirilerek 16 gün gözaltında tutulduğu iddiasının insan haklarıyla ilgili mevzuat açısından incelemeye değer bulunduğunu,

-İşkencenin Anayasada yasaklandığını, Türk Ceza Kanunu'nun 243. maddesinde açıkça suç olarak tanımlandığını ve işkenceyle ilgili taraf olunan uluslararası sözleşmeleri de dikkate alan Komisyon üyelerinin, Av. Murat Demir'in evinin aranması sırasında bileğindeki izleri DGM Savcısına göstererek işkence gördüğünü bildirdiği halde, savcının kayıtsız kalarak işkencenin devamına sebep olduğu yolundaki iddialarının da yukarıdaki mevzuat çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği görüşünü,

-Av.Murat Demir kendisini sorgulayanların bazılarını teşhis ettiğini, isim vererek iddia ettiğinden bu konunun da araştırılması gerektiği görüşünü,

vurgulamışlardır.

İşkence iddialarını araştırmakla görevli Alt Komisyonca hazırlanan bu raporlar Komisyon toplantılarında ele alınmış ve Alt Komisyondan bu raporlardaki tespitler ve işkencenin önlenmesi konusunda genel değerlendirme ve önerileri içeren kapsamlı bir rapor hazırlanması istenilmiştir. Ancak TBMM'nin tatile girmesi, daha sonra da erken seçime gidilmesi üzerine bu girişim tamamlanamamış ve işlemler bu safhada kalmıştır.

*Nisan 1991'de Tunceli ilinde "Sakallı" kod adlı bir görevlinin, vatandaşlara kötü muamelede bulunduğu iddiaları üzerine konuyu araştırmak üzere bir Alt Komisyon kurulmuştur. (Üyeler Kahramanmaraş Mv. Atilla İmamoglu -DYP-, İzmir Mv. Akın Gönen-DYP-)

14-15 Nisan 1991 tarihlerinde bölgede incelemelerde bulunarak vatandaşlarla ve yetkililerle görüşen Alt Komisyon üyeleri "Sakallı" kod adlı kişinin jandarmaya asayiş hizmetlerinde haber elemanı olarak bilgi getiren ve hizmet eden bir kişi olduğu ve hizmetlerinden yararlandığını, ancak hakkındaki şikayetler üzerine 25.4.1991 tarihinden itibaren hizmetinden yararlanılmaya son verildiğini, bu kişi hakkında yer ve zaman gösterilerek yapılan bir şikayet olmadığını tespit etmişlerdir.

Haziran 1991 tarihinde Komisyon Başkanlığına sunulan bu raporda sonuç olarak bölge asayişinden sorumlu olanların dikkatli ve hukuk devleti ilkelerine uygun olarak görevlerini yerine getirme gayretinde oldukları, kendilerine intikal eden ve yasa dışı olduğu iddiası taşıyan konularda hassasiyet gösterdikleri, yapılan şikayetleri ört bas etme yerine yasal gereğini yerine getirdikleri ve olayları önleme ve suçluları yakalama gayreti içinde olduklarının gözlemlendiği belirtilmektedir.

* 15 Nisan 1991 tarihinde Kahramanmaraş'ın Karahasanoşağı köyü yakınlarında, bu köye ait minibüsün silahlarla taranması sonucunda 6 kişinin ölümüyle başlayan ve yola mayın yerleştirilmesi, köy korucusu kaçırılması gibi olaylar üzerine bölgede incelemeler yapmak üzere bir Alt Komisyon oluşturulmuştur. İnceleme sonucunda hazırlanan rapor, Komisyonda görüşülüp benimsendikten sonra Komisyon raporu olarak Mayıs 1991'de Meclis Başkanlığına sunulmuştur. (Üyeler: İzmir Mv. Akın Gönen-DYP-, Şanlıurfa Mv. Murat Batur-ANAP-)

Alt Komisyonun hazırladığı raporda, yaşam hakkının gasp edilmesi sorunu üzerinde özellikle durulmuş ve bu sorunun çözümü için bölgede ivedi bazı tedbirlerin alınması öngörülmüştür. Raporda, Elbistan-Pazarcık ilçelerinin coğrafi konum itibarıyla terörist faaliyetlere elverişli bir yapıda olduğu, bu nedenle de alınacak önlemlerde bu hususun üzerinde önemle durulması gerektiği noktasına dikkat çekilmiştir.

Bölge halkının güvenlik güçlerine yardım etmek konusunda gerekli çaba içinde olmadığının gözlemlendiğinin belirtildiği raporda, terör olaylarının önüne geçilebilmesi için alınması gerekli önlemler konusunda şu önerilerde bulunulmuştur:

-Bölgede, kırsal alanın kontrolünde önemli rol oynayacak yerlere yeni jandarma karakollarının yapılması,

-Elbistan ilçesinin alan ve nüfus olarak bir ilçe yönetim kadrosu ile yönetilemeyecek kadar kapsamlı olduğu, terör ve bu gibi olayların önlenmesi açısından il teşkilatı çapında bir örgütlenmenin yararlı olacağı,

-Bölgede teröristlerin girip çıkmasında önemli bir odak noktası teşkil eden Kahramanmaraş-Pazarcık-Gaziantep yol ayrımında bulunan Narlı kasabasının, asayiş ve can güvenliği açısından öneminin göz önüne alınarak, ilçe teşkilatı olarak örgütlenmesi,

-Bölgenin asayiş ve can güvenliği bakımından önemi gözönüne alınarak Olağanüstü Hal Bölgesi Mücavir Alanı kapsamına alınması,

-Elbistan'da emniyet teşkilatı bünyesi içinde Emniyet Genel Müdürlüğünce desteklenecek bir emniyet istihbarat birimi kurulması,

-Emniyet ve jandarma birimlerinin yüzde 100 kadroya çıkarılması,

-İdari yapıdaki ve bölgenin teknik altyapı donanımındaki eksikliklerin ivedilikle giderilmesi.

*5.4.1991 tarihinde Komisyon konunun güncelliği ve aciliyeti nedeniyle Komisyon Üyelerinden bir grup milletvekilini Irak sınırında incelemeler yapmak üzere görevlendirmiş ve Irak yönetiminin Kuzey Irak'ta yaşayan halka uyguladığı baskı ve şiddet sonucunda Türkiye sınırına yığılan Iraklı sığınmacılarla ilgili gözlemlerini dünya basınına ve insan hakları kuruluşlarına iletmıştır.

Komisyonun bu girişimleri sonucunda, bölgedeki sığınmacılara çeşitli yerli ve yabancı kuruluşlardan yiyecek, giyecek, battaniye gibi zorunlu ve ivedi ihtiyaçların karşılanması yolunda yardımlar yapılmıştır.

2.3.1 Yeni Dönem Faaliyetleri

Komisyonun yeni dönem faaliyetleri sırasında da aşağıdaki alt komisyonlar kurulmuştur.

*Kayıp Hüseyin Toraman olayını araştırmakla görevlendirilen Alt Komisyonun İstanbul'da yaptığı incelemeler sonucu hazırladığı rapor, Komisyonun, mevcut bilgi ve belgelerle konu hakkında sağlıklı bir kanıya varılmasının mümkün olmadığı yolundaki görüşü ile birlikte TBMM Başkanlığına sunulmuştur. (Üyeler: İzmir Mv. Mehmet Özkan-DYP-, Kahramanmaraş Mv. Ökkeş Şendiller-MÇP-, Şanlıurfa Mv. İbrahim Halil Çelik-RP-)

Ali Rıza Toraman'ın, oğlu Hüseyin Toraman'ın 27.10.1991'de evinin önünden sivil polislerce zorla bir arabaya bindirilerek kaçırıldığını ve o günden beri oğlunun akıbeti hakkında bilgi alamadığını ileri süren başvurusu üzerine konunun ayrıntılı bir biçimde incelenmesi için oluşturulan Alt Komisyonun üyeleri, olayın geçtiği yerlerde gerek vatandaşlarla, gerekse yetkililerle ve Hüseyin Toraman'ın yakınlarıyla yaptıkları görüşmeler sonucunda hazırladıkları raporu Komisyon Başkanlığı'na sunmuşlardır

Bu raporda sonuç olarak:

-Hüseyin Toraman'ın ailesinin ısrarla oğullarının polis tarafından alındığını söyledikleri, ancak mahallede yapılan araştırmada Hüseyin Toraman'ın alındığını net bir şekilde gören kimseye rastlanmadığı, eşinin olayı mutfaktan gördüğünü söylemesine karşın evden dışarı çıkmadığı, mahalleye yeni taşındıkları için Hüseyin Toraman'ın tanınmadığı, babasının oğlunun mahallede İsmail Çelik adıyla bilindiğini söylediği, evin eski kiracıları Girekos ve Osanna çiftinin evin Hüseyin Toraman'a kiralanmasına yardımcı oldukları ve daha sonra yurt dışına çıktıklarının saptandığı,

-Polis ve diğer yetkililerin "Hüseyin Toraman'ın aranan şahıslardan olduğunu, kaçıranların polis olması halinde mutlaka evine girilmesi ve bu durumda arananlar arasında olan eşi Gülay Toraman'ın da alınması gerektiğini, Hüseyin Toraman'ın yurt dışına kaçmış olabileceği gibi örgüt içi hesaplaşmanın kurbanı da olabileceği üstünde durduklarını konuya hassasiyetle eğildiklerini ancak kendileri tarafından gözaltına alınmadığını" ifade ettikleri,

-Atatürk Hava Limanı'ndan ismi geçen şahısların yurt dışına çıkıp çıkmadıklarının araştırılması sonucu Girekos ve Osanna çiftinin 6.10.1991 tarihinde çıkış yaptıklarının, Hüseyin Toraman'ın İsmail Çelik kimliği taşıdığı göz önüne alınırsa 1964 doğumlu İsmail Çelik'ten birinin 8.10.1991 tarihinde diğerinin 15.10.1991 tarihinde çıkış yaptıklarının kesin olarak belirlendiği, bu isimlerin gerçek olup olmadığının ve 4.10.1991 tarihinde çıkış yapan 1935 doğumlu Hüseyin Toraman'ın da araştırılması gerektiği, Girekos çiftinden dolayı olayda bir Ermeni bağlantısı üzerinde durulabileceği,

belirtilmektedir.

Komisyunun 19.2.1992 tarihli toplantısında, Alt Komisyon raporunun görüşülmesi sonucunda Hüseyin Toraman'ın akıbeti hakkında eldeki bilgi ve belgelerle sağlıklı bir kanaate varılamayacağı görüşü öne çıkmış ve Alt Komisyon raporuna bu görüş de eklenerek gereği yapılmak üzere TBMM Başkanlığı'na sunulmuştur.

*Diyarbakır'ın Lice ve Kulp ilçelerinde meydana gelen olayları araştırmak üzere bölgeye gönderilen Alt Komisyonca hazırlanan rapor , Komisyunun çeşitli toplantılarında ele alınarak tartışılmış ve konu halen Komisyonunda görüşülmektedir. (Üyeler: İstanbul Mv. Hasan Mezarıcı-RP- , İzmir Mv.Mehmet Özkan-DYP- , Siirt Mv. Zübeyir Aydar-SHP-)

*Üniversiteli kız öğrencilerin başörtüsü ile derslere girememeleri ve uygulanan disiplin cezaları sorununu incelemekle görevli Alt Komisyon Ankara Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi Rektör ve yöneticileriyle görüşerek hazırladığı raporu Komisyon Başkanlığına sunmuştur.(Üyeler: Kahramanmaraş Mv. Ökkeş Şendiller-MÇP-, Manisa Mv.Rıza Akçalı-DYP-, Muş Mv. Sırrı Sakık-SHP-, Şanlıurfa Mv. İbrahim Halil Çelik-RP-, Tokat Mv. Mahmut Orhon-ANAP-)

Bu raporun Komisyonunda görüşülmesi sonucunda, öğrencilere başörtüleri nedeniyle uygulanan işlemlerin insan hakları ihlali olduğu ve öğrencilerin mağduriyetlerinin giderilmesi gerektiği konusunda birleşilmiş ve bu konuda hazırlanan Komisyon Raporunun TBMM Başkanlığına sunulmasına karar verilmiştir.

Alt Komisyonca hazırlanan ve Komisyonunda görüşülerek benimsenen raporun sonuç bölümünde şu görüşlere yer verilmiştir:

"İnsan hakları ve temel özgürlükler açısından baktığımızda başörtüsü takan öğrencilere bazı üniversitelerimizde uygulanmakta olan disiplin cezalarının anılan hürriyetleri ve hakları zedeleyici mahiyette olduğu ve insan hakları ihlali içine girdiği ve şu ana kadar mağdur olan öğrencilerin mağduriyetlerinin mutlaka giderilmesi ve 30 gün içerisinde, bundan sonra ihlale devam edildiği takdirde yapanlar hakkında soruşturma açılması görüşü komisyonumuzda benimsenmiştir.

Toplumsal barışın arandığı, demokratikleşme, şeffaf yönetim ilkelerinin benimsendiği ve Anayasamız ile yasalarda bulunan anti demokratik ve insan haklarını zedeleyici hükümlerin değiştirilme sürecine girildiği böyle bir dönemde, üniversitelerimizin de bu süreç olumlu katkılarına beklemek, insan haklarına aykırı başörtüsü yasağının sona erdirildiğini görmek, okullarımızın her şeyden önce barış, huzur, hoşgörü ve kardeşliğin hakim olduğu, bilimin, eğitimin ve araştırmanın ön plana çıktığı müesseseler haline getirmek sanıyoruz bizlerin olduğu kadar öğretim elemanlarımızın ve yüce milletimizin ortak arzusudur."

Bu rapor, TBMM Genel Kurulu'nda 14 Mayıs 1992'de okunarak tartışmaya açılmıştır.

*Karabağ'da yaşanan olayları yerinde incelemek üzere bir Alt Komisyon oluşturulmuş; Alt Komisyon üyeleri, Karabağ'da çatışmaların yoğun olduğu bölgelerde incelemelerde bulunarak hazırladıkları raporu Komisyon Başkanlığı'na sunmuşlardır. (Üyeler: İzmir Mv. Mehmet Özkan -DYP-, Tokat Mv. Şahin Ulusoy -SHP-, İstanbul Mv. Hasan Mezarıcı -RP-, Yozgat Mv. Mahmut Orhon -ANAP-, Kahramanmaraş Mv. Ökkeş Şendiller -MÇP-)

Karabağ'da yaşayan Azerilerin, Ermenilerin saldırılarına uğrayarak yaşadıkları bölgeleri terketmek zorunda bırakılmaları ve bir çok Azerinin Ermeniler tarafından öldürülmesi üzerine gelişen olayların, Komisyonun 4 Mart 1992 tarihli toplantısında Üyeler tarafından gündeme getirilmesi üzerine Komisyonun 5 Mart 1992 günü olağanüstü toplanarak konuyu ele alması kararlaştırılmıştır.

5 Mart günü yapılan toplantıda, Türk ve Dünya kamuoyuna duyurulmak üzere bir açıklama yayınlanması, ayrıca olayları yerinde incelemek üzere bir alt komisyon kurulması kararlaştırılmıştır.

Komisyonun 5 Mart 1992'de yaptığı toplantıdan sonra yapılan açıklamada;

-Karabağ'da yaşanan olayların insan hakları açısından utanç verici olduğu, tüm dünyanın gözleri önünde cereyan eden insanlık dışı soykırımın sona erdirilmesi gerektiği,

-Karabağ'daki insan hakları ihlallerinin sona erdirilmesi için tüm hükümetlerin mümkün olan her türlü önleme başvurusu gerektiği,

-Dünya kamuoyunun ve insan hakları kuruluşlarının ivedilikle harekete geçmesi gerektiği,

görüşlerine yer verilmiştir.

Bu açıklama TBMM Genel Kurulu'nda okunmuş, ayrıca bu metnin İngilizce çevirisi tüm uluslararası insan hakları kuruluşlarına iletilmiştir.

Karabağ olaylarını yerinde incelemek üzere oluşturulan Alt Komisyon üyelerinin 6-12 Mart 1992 tarihleri arasında yaptıkları incelemeler sonucunda hazırladıkları rapor, Komisyonun 20 Mayıs günü yaptığı toplantıda görüşülerek, Komisyon Raporu olarak benimsenmiş ve raporun TBMM Başkanlığı'na sunulması kararlaştırılmıştır.

Bu raporda, Karabağ olaylarına ilişkin olarak;

-Sistemli olarak izlenen bir siyasi, sosyal, kültürel, tehdit ve katliam politikası sonucunda Karabağ'daki Azerilerin topraklarından koparıldığı ve yerlerine Ermenilerin yerleştirildiği,

-Savaş olarak gösterilmeye çalışılan olayların, tek taraflı bir soykırım olduğu,

-Ermenilerin, soykırım ve katliamı dış destek olmadan yapabilmelerinin mümkün olmadığı,

-Olayların Azerbaycan halkının tamamının can ve mal güvenliği ile toprak bütünlüğünü tehdit eder boyutlara büründüğü,

-Bölgeye Kızılhaç dahil, hiç bir insani yardımın ulaşmadığı,

hususlarına yer verilmiştir.

*Bosna-Hersek'te meydana gelen olayları yerinde incelemek üzere bir Alt Komisyon oluşturulmuş ve Alt Komisyon üyelerinin yerinde yaptığı incelemelerden sonra hazırladıkları rapor Komisyon Başkanlığı'na sunulmuştur. (Üyeler: Manisa Mv. Rıza Akçalı -DYP-, İstanbul Mv. Halit Dumankaya -ANAP-, İstanbul Mv. Hasan Mezarıcı -RP-, Kahramanmaraş Mv. Ökkeş Şendiller -MÇP-.)

Komisyunun 20 Mayıs 1992'de yaptığı toplantıda, Bosna-Hersek'te meydana gelen olaylar ve Müslümanların katledilmesi konusu ele alınmış bölgedeki insan hakları ihlallerinin yerinde incelenmesi ve dünya kamuoyunun dikkatlerinin bölgede meydana gelen olaylara çekilmesi amacıyla bir Alt Komisyon oluşturulmuştur.

25 Mayıs günü bölgeye hareket eden Alt Komisyon üyeleri, olayların cereyan ettiği yerlere ilk giden insan hakları heyeti olarak gerekli incelemeleri yaptıktan sonra 3 Haziran 1992'de incelemelerini tamamlayarak Türkiye'ye dönmüştür.

Alt Komisyon üyelerince hazırlanan ve Komisyon Başkanlığı'na sunulan raporda, bölgede meydana gelen olaylara ilişkin olarak şu bürüşlere yer verilmektedir:

-Birleşmiş Milletler üyesi Bosna-Hersek Cumhuriyeti, Yugoslav Federal Ordusu ve Sırp milislerin saldırı, işgal ve katliamına maruz kalmıştır.

-Bu katliamı durdurmak için BM, AT, demokratik ve hür ülkeler ile insan hakları kuruluşlarının almış olduğu tedbirler etkin olma noktasından uzaktır.

-Ekonomik ambargo kararlarının saldırıları önleme noktasında etkili olacağı kanaatinde değildir.

-Kuşatma altında tutulan şehirlerde açlık, yokluk ve salgın hastalıklar başgöstermiştir. Süratle tedbir alınarak insani yardımların ulaştırılması sağlanamazsa, toplu ölümler olabilir.

-Herkesin evine dönmesini sağlayacak bir barışın sağlanması için acil tedbirler alınmalıdır.

Komisyon Başkanlığı'na sunulan Alt Komisyon raporu, TBMM'nin tatile girmesi ve Komisyunun bu süre içerisinde toplantı yapamaması nedeniyle görüşülememiştir.

*Bir yazısı nedeniyle hüküm giyen ve cezaevine konulan gazeteci-yazar Hekimoğlu İsmail (Ömer Okçu)'in durumunun incelenmesi amacıyla bir Alt Komisyon oluşturulmuş ve Alt Komisyonca hazırlanan rapor Komisyon Başkanlığı'na sunulmuştur. (Üyeler: İstanbul Mv. Hasan Mezarıcı -RP-, İstanbul Mv. Halit Dumankaya -ANAP-, Kahramanmaraş Mv. Ökkeş Şendiller -MÇP-.)

İmam Hatip Lisesi mezunlarının da Harb Okulu'na alınmasını konu edinen yazısı nedeniyle yargılanan ve hüküm giyen, bu cezası nedeniyle de İstanbul-Şile Cezaevi'ne konulan Hekimoğlu İsmail'in sağlık durumunun bozuk olduğu, ayrıca kendisine verilen cezanın haksız temele dayandığı hususları, Komisyunun 20 Mayıs 1992 günü yaptığı toplantıda dile getirilmiş ve sonuçta konunun incelenmesi için bir Alt Komisyon kurulması hususu benimsenmiştir.

Alt Komisyon üyeleri, Hekimoğlu İsmail'i 24 Mayıs 1992'de Şile Cezaevi'nde ziyaret ettikten sonra hazırladıkları raporu Komisyon Başkanlığı'na sunmuşlardır.

Komisyon Başkanlığı'na sunulan raporda, Hekimoğlu İsmail'in geniş bir okuyucu kitlesi olan ünlü bir yazar olduğu, kendisine gelen bir tezkere üzerine 11 Mayıs 1992 günü Aksaray Polis Karakolu'na gittiği ve buna rağmen "yakalandı" muamelesiyle karşılaştığı ve bu tutumun bir kasıttan kaynaklandığı hususuna dikkat çekilerek, bu duruma sebebiyet verenlerin belirlenerek cezalandırılması gereğine değinilmektedir.

Ayrıca, Hekimoğlu İsmail'in yaş ve sağlık durumunun da cezaevi koşullarına uygun olmadığına dikkat çekilmektedir.

Hekimoğlu İsmail'e verilen cezaya gerekçe gösterilen yazısının, Türk Silahlı Kuvvetlerine hakaret değil, övgü taşıdığı; bu yanlışlığın düzeltilmesi için her kademedeki görüşmeler yapılarak bir sonuç alınması gerektiği hususu raporda özellikle belirtilmektedir.

*Ankara Kapalı Cezaevi'nde bulunan tutukluların 27 Mayıs 1992'de açlık grevine başlamaları üzerine, cezaevlerinde yakınları bulunan bir grup, gelişmelere ilişkin endişelerini 2 Haziran 1992'de Ankara Milletvekili ve Komisyon üyesi M. Tınaz Titiz'e iletmışlerdir. Bunun üzerine gelişmelerin yerinde incelenmesi amacıyla Komisyon Üyesi M. Tınaz Titiz 3 Haziran 1992'de Ankara Kapalı Cezaevi'ni ziyaret ederek cezaevi yetkilileri ve tutuklularla görüşmüş ve konuya ilişkin bir rapor hazırlayarak Komisyon Başkanlığı'na sunmuştur.

Raporda, yapılan görüşmeler ve incelemeler hakkında bilgi verildikten sonra, "sonuç ve öneriler" ara başlığı altında şu görüşlere yer verilmektedir:

"Cezaevinin çok eski ve sağlıksız olduğu bir gerçektir. Yaşam koşulları bir insanın sağlıklı olarak kalabilmesine elverişli olmayıp, bu durum, tutuklular için olduğu kadar, gece gündüz cezaevinde görev yapanlar için de geçerlidir.

Yetkililer, Ayaş'ta yeni bir cezaevi yapıldığını ve burasının tamamlanmasından sonra Ankara Kapalı Cezaevi'nin boşaltılacağını ifade ettiler. Bu durum sevindirici, ancak bu çabaların kısa sürede sonuçlandırılması gerekiyor.

Cezaevine ilişkin yakınmalar üzerine inceleme yapılma istendiğinde cezaevi savcısının konuyu savsaklamaya çalışması ve müdürün de benzeri bir tavır içinde olması üzücü. Ancak, Adalet Bakanlığı yetkililerinin konu üzerinde hassasiyetle durmaları, yakınmaları yerinde ve yakından incelemeleri sevindirici.

En önemli gözlemim şudur; Tutuklu ile hükümlü arasındaki fark, cezaevi ilgililerince anlaşılmamış görünmektedir. 'Buraya gelen nasıl olsa suçludur' anlayışı, insan haklarını ihlal etmekle suçlanan ülkemize kötü puan kazandırmak ve daha da önemlisi, güvenlik güçlerimizin haklılığına çok gereksiz bir gölge düşürmektedir.

Kısacası, tutukevi, 'ön cezalandırma yeri' değildir. Bunun tüm personele benimsetilmesi çok önemlidir.

İnsan hakları'nı, yalnız kötü niyetli insanların savunduğu, dolayısıyla da devlet yanlısı olanların karşısında olduğu bir kavram olmaktan çıkarmalıyız.

Bir başka deyimle, insan hakları kavramı, devlet görevlilerinin elinde bir bayrak olmalı, böylece bu değerli silah iyi niyetlilerin eline geçmelidir.

Bu nokta çok önemlidir.

Tutukluların hastaneye ve özellikle işkence iddiasında bulunan kişilerin Adli Tıp'a sevklerinin geciktirilmeden yapılması gereklidir.

Son söz olarak;

Tutuklanan bir kişi bile haksız muameleyle tabi tutulsa, devlet düşmanı olur çıkar. Dolayısıyla; tutuklu olanların suçlu olma ihtimallerine rağmen, suçsuz oldukları kabul edilmeli ve bu husus hiç bir zaman akıldan çıkarılmamalıdır."

İstanbul Milletvekili Hasan Mezarcı, Komisyonun 20 Mayıs 1992'de yaptığı toplantıda, Kastamonu'nun Abana İlçesinde, Cumhuriyet Başsavcısı Muharrem Altunoğlu'nun, Orhan Yuvarlak isimli bir vatandaşa "kılık-kıyafeti" nedeniyle hakaret ettiği, Orhan Yuvarlak'ın da karşılık vermesi üzerine "görevli memura hakaret" suçundan dava açarak tutuklattırıldığını belirterek; Olayın yerinde incelenebilmesi için bir alt komisyon kurulmasını önerdi. Bu öneri benimsenerek, olayı incelemek üzere İstanbul Milletvekili Hasan Mezarcı, Kahramanmaraş Milletvekili Ökkeş Şendiller ve İstanbul Milletvekili Halit Dumankaya'dan oluşan bir Alt Komisyon kuruldu. ()

*Aynı toplantıda, İstanbul Milletvekili Hasan Mezarcı'nın 7 Mayıs 1992'de Komisyon Başkanlığı'na verdiği "İskilipli Atıf Hoca'nın Mezarının Bulunması" ile "Said-i Nursi'nin Mezarının Bulunması" hususlarını içeren ve bu konuları araştırmak üzere birer alt komisyon kurulmasını öneren dilekçeleri okundu.

Komisyon, her iki konunun da araştırılması amacıyla iki ayrı Alt Komisyon kurulmasını benimsedi ve her iki konuyu da araştırmak üzere, Şanlıurfa Milletvekili İbrahim Halil Çelik, İstanbul Milletvekili Hasan Mezarcı, İstanbul Milletvekili Halit Dumankaya ve Yozgat Milletvekili Mahmut Orhon'dan oluşan bir Alt Komisyon kuruldu. (*)

3. KOMİSYON MÜDAHALE ALANI VE SORUN EKSENLERİ

Bilindiği gibi Anayasa'da özgürlüklerle ilgili sıralamada kişi hakları ve siyasal haklar birinci kademede; sosyal, ekonomik ve kültürel haklar ikinci kademede; dayanışma özgürlüğü ise üçüncü kademede yer almıştır. Komisyon sekreteryası fiili durumun zorlaması sonucunda kişi hakları ile ilgili başvuruları öncelikli olarak değerlendirme konusunda -a fortiori- zorunlu bir sınırlamaya gitmiştir. Bir başka anlatımla başvurular içinde işkenceye ilişkin olanlara öncelik tanınmış, mülkiyetle ilgili çekişmeler, örneğin kamulaştırma başvuruları ele alınamamıştır. Bir yandan başvuru yelpazesindeki bazı sorunlara müdahale imkanının sınırlılığı öte yandan kuvvetler ayrılığı prensibi tüm sorunlara müdahale edilmesini engellemektedir.

İnsan hakları kapsamı içerisinde çok geniş bir yelpaze oluşturan hakların tümünün Komisyonun müdahale alanı içine alınmasının belirsizlik, etkisizlik ve erklerin birbirine müdahalesi gibi sorunları da beraberinde getireceği açıktır. Nitekim, Komisyonun bir mahkeme gibi karar alması, yargıda görülmekte olan davalara usul, gecikme, yanlış değerlendirme gerekçeleriyle müdahale edilmesi, yargı kararlarının değiştirilmesi istekleriyle ilgili başvurular hakkında Komisyonun görev ve yetki alanına girmediği gerekçesiyle işlem yapılmamıştır.

Başvuruların değerlendirilmesinden çıkan diğer bir önemli sonuç da, kamuoyunun Komisyonun görev ve yetkileri ile hukuki pozisyonu konusunda aydınlatılması gereğidir. Örneğin, başvuru sahiplerinin büyük çoğunluğu Komisyona yaptıkları başvurunun Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna kişisel başvuru süresini keseceği, Komisyonun başvurulması gereken hukuki merciler arasında olduğu yanlışlığı içindedir.

* Kastamonu-Abana, İskilipli Atıf Hoca ve Said-i Nursi olaylarını incelemek üzere kurulan Alt Komisyonlar, TBMM'nin tatile girmesi üzerine gerekli incelemeleri yapamadıkları için, raporlarını Komisyon Başkanlığı'na sunamamışlardır.

SONUÇ

Bir buçuk yılını geride bırakan TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu'nun belirli sınırlılıkları olduğu bilinmektedir. Kamu yönetimi üzerinde icrai yetkisi bulunmayan ancak çok önemli bir moral gücü olan ve olması gereken Komisyonun bu gücü ve saygınlığını sürekli koruması gerekmektedir. Hiç kuşkusuz ki bu saygınlığı, çözebildiği ve ele aldığı sorunların sayısı ve niteliği ile çok yakından ilgilidir.

Kamuoyu ve tüm kuruluşların gönüllü desteğini aldıktan sonra Komisyonun görevinin büyük ölçüde kolaylaşacağı açıktır. Komisyon hesap soran ve cezalandırma yollarını arayan bir kurul olmaktan öte, insan haklarına saygı duymanın ve bu konudaki uluslararası standartlara uymanın bizi ülkece ne denli önemli ve arzu edilir yerlere getireceğini vurgulayan, bu konuda sürekli gayret harcayan bir odak olmalıdır. Bu konuda herkese görev ve sorumluluk düşmektedir.

İnsan haklarıyla ilgili gönüllü kuruluşlardan sonra TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu ile kurumlaşmaya gidilmesi ve nihayet müstakil bakanlığın kurulması suya atılan taşın yarattığı halkalar örneği Türkiye'de insan hakları alanındaki çabaların ve beklentilerin bir göstergesidir. Nihai hedef bu halkaların toplumun tüm katmanlarına yayılarak insan haklarına saygı bilincinin yerleştirilmesi ve insan hakları ihlallerinin Türkiye gündeminden çıkarılmasıdır.

EK-1-
TÜRKİYE'NİN İNSAN HAKLARI ALANINDA TARAF OLDUĞU
BAŞLICA ANTLAŞMALAR

*** Birleşmiş Milletler Çerçevesinde:**

- Birleşmiş Milletler Antlaşması
- Adalet Divanı Statüsü
- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
- İşkence ve Başka Zalimce, İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Davranış ya da Cezaya Karşı Sözleşme
- Her Türlü Irk Ayrımcılığının Kaldırılması Uluslararası Sözleşmesi
- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi
- Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Sözleşme
- Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme
- Mültecilerin Statülerine İlişkin Sözleşme

*** Avrupa Konseyi Çerçevesinde:**

- Avrupa Konseyi Statüsü
- İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi
- İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesine Ek Protokoller
- 1 Nolu Protokol
- Avrupa İnsan Hakları Divanına Danışsal Görüş Bildirme Yetkisi Tanıyan 2 No.lu Protokol
- 3 No.lu Protokol
- 5 No.lu Protokol
- 8 No.lu Protokol
- Avrupa Toplumsal Antlaşması
- Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleşmesi
- Avrupa Sosyal Güvenlik Kodu
- Avrupa Kültür Sözleşmesi
- İşkencenin ve İnsanlık Dışı ya da Küçültücü İşlem ya da Cezaların Önlenmesine İlişkin Avrupa sözleşmesi
- Göçmen İşçilerin Yasal Statülerine İlişkin Avrupa Sözleşmesi

*** ILO Çerçevesinde İmzalanan Antlaşmalar:**

- İşsizlik Hakkında 2 nolu Sözleşme
- Tarım İşçilerinin Dernek Kurma Haklarına İlişkin 11 No.lu Sözleşme
- Sınai Müesseselerde Hafta Tatili Konusunda 14 No.lu Sözleşme
- Trimci ve Ateşçilerin Asgari Yaşı Konusunda 15 No.lu Sözleşme
- Asgari Ücret Tespit Usulleri Hakkında 26 No.lu Sözleşme
- Ücretli İş Bulma Büroları Konusunda 34 No.lu Sözleşme
- Mesleki Hastalıkların Tazmini Konusunda 42 No.lu Sözleşme
- Yeraltı İşlerinde Kadınların Çalıştırılmaması Konusunda 45 No.lu Sözleşme
- Deniz İşkolunda Çocukların Asgari Yaş Haddi Konusunda 58 No.lu Sözleşme
- Son Maddelerin Değiştirilmesi Hakkında 80 No.lu Sözleşme
- Sanayi ve Ticarete İş Teftişi Hakkında 81 No.lu Sözleşme
- İş ve İşçi Bulma Servisi Kurulması Hakkında 88 No.lu Sözleşme
- Kamu Kesimince Yapılan Sözleşmelere Konulacak Çalışma Şartları Konusunda 94 No.lu Sözleşme
- Ücretin Korunması Hakkında 95 No.lu Sözleşme
- Ücretli İş Bulma Büroları Hakkında 96 No.lu Sözleşme
- Örgütlenme ve Toplu Sözleşme Hakkına Dair 98 No.lu Sözleşme
- Tarımda Asgari Ücret Tespit Usulleri Hakkında 99 No.lu Sözleşme
- Eşdeğerli İş İçin Erkek ve Kadın İşçiler Arasında Ücret Eşitliği Hakkında 100 No.lu Sözleşme
- Sosyal Güvenlik Asgari Normları Hakkında 102 No.lu Sözleşme
- Zorla Çalıştırmanın Feshine Dair 105 No.lu Sözleşme
- İş ve Meslek Bakımından Ayrım Hakkında 111 No.lu Sözleşme
- İşçilerin İyonizan Radyasyonlarına Karşı Korunması Hakkında 115 No.lu Sözleşme
- Sözleşmelerin Kısmen Değiştirilmesi Hakkında 116 No.lu Sözleşme
- Vatandaşlarla Vatandaş Olmayan Kimselere Sosyal Güvenlikte Eşit Muamele Yapılması Konusunda 118 No.lu Sözleşme
- Makinaların Gerekli Korunma Tertibatı ile Teçhizine İlişkin 119 No.lu Sözleşme
- İstihdam Politikasıyla İlgili 122 Sayılı Sözleşme
- Tek İşçinin Taşıyabileceği Yükün En Çok Ağırlığı Hakkında 127 No.lu Sözleşme

TBMM İNSAN HAKLARINI İNCELEME KOMİSYONU ÜYELERİNİN LİSTESİ

1.3.1991- 20.10.1991 Dönemi:

Başkan	Eyüp Aşık	Trabzon Mv.	ANAP
Başkanvekili	Mehmet Akdemir	Gaziantep Mv.	ANAP
Başkanvekili	O. Veli Yıldırım	Tunceli Mv.	SHP
Sözcü	Atilla İmamoglu	Kahramanmaraş Mv.	DYP
Katip	Mehmet Yüzügüler	Aydın Mv.	ANAP
Üye	Mehmet Çevik	Ankara Mv.	ANAP
Üye	Ömer Çiftçi	Ankara Mv.	SHP
Üye	Hüseyin Barlas Doğu	Ankara Mv.	ANAP
Üye	Tevfik Ertürk	Ankara Mv.	ANAP
Üye	i. Önder Kırılı	Balıkesir	SHP
Üye	İlhan Aşkın	Bursa Mv.	ANAP
Üye	İsmail Köse	Erzurum Mv.	DYP
Üye	Ali Bozer	İçel Mv.	ANAP
Üye	Bülent Akarcalı	İstanbul Mv.	ANAP
Üye	M. Nejat Eldem	İstanbul Mv.	ANAP
Üye	Veli Aksoy	İzmir Mv.	SHP
Üye	Akın Gönen	İzmir Mv.	DYP
Üye	Alaattin Fırat	Muş Mv.	ANAP
Üye	A. Reyhan Sakallıoğlu	Sakarya Mv.	ANAP
Üye	Hüseyin Özalp	Samsun Mv.	ANAP
Üye	Murat Batur	Şanlıurfa Mv.	ANAP

20.10.1991-31.9.1992 Dönemi: (*)

Başkan	Ahmet Türk	Mardin Mv.	SHP
Başkanvekili	Mehmet Özkan	İzmir Mv.	DYP
Başkanvekili	Hacı Filiz	Kırıkkale Mv.	DYP
Sözcü	Zübeyir Aydar	Siirt Mv.	SHP
Katip	i. Halil Çelik	Şanlıurfa Mv.	RP
Üye	Uğur Aksöz	Adana Mv.	DYP
Üye	M. Tınaz Titiz	Ankara Mv.	DYP
Üye	Feridun Pehlivan	Bursa Mv.	ANAP
Üye	Muzaffer Arıcı	Denizli Mv.	ANAP
Üye	Fevzi İşbaşaran	İstanbul Mv.	ANAP
Üye	Hasan Mezarcı	İstanbul Mv.	RP
Üye	Ökkeş Şendiller	Kahramanmaraş Mv.	Bağ
Üye	Refik Arslan	Kastamonu Mv.	ANAP
Üye	Rıza Akçalı	Manisa Mv.	DYP
Üye	Sırrı Sakık	Muş Mv.	SHP
Üye	Esat Kıratlıoğlu	Nevşehir Mv.	DYP
Üye	M. Fevzi Şihanlıoğlu	Şanlıurfa Mv.	DYP
Üye	Şahin Ulusoy	Tokat Mv.	SHP
Üye	Eyüp Aşık	Trabzon Mv.	ANAP
Üye	Mahmut Orhon	Yozgat Mv.	ANAP
Üye	Ali Uzun	Zonguldak Mv.	DYP

(*) Bu dönemde Komisyon Başkanı Ahmet Türk, Komisyon Sözcüsü Zübeyir Aydar ile üyelere Muzaffer Arıcı, Refik Arslan, Sırrı Sakık ve Şahin Ulusoy istifa etmişlerdir. İstifa eden bu beş milletvekilinin yerine Güler İleri (Tokat Mv.-SHP), Yusuf Bozkurt Özal (Malatya Mv.-ANAP), Recep Kırış (Kahramanmaraş Mv.-Bağ.), Ali İbrahim Tutu (Erzincan Mv.-SHP) ve Sabri Yavuz (Kırşehir Mv.-SHP) seçilmişlerdir.

Komisyon'a sonradan seçilen Yusuf Bozkurt Özal'ın da istifa etmesi üzerine, boşalan üyeliğe Halit Dumankaya (İstanbul Mv.ANAP) seçilmiştir.

RAPORUN YAYIMI TARİHİNDE KOMİSYONUN OLUŞUMU

Başkan	Sabri Yavuz	Kırşehir Mv.	SHP
Başkanvekili	Hacı Filiz	Kırıkkale Mv.	DYP
Başkanvekili	Feyzi İşbaşaran	İstanbul Mv.	ANAP (*)
Sözcü	Mehmet Özkan	İzmir Mv.	DYP
Katip	İ. Halil Çelik	Şanlıurfa Mv.	RP
Üye	Uğur Aksöz	Adana Mv.	DYP
Üye	M. Tınaz Titiz	Ankara Mv.	DYP
Üye	Cemalettin Gürbüz	Amasya Mv.	SHP
Üye	Hayri Doğan	Antalya Mv.	DYP
Üye	Faik Altun	Antalya Mv.	CHP
Üye	Feridun Pehlivan	Bursa Mv.	ANAP
Üye	Mehmet Gedik	Bursa Mv.	ANAP
Üye	Ali İbrahim Tutu	Erzincan Mv.	SHP
Üye	Hasan Mezarıcı	İstanbul Mv.	RP
Üye	Halit Dumankaya	İstanbul Mv.	ANAP
Üye	Recep Kırış	Kahramanmaraş Mv.Bağ	
Üye	Ökkeş Şendiller	Kahramanmaraş Mv.Bağ	
Üye	Rıza Akçalı	Manisa Mv.	DYP
Üye	Esat Kıratlıoğlu	Nevşehir Mv.	DYP
Üye	M. Fevzi Şihanlıoğlu	Şanlıurfa Mv.	DYP
Üye	Eyüp Aşık	Trabzon Mv.	ANAP
Üye	Mahmut Orhon	Yozgat Mv.	ANAP
Üye	Ali Uzun	Zonguldak Mv.	DYP

(*) Başkanvekili Feyzi İşbaşaran'ın ANAP'tan istifa etmesi sonucu Komisyon üyeliği sona ermiş olup Başkanvekilliği için yeniden seçim yapılacaktır.

Ankara-Diyarbakır Cezaevleri ve Gözetim Merkezlerini İnceleme Komisyon Raporu

Konu

T.B.M.M. İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu (İHK) üyeleri arasından oluşturulmuş bulunan İşkencenin Önlenmesi Komitesi (İÖK)nin yapmış olduğu incelemeler yoluyla edindiği kanaat hakkında rapordur.

Kapsam

Bu raporda ifade edilen görüşler:

* 3 Haziran 1992 ile 19 Kasım 1992 tarihleri arasında yapılan:

- Ankara Kapalı Cezaevi
- Ankara Emniyet Müdürlüğü (2 defa)
- Diyarbakır Cezaevi ve Terörle Mücadele Şube Müdürlüğü

ziyaretlerinde edinilen bilgi ve kanaate,

* Genel olarak sahip bulunulan bilgi ve kanaate dayalıdır.

İncelemelerin Amacı

T.B.M.M.'nin çeşitli organlarına (*Başkanlık, İHK gibi*), milletvekillerine ya da başına yansıyan şikayetler ve İÖK üyelerinin kişisel birikimleri, sorgulama, tutukluluk ya da hükümlülük evrelerinde, çeşitli Kötü Muamele (KM) ye maruz kalan kişilerin varlığını göstermektedir.

Bunların bir bölümünün gerçek dışı, hatta amaçlı olduğu düşünülse dahi, bir kısmında gerçeklik olabileceği ve bunların soruşturulmasının İHK'nun aslı işlevlerinden birisi ve hatta başlıcası olduğu tartışmasız bir gerçektir.

Ayrıca, bu tür çalışmaların, mevcut olabilecek KM eğilim ve tutumlarını *-kısmen de olsa-* caydırabileceği düşünülmektedir. Bunların da ötesinde, incelemeler sırasında saptanabilecek eksiklerin gerektirdiği yasal ve diğer mevzuat değişikliklerinin de yapılması mümkün olabilecektir. Bu işlevleri yerine getirmesi amacıyla oluşturulan İÖK'nin Avrupa İÖK tarafından yöneltilen sorulara da ışık tutması öngörülmektedir.

İddialar

Tutuklu ve hükümlülere karşı uygulandığı iddia edilen KM aşağıdaki gruplarda toplanabilir:

- * Fizikî koşulların uygunsuzluğu,
- * Sorgulama evresindeki KM,
- * Tutukluluk ve hükümlülük evrelerindeki KM.

Bu şekilde gruplanabilecek KM'nin suç ilişkilerini veya delillerini ortaya çıkarmak,

olayın bütününe anlamak, hükmebağlananın dışında ceza vermek gibi sebeplerle yapıldığı iddiaları mevcuttur.

Bu iddiaların sahibi bazı tutuklu veya hükümlüler, onların yakınları ya da çeşitli organizasyonların diğer tarafında ise kendilerine ait İH'nin ihlal edildiğini savunan çeşitli kamu görevlileri vardır. Bunlara ilave olarak bir de, İH ihlalleri konusunda en geniş şikâyetçi kesim olan kamu yani halkın kendisi bulunmaktadır.

Güvenlik, yargı ve infaz kurumlarındaki kamu görevlilerinin iddiaları şu gruplarda toplanmaktadır.

* Başta terör olayları olmak üzere örgütlü suçlara karışanlar profesyonel metodlar kullanmaktadır. Bu metodların gizlenmesi ve "*suçlu*" iken "*güçlü*" hale gelinebilmesi için ise en yüce kavramlardan birisi olan İH kullanılmakta, daha doğrusu bu kavram istismar edilmektedir.

* Güvenlik, yargı ve infaz görevlileri tehdit altındadır. Bu yolla görevlerini yapmaları önlenmek istenmektedir. Bu, bir ölçüde de başarılı olmaktadır.

Nihayet kamunun (*yani halkın*) kendisinin, İH ihlalleri konusunda iddiaları mevcut olup, terörün hedefi durumunda olduklarını, korkutulmak ve sindirilmek yollarıyla terör örgütlerine destek sağlamaya zorlandıklarını, bunu yapmadıkları takdirde ise ölüm dahil çeşitli yollarla cezalandırıldıklarını ileri sürmektedirler. Ancak halk bu iddialarını dile getirebilecek güçlü bir örgütlenmeye sahip olmadığı için, en zayıf yansıma bulan iddia budur denilebilir.

Çeşitli taraflar içinde iddiaları somut olarak kanıtlanmış bulunan tek taraf gerçekten de halktır. 1979'dan bu yana, terörün kurbanı olan masum insanların sayısı 10 000 dolayındadır. En azından bu nedenle dahi Türkiye'de bir İH ihlalleri sorunu olduğu doğrudur.

*** Mevcut koşulların değerlendirilmesi**

Her inceleme ve araştırma ancak, içinde yer aldığı koşullar iyi tanımlanıp hesaba katılabildiği ölçüde gerçekleri yansıtabilir. Bu nedenle, İH ihlalleri konusuna doğrudan etki yapan çevrel koşulların gözden geçirilmesi gerekmektedir.

*** Terör**

Türkiye 1979'dan bu yana değişik ölçülerde terörün etkisi altındadır. 1980'de bir askerî müdahaleye de neden olan terör ortamı dikkate alınmaksızın İH ihlalleri gibi ilgili konular doğru değerlendirilemez.

İH konusundaki bilinç ve tutumunu güçlendirmek ve bu yolla İH ihlallerini azaltıp ortadan kaldırmak için samimî bir çaba içinde bulunan Türkiye'nin durumunu güçlendiren bir olguya burada işaret etmek gerekli görülmektedir.

Terör yalnızca profesyonel kişilerce yaratılan bir olgu olmayıp, bilinçsizlik, korku veya çıkar gibi nedenlerle bu olguya pasif (*sessiz kalarak, göz yumarak*) ya da aktif (*yardımcı olarak, fiilen katılarak*) olarak katkıda bulunan kişilere de ihtiyaç göstermektedir. İşte sorun da burada başlamaktadır.

Amacı itibariyle, dost olmayan bir yabancı gücün yurda saldırısından farklı olmayan terör olgusu, kullandığı araçlar için çeşitli derecelerde masum halka ihtiyaç duymaktadır. "Amacı" dolayısıyla en ağır biçimde karşılık verilmesine kimsenin itirazı bulunmayan bu olgu, kullandığı bir kısım "araçlar" dolayısıyla ise adi suçlar kapsamına girebilecek görüntüler yaratmaktadır.

Bu görüntülerin gerçekten adi suçlara mı yoksa ağır karşılık verilmesi gereken suçlara mı ait olduğunun ayrılabilmesi ise güç, çoğu zaman da yanıltıcı sonuçlara yol açabilecek niteliktedir. Bu çelişkili durumun, yasama, yürütme ve yargı organlarına aynen yansdığı; bir yandan demokratikleşme, çağdaş Dünya normlarını benimseme gibi konularda kuvvetli bir arzuya sahipken, diğer yandan da ulusal varlığımızı yok etmeye, onu bölüp parçalamaya yönelik olduğunu açıkça beyan eden bir harekete pirim verileceği tehlikesinin endişesinin taşındığı açıkça görülmektedir.

Diğer yandan, süratli ve etkin olarak delil toplama ve yargı sistemini bu yolla çalıştırabilme konularında belirli eksiklerin ve bu eksiklerin yol açtığı çeşitli yanlış tutum ve davranışların bulunduğu da bir gerçektir.

Farklı yer ve zamanlarda, farklı kişiler tarafından yaratılan olaylar arasındaki ilişkileri saptama konusunda zaafı bulunan bilgi edinme sistemimiz ve buna karşılık da bu sistemi yanıltma konusunda profesyonel olan terör örgütleri dikkate alındığında, yukarıda değinilen "adi" ve "terör" suçlarının (ya da zanlılarının) ortaya çıkarılabilmesi daha da güçleşmektedir. Bu güçlüğü, birçok İH ihlallerinin sebebini oluşturabilmesi olasıdır.

*** Bireyin temel hak ve özgürlükleri konusundaki bilinç**

Kendisini birey haklarından çok devletin haklarını savunma göreviyle yükümlü sayan kamu görevlilerinin, zaman zaman bireye rağmen devleti koruma tutumu içinde bulunmalarının nedeni bu şekilde açıklanabilir.

Bu tutumun bir talimat hatta bir yasa ile değiştirilemeyeceği, ilkokuldan başlayarak bireyi ön plana alan bir bilinçlendirmeye mutlak gereksinim olduğu görülmektedir.

*** Genel eğitim düzeyi**

Nüfusu yılda ortalama % 2,6'lık bir hızla artan Türkiye, bir yandan bu hızlı artışın, diğer yandan da çağın gerektirdiği yeni bilgi-beceri-davranışların ortaya çıkardığı eğitim düzeyini sağlayamamaktadır. Eğitim düzeyindeki bu düşüklük ise kamu görevlileri de dahil olmak üzere tüm toplum yapısının işleyişine etki yapmakta, kurumların eylemleri üzerinde izler bırakmaktadır.

*** Toplumun bilgi kaynaklarının organizasyonu**

Çeşitli suç zanlılarının KM'ye en çok maruz kaldıkları evre olan sorgulama aşamasında delil elde etme ve bunları ilişkilendirip yorumlayabilme hayati önem taşımaktadır. Bu ise, bilgi sağlama, çeşitli bilgiler arasındaki ilişkileri belirleme ve bunlardan sonuç çıkarabilmeyi gerektirmektedir. Bu konularda ise ciddi zaafiyet olduğu bir gerçektir.

Kaydetme, sınıflama, süratle erişebilme, sonuç çıkarabilme gibi bilgi işleme becerilerinde genel bir yetersizlik mevcuttur.

Tamamen teknik içerikli bu sorun yalnız sorgulamaya değil tüm toplum kurumlarına olumsuz biçimde yansımaktadır.

*** NGO'ların etkileri**

İH konularında gerek yurt içi gerekse yurt dışında faaliyet gösteren çeşitli gönüllü kuruluş mevcuttur. Bu tür kuruluşların, genel olarak ilgi alanlarına çok olumlu etkilerde bulundukları evrensel bir gerçektir. Ancak maalesef bu evrensel olgu Türkiye için tam ters etkiler yaratmış ve yaratmaya da devam etmektedir. Yurt içi ve dışındaki NGO'lar sık sık, sorunları çevreleyen iklimleri dikkate almaksızın ve yalnızca kamu kuruluş ve görevlilerini suçlar bir tavır içine girebilmektedirler. Bu tutum, Türkiye'den daha farklı sosyal iklime sahip ülkelerde ve durumlarda olumsuzluklara yol açmamış olabilir. Ancak Türkiye'de durum böyle olmamıştır.

Gerçekte, İH'nı savunmaktan başka amacı olmayan NGO'lar dahi *-ki bir kısmı böyle olmayabilir-* Türkiye'deki büyük masum halk kitlelerinin İH'na göz dikmiş terör örgütlerinin yanında yer aldığı izlenimini uyandırmış ve bir çifte-standart sergilemişlerdir.

Böylece, gerek sokaktaki insanın çoğunluğu, gerekse İH ile ilgili kamu görevlileri, bu dostça olmayan tutumlarla İH'nı özdeşleştirir hale gelmişlerdir. Nitekim, terör örgütlerinin masum halka karşı giriştiği bazı katliamlardan sonra halkın protestoları sırasında *"İH'nın telin edilmesi"* bunu göstermektedir. Gerçekte ise telin edilen İH olmayıp, onu bayrak olarak kullanıp halkın en temel hakkı olan *"yaşama ve de korkusuz yaşama hakkı"*nı çiğneyen terör örgütlerinin yanında yer alan NGO'lardır. Bu, üzerinde son derece dikkatle durulması gereken bir noktadır.

İH'nın kamu görevlilerinin elinde bir bayrak haline gelmesi, ihlallerin önemli ölçüde azalmasını sağlayabilecektir. Bunun için ise amacı gerçekten İH'nı savunmak olan NGO'ların, yukarıda açıklanan konuya gereken dikkati göstermeleri gerekmektedir.

*** Adalet sisteminin ağır yükü**

İH ihlalleri değerlendirilirken, mevcut adalet sisteminin etkisinin de gözden kaçırılmaması gerekir. İÖK üyelerinden M. Tınaz Titiz'in adalet mekanizmasının yükü ile ilgili bir makalesi bu rapora ek olarak sunulmaktadır. (Bkz. Ek3a)

Bu yükün, sistemin kaldırabileceğinden ağır hale gelmiş olması, İH ihlallerine yol açan etkilerden önemli birisi olduğu düşünülmektedir.

*** İnsan Hakları ile ilgili kamu görevlilerinin eğitimi sistemi**

Polisin İH ile ilgili konulardaki eğitimine henüz yeni başlanmıştır. Bu konudaki tek eğitim aracı ise bir kitapçığın polis okullarında ders olarak okutulmasından ibarettir.

İH ile ilgili kamu görevlisi sayısının çokluğu ve yaygınlığı dikkate alınırsa, alınan bu önlemin yetersiz değil ama yetersiz olduğu anlaşılabacaktır.

Eğitim kurumları, aile ve sosyal çevre tarafından uzun süre *"birey devlet için vardır"*

felsefesiyle yoğurulmuş insanımızın, sınırlı sayıda polise okutulan bir kitapla bu felsefesini değiştiremeyeceği, en azından bunun kısa sürede olamayacağı anlaşılabacaktır.

*** Kalabalık kamu kadroları**

İlk bakışta İH ile ilgili kolay görülemeyebilecek bu konu, yalnız İH ile değil tüm kamu hizmetlerinin kalitesi ile yakından ilgilidir. Uzun yıllardır bir istihdam yaratma aracı olarak kullanılmış kamu kadroları, sonunda kalabalık memur-düşük ücret-düşük nitelik kapalı çemberini (*fasit daire*) yaratmıştır.

Her İH ihlali olayı mutlaka bir KM şeklinde ortaya çıkmamaktadır. Bu kapalı çember içinde yer alan kamu görevlilerinin sebep oldukları çeşitli hizmet eksikleri, dönerek reaksiyoner bir toplumu, o da İH ihlallerine uygun bir ortamı yaratmaktadır.

*** Memur cezalandırmada "yer değiştirme"nin kullanılmış olması**

Kamu yönetimimizin yazılı olmayan ama geleneksel bir cezalandırma yöntemi, görevlinin görev yerinin değiştirilmesidir. Yeri değiştirilen görevlinin, bunun acısını gideceği yerdeki insanlardan "*eksik hizmet*" olarak çıkarmaya çalışması ise bir sürpriz sayılmamalıdır. Hele bu tecziyelerin, genellikle geri kalmış yöreler için kullanımı *-ki başka türlü sü ceza olmazdı-* olumsuzlukların coğrafi olarak yoğunlaşmasına neden olmuştur.

*** Fizikî koşulların uygunsuzluğu**

Sorgulama, tutuklama ya da cezalandırma için kullanılan yerlerin kalitesinin, ülkenin genel ekonomik koşullarından bağımsız düşünülmesi yanlıştır. Bunun üzerine, buraya kadar sayılan bilinç eksikliği de binince kişilerin daha zanlı oldukları evrede ön-cezalandırmaya müstahak görülmeleri mümkün hale gelmektedir.

Yaklaşık 6 milyon konutun gayri fenni olduğu Türkiye'de, karakol, tutukevi ve cezaevlerinin mükemmel olması beklenemez. Genel ekonomik ve dolayısıyla fizikî koşulların buralara yansımaları da büyük ölçüde bu şekilde açıklanabilmektedir.

Diğer yandan, mevcut imkânlar kullanılarak yapılabilecek iyileştirmeler için giderek gelişip yaygınlaşan İH bilincinin yararlı olacağı düşünülmektedir. Özellikle İH Bakanlığının bu konuda etkisi hissedilir olacaktır.

İH ihlallerini etkileyen başka etkenlerin de bulunduğu şüphesizdir. Kalabalık kamu kadroları içinde ruhsal sağlığı yerinde olmayan görevlilerin bulunması ya da kamu görevlisi ile zanlı ya da suçlu arasında hasmane duyguların gelişmesi gibi olasılıklar her zaman için vardır. Ancak bunların sistematik olmadığı da bir gerçektir.

Bu nedenle burada bunların en önemlilerine değinilmekle yetinilmiştir.

*** İncelemelerden çıkarılan sonuçlar**

Bu rapora esas incelemeler sırasında, bir genel politikanın uygulanması çerçevesinde ya da emirle yapılan bir KM'ye rastlanmamıştır. Rastlanan KM örneklerinin tümü, 5 nci maddede açıklanan koşulların yarattığı "*bilinçsiz tutum ve davranışlar*" dan kaynaklanmaktadır.

Gözetli sürelerinin kısaltılması, sorguda avukat bulundurulması gibi önlemlerin CMUK çerçevesinde getirilmesi, KM potansiyelini doğal olarak azaltabilecek ama bütünüyle yok edemeyecek niteliktedir.

Bu konuda esaslı önlem, konuyu bu raporla tanımlanan geniş çerçevesinde ele alan bir Politika Dokümanının, organize olması yolunda çalışmaların süratlendirilmesi gereken İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanlığı ya da İnsan Hakları Bakanlığı'na hayata geçirilmesidir.

Ancak bundan da önemli olarak İH'nın terör örgütlerinin arkasına sığındığı ve halkın haklarının çiğnenmesi için kullanılan bir araç olmaktan çıkartılıp, tüm kamu görevlilerinin ve halkın sahip çıktığı bir pratik araç haline getirilmesi gerekmektedir. Bu noktada, yurt içi ve dışındaki gönüllü kuruluşlara önemli görevler düşmektedir.

İncelemeler sırasında gözlenen eksiklerin hemen tamamı, 5 nci madde kapsamı içindeki eksik ve yanlışların çeşitli dereceden türevleri durumundadır. Bu nedenle, yapılan saptamaların tek tek sıralanması yararlı görülmemektedir.

İlk incelemeler sırasında Ankara Emniyet Müdürlüğü ilgililerinin takındıkları kısmen olumsuz tavrın ve bir defasında İÖK üyesi bazı milletvekillerinin inceleme girişiminin engellenmesinin, konunun öneminin geç idrak edilmesine yol açan *"bireysel bir tutum"*dan kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu gibi hallerin tekrarlanmaması için öngörülen, *"İHK üyelerine serbest giriş kimliği verilmesi için yasa"* önleminin bu gibi sorunların tekrarına mani olacağı düşünülmektedir.

Diğer yandan, bilgi edinme, bilgi depolama, süratli erişme, iletişim, farklı kurumlar arası işbirliği, bilgilerin yorumlanması gibi teknik konularda ayrıntılı bir çalışma yapılmasının, bu konuda sistemlerini kurmuş ülkelerdeki uygulamaların süratle incelenmesi yoluyla sistemin modernize edilmesinin, KM dışında delil edinme alternatiflerin oluşması sonucunu getireceği düşünülmektedir.

İH konusunda yaygın bir bilinç geliştirmenin, yalnızca mevcut girişimlerle başarıya ulaşamayacağı, bunun için mevcut özel ve kamu TV'larına yasa ile bir görev verilerek İH konularında yaygın eğitim yapmalarının zorunlu kılınmasının gerekliliği düşünülmektedir.

İHK ve İÖK'ne ek olarak bir İH Ombudusmanı oluşturulmasının ise çok önemli bir gelişme sağlayacağı öngörülmekte ve mümkün olduğu takdirde bunun Anayasal bir zemine oturtulmasının daha yararlı olacağı düşünülmektedir.

Alt Komisyon Ziyaretleri

Giriş

T.B.M.M. İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu 21.2.1992 tarihinde yaptığı kapalı toplantısında, İşkencenin ve Gayriinsanî ya da Küçültücü Ceza veya Muamelelerin Önlenmesi Avrupa Komitesi (İÖK)'nin 4.12.1991 tarihli ikinci raporunun 30 uncu paragrafındaki; *"bağımsız bir komisyonca Ankara, Diyarbakır, İstanbul Emniyet Müdürlükleri Terörle Mücadele Dairelerinde sanıkların gözaltında tutulmaları ve sorgulanmaları sırasında uygulanan metodların araştırılması"* tavsiyesinin oluşturulacak bir alt komisyonca yerine getirilmesine karar vermiştir.

Alt Komisyon çalışmalarına yardımcı olunması için, gerektiğinde Tabipler Odası ve Barolar Birliğinden danışman istenmesine karar verilmiş bu amaçla belirtilen kuruluşların başkanlıkları aracılığıyla, anılan şehirlerden üçer avukat ve doktorla bağlantı kurulmuştur.

Ankara'da Yapılan Ziyaretler

* 3 Haziran 1992 Ankara Kapalı Cezaevini Ziyaret

Heyetin Oluşumu

Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunca oluşturulan Alt Komisyonun Ankara Kapalı Cezaevine yaptığı ziyarette, heyet aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur;

* Mustafa Tınaz Titiz, Ankara Milletvekili (DYP)

Heyete ayrıca, T.B.M.M. İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu sekreteryasından;

* Feride Eroğlu (Müşavir)

* Hıdır Göktaş (Danışman)

eşlik etmişlerdir.

Cezaevi Hakkında Geniş Bilgi

Ankara Kapalı Cezaevi 1923 yılında askerî amaçlı depo olarak yapılmış ve 1925 yılından itibaren de bazı değişiklikler yapılarak cezaevi olarak kullanılmaya başlanmıştır. İhtiyaç ve koşullar doğrultusunda yapılan değişiklik ve eklemelerle bugüne kadar ceza ve tutukevi olarak kullanılan bina, gerek yaşlılığı, gerekse yapıldığı dönemin mimarî özellikleri gereği bugünün ihtiyaçlarına cevap veremeyecek durumdadır. Bu nedenle; cezaevini onarmak ve bazı eklemeler yapmak amacıyla her yıl 600 milyon lira ile bir milyar lira arasında bir harcama yapılması burasının yaşanır bir yere dönüştürülmesine yetmemektedir.

Cezaevinde 14 koğuş bulunmaktadır. Bu koğuşların yatak kapasitesinin 700 kişilik olmasına karşın, ziyaretin gerçekleştiği gün cezaevinde 741 kişi kalmaktaydı.

Yapılan görüşmeler sırasında 4 üncü koğuşta ve tecrit bölümünde bulunan 29 siyasi tutuklunun 27 Mayıs tarihinden bu yana açlık grevi yaptığı öğrenildi. Savcı İlhan Arslan bu konuda, *"cezaevine geldiklerinde saçlarının kesilmesini istemiyorlar, 14 üncü koğuşa konulmak istemiyorlar, koğuşlar arasında bağlantı yok, bunun açılmasını istiyorlar. Biz can güvenliği açısından ve son firar olayının ardından koğuşlar arasındaki bağlantıyı kestik. Bunlar burada kendi istedikleri gibi at oynatmak istiyorlar. Buna izin verilmeyince de açlık grevi yapıyorlar"* dedi.

Savcı İlhan Arslan'a tutuklularla cezaevi yönetimi arasında yayınlarla ilgili bazı sorunların da bulunduğu iletilmesi üzerine Savcı Arslan, cezaevine giren bazı yayınların denetlendiğini, bu yayınların tutuklulara verilir verilmemesi konusunda bir karara varılamaması durumunda yayınların bakanlığa gönderildiğini ve oradan gelmesinin de uzun zaman aldığını, bunun da yakınmalara yol açtığını söyledi.

Görüşmede bulunan Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdür Yardımcısı Zeki Güngör, tutuklu ailelerinin kendilerine de geldiğini, görüştüklerini, yakınmalarını dinlediklerini ve bu yakınmalar doğrultusunda inceleme başlattıklarını belirtti.

Hücrelerde İnceleme

Saat 11.30'da hücrelerin bulunduğu bölüme geçildi. Bu bölmede, 24 tane hücre bulunuyor ve bu hücrelerde kalan tutuklularla, gardiyanlar arasındaki her türlü iletişim demir kapı üzerinde açılmış bulunan 10X30 cm. ebadında mazgallardan sağlanıyordu. Hücrelerin içerisinde yapay aydınlatma bulunmuyor ve dar koridorda, hücrelerin kapılarının üstlerine rastlayan yerlerde bulunan lambalarla aydınlatma yapılıyordu ve aydınlatma yetersizdi.

Hücrelerin havalandırmaları ise yaklaşık 35X35 cm. boyutlarındaki demir parmaklıklı pencereler aracılığıyla sağlanıyordu. Ancak, bu pencerelerde cam yoktu. Cezaevi Müdürü Mehmet Yalçın, cam taktırdıklarını, camların tutuklular tarafından kırıldığını ancak, yaz gelmesi ve havaların sıcak olması nedeniyle, hücrelerdeki camları bu kez kendilerinin çıkardığını söyledi. Bu durumun, özellikle soğuk geçen geceler açısından doğru olmadığı bir gerçektir.

Hücrelerin incelenmesi sırasında ise çok rutubetli olduğu ve uzun süre kalmaya kesinlikle elverişli olmadığı görüldü. Ayrıca, nevresim ve çarşaf olmadığı, bir battaniye verildiği ve bunun da geceleri ısınmaya yeterli olmadığı gözlemlendi.

Yaklaşık 2X3 metre boyutlarında olan hücrelerin bir bölümü tuvalet olarak ayrılmış, ancak tuvalete kapı yapılmamış. Tutuklular, lağım kanallarından gelen farelerin hücrelere girişini engellemek için, içerisine su doldurdıkları pet şişeleri, tuvaletin deliğine tıkmışlardı.

Sonuç ve öneriler

* Cezaevinin çok eski ve sağlıklı olduğu bir gerçektir. Yaşam koşulları bir insanın sağlıklı olarak kalabilmesine elverişli olmayıp, bu durum, tutuklular için olduğu kadar, gece gündüz cezaevinde görev yapanlar için de geçerlidir.

Yetkililer, Ayaş'ta yeni bir cezaevi yapıldığını ve burasının tamamlanmasından sonra Ankara Kapalı Cezaevinin boşaltılacağını ifade ettiler. Bu durum sevindirici, ancak bu çabaların en kısa sürede sonuçlandırılması gerekiyor.

* Cezaevine ilişkin yakınmalar üzerine inceleme yapılmak istendiğinde cezaevi savcısının konuyu savsaklamaya çalışması ve müdürün de benzer bir tavır içerisinde olması üzücü. Ancak, Adalet Bakanlığı yetkililerinin konu üzerinde hassasiyetle durmaları, yakınmaları yerinde ve yakından incelemeleri sevindirici.

* En önemli gözlem olarak, tutuklu ve hükümlü arasındaki fark, cezaevi ilgililerince anlaşılamamış görünmektedir. *"Buraya gelenler nasıl olsa suçludur"* anlayışı, insan haklarını ihlal etmekle suçlanan ülkemize kötü puan kazandırmak ve daha da önemlisi, güvenlik güçlerimizin haklılığına çok gereksiz bir gölge düşürmektedir.

Kısacası, tutukevi, *"ön cezalandırma yeri"* değildir. Bunun tüm personele benimsetilmesi çok önemlidir.

* *"İnsan hakları"*nın, yalnız kötü niyetli insanların savunduğu, dolayısıyla da devlet yanlısı olanların karşısında olduğu bir kavram olmaktan çıkarmalıyız. Bir başka deyimle, insan hakları kavramı, devlet görevlilerinin elinde bir bayrak olmalı, böylece bu değerli silah iyi niyetlilerin eline geçmelidir.

Bu nokta çok önemlidir.

* Tutukluların hastaneye ve özellikle işkence iddiasında bulunan kişilerin Adli Tıp'a sevklerinin geciktirilmeden yapılması gereklidir.

Son söz olarak;

Tutuklananlardan bir kişi bile haksız muameleye tabi tutulsa, devlet düşmanı olur çıkar. Dolayısıyla; tutuklu olanların suçlu olma ihtimallerine rağmen, suçsuz oldukları kabul edilmeli ve bu husus hiç bir zaman akıldan çıkarılmamalıdır.

*** 29 Haziran 1992 Ankara Emniyet Müdürlüğünü Ziyaret (1. Ziyaret)**

Heyetin Oluşumu

Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunca oluşturulan Alt Komisyonun Ankara Emniyet Müdürlüğü'ne yaptığı ziyarette heyet aşağıdaki Komisyon üyelerinden oluşmuştur:

* Mustafa Tınaz Titiz,	Ankara Milletvekili (DYP)
* Halit Dumankaya,	İstanbul Milletvekili (ANAP)
* Ökkeş Şendiller,	Kahramanmaraş Milletvekili (Bağ)
* İbrahim Halil Çelik,	Şanlıurfa Milletvekili (RP)

Heyet Yardımcı Ekibi

- * Avukat Ali Sarıgül, Ankara Barosu Yönetim Kurulu Üyesi
- * Doktor Gülay Temuçin, Türk Tabipler Birliği Temsilcisi

Heyete ayrıca T.B.M.M. İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Sekreteryasından;

- * Feride Eroğlu (*Müşavir*)
- * Hıdır Göktaş (*Danışman*)

eşlik etmişlerdir.

Ziyaretin Gelişimi

Heyet, belirtilen tarihte saat 23.45'de Ankara Emniyet Müdürlüğü'ne geldi. Nöbetçi memura ziyaretin amacı anlatıldı. Memurun konu hakkında amirlerine bilgi vermesi gerektiğini belirtmesi üzerine gerekli görüşmeler yapılncaya kadar beklendi. Saat 24.05'de nöbetçi Emniyet Müdür Yardımcısı Edip Kemal Bahadır'ın gelmesinden sonra incelemeye başlandı.

İlk olarak Terörle Mücadele Şubesi'nin gezilmesi amacıyla eski binaya geçilerek gözaltında bulunanların tutulduğu hücreler bölümüne girildi.

Terörle Mücadele Daire Başkan Yardımcısı Şükrü Açıkbaz, halen gözaltında altı kişi tutulduğunu, bu kişilerin Irak uyruklu olduğunu ve BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin istemleri doğrultusunda şüpheli davranışları nedeniyle gözaltına alındıklarını belirtti.

İki hücre bölümünde, birbirine yakın 5 hücrelik ve yanyana 3 hücrelik iki ayrı hücre grubu bulunuyordu. Altı Iraklı da bu hücre bölümünde tutuluyordu. Her hücrede bir kişi vardı ve bunların altında birer şilte -*içi sünger, üzeri vinileks kaplı*- üzerlerinde ise birer battaniye bulunuyordu. 1.5X2 metre boyutlarındaki bu hücrelerde kalanların beton zeminle bağlantılarının kesilmesi için tabana tahta ve onun üzerine de vinileks döşendiği gözlemlendi.

Hücrelerin havalandırmasının ve dışardan yapılan ışıklandırmanın yetersiz olduğu, ancak hücrelerin ve hücrelerin bulunduğu bölümlerin oldukça temiz olduğu görüldü.

Hücrelerde kalan Iraklılarla görüşüldü. 29.6.1992 günü öğle üzeri gözaltına alındıklarını, kendilerine herhangi bir kötü muamele ya da işkence yapılmadığını söylediler. Görüşmeler sırasında edinilen izlenim de aynı doğrultuydaydı.

Daha sonra iki hücre bölmesinin bulunduğu yerin ortasındaki sorgu odasına geçildi. İki duvarı boyunca siyah perdelerin döşendiği odada (*Arkasında duvar bulunan perdele- rin yankıyı önlemek ve ses akustiğini sağlamak amacıyla konduğu belirtildi*) bir masa, masanın ön kısmına monteli iki projektör, masanın arkasında iki sandalye ve önünde projektörlerin tam karşısında bir sandalye, bu sandalyeyi tam karşıdan görebilecek şekilde duvara gömülü bir kamera ve ses düzeni kuruluydu. Ayrıca sorguyu yapacak kişinin, dışarıdan gelebilecek bilgileri alabileceği bir küçük kulaklık ve bu sistemin kablosu da yan duvara monte edilmişti.

Yetkililerin oldukça modern düzenlendiğini belirttiği sorgu odasında, masanın ön kısmına monteli projektörlerin, sorgulanan kişinin yüzüne dönük olduğu, bunun da masanın arasında oturan ve sorguyu yapan kişinin görülmesini engellediği açıklandı.

Burada bulunan hücrelerin ve sorgu odasının gezildiği bir sırada, saat 24.25'de Ankara Emniyet Müdürü Mehmet Canseven geldi ve o da sistem konusunda bazı açıklamalar da bulundu.

İlk hücre bölümünün gezilmesinden sonra, girişi iniş merdivenlerinin altında bulunan ikinci hücre bölümüne geçildi. 34 hücre bulunan bu bölmede kalan kimsenin bulunmadığı görüldü. Hücrelerin 1.30X2 metre boyutlarında, zeminin tahta kaplı, havalandırmasının ve aydınlatmasının yetersiz olduğu görüldü.

Heyette yer alan Doktor Gülay Temuçin, hücrelerin yapılanmasının sağlığa uygun olmadığını söyledi. Ankara Emniyet Müdürü Mehmet Canseven hücrelerin modern yerler olmadığını kendilerinin de bildiğini, yakın dönemde sağlanan bir miktar ödenekle, hücrelerin genişletileceğini ve daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulacağını ifade etti.

Bu hücrelerin hemen karşısında ise tuvaletler ve duş yerleri bulunmaktaydı.

Daha sonra üçüncü hücre bölümüne geçildi. Bu iki hücre bölmesinin arasında yer alan ve "*suit*" olarak adlandırılan bir başka hücre bölmesi heyet üyelerine tanıtıldı. İki karyola, döşek, yorgan, gardrop, etejer, sehpa ve koltukların bulunduğu bu bölmeye rahatsız olan kişilerin ve özellikle de bayanların konulduğu yetkililerce ifade edildi.

Üçüncü bölümde, 22 hücre ve ilk bölümde gezilen sorgu odasının bir benzerinin bulunduğu görüldü. Bu bölümde bir de "*teşhis*" için kullanılan ve teşhis edilenin, teşhis edeni göremediği "*aynalı sorgu odası*" vardı.

Kapısında "*Kapalı*" yazısı bulunan bölümdeki hücrelerin diğer bölümdeki hücrelere

göre daha küçük olduğu gözlenirken, yetkililer, bu bölümün kullanılmadığını söylediler.

Hücre bölümlerinin gezilmesinden sonra gözaltı kayıt defteri incelendi ve gözaltında altı kişinin bulunduğu tespit edildi. Gözaltı kayıt defterinin 1 Nisan'dan sonraki bölümünün fotokopisi alındı.

Terörle Mücadele Şubesi sorgu yerlerinde yapılan incelemelerden sonra, şube müdürünün odasına geçildi. Burada yapılan görüşmelerde, polisin çok zor şartlar altında görev yaptığı, bazen 48 saat, hatta daha uzun süreler görev başında kaldığı, bu durumda kendi haklarının kim tarafından ve nasıl korunacağını merak ettikleri; karakolların neden daha sağlıklı bir çalışma ortamı sağlayacak şekilde yapılmadığı soruları dile getirildi.

Yetkililer, ayrıca, *"devleti yıkmak isteyen ve bunun için partileşmiş örgütler var. Rejimi yok etmek isteyen bu zümreler, işkence, baskı ve terörü ileri sürerek, bizleri, dolayısıyla da devleti baskı altında tutuyorlar."* dediler.

Buradaki inceleme ve görüşmelerin tamamlanmasından sonra saat 01.35'de yeni binada bulunan Narkotik Şube'nin gözaltı yerine geçildi. Burada 1X2.5 metre boyutlarında 13 tane hücre vardı. Bu bölümde iki sanığın tutulduğu görüldü. Sanıklar esrar bulundurmamak suçundan dolayı gözaltında tutulduklarını, kendilerine işkence ya da herhangi bir kötü muamele yapılmadığını belirttiler.

Saat 01.55'de Asayiş Şubesine geçilerek nezarethaneler gezildi. İlk girilen bölge yaklaşık 3X7 metre boyutlarındaydı ve burada 4 kişi kalmaktaydı. Yapılan görüşmelerde bir ya da iki gündür gözaltında olduklarını, kendilerine herhangi bir kötü muamele yapılmadığını söylediler. Buranın da ışıklandırma ve havalandırmasının yetersiz olduğu, gözleendi.

Yaklaşık 7X10 boyutlarındaki ikinci odada 7 kişi tutulmaktaydı. Burada da havalandırma ve ışıklandırma yetersizdi. Her iki bölümde de gözaltında tutulananların hem oturmak hem de yatmak için kullandıkları aralıksız tahta banklar vardı. Ancak bankların üzerinde şilte ya da battaniye bulunmamaktaydı. Burada tutulananların da işkence ya da kötü muameleden dolayı bir yakınmalarının olmadığı gözleendi.

Saat 03.00 sırasında incelemeye son veren heyet Emniyet Müdürlüğü'nden ayrıldı.

*** 7 Temmuz 1992 Ankara Emniyet Müdürlüğünü Ziyaret**

(2. Ziyaret)

Heyetin Oluşumu

- * Mustafa Tınaz Titiz, Ankara Milletvekili (DYP)
- * Ökkeş Şendiller, Kahramanmaraş Milletvekili (Bağ.)
- * Avukat Özdemir Özok, Ankara Barosu Başkanı
- * Feride Eroğlu, (Müşavir)

(Bu ziyaret öncesinde doktorla bağlantı kurularak gereklilik halinde çağırılacağı bildirilerek ziyaret sırasında doktor bulundurulmamıştır.)

Ziyaretin Gelişimi

Belirtilen tarihte saat 12.00 civarında Ankara Emniyet Müdürlüğüne gelindi. Emniyet Müdürü Mehmet Canseven'le yapılan görüşmeden sonra Terörle Mücadele Şubesine geçildi. Gözaltı kayıt defterinin incelenmesinden gözaltında yalnızca bir kişi tutulduğu görüldü.

Bir gün önce, 9 yıldır yaşamakta olduğu Fransa'dan Türkiye'ye dönen ve 7.7.1992 günü saat 10.00 sıralarında Terörle Mücadele Şubesine getirilen Ali Ekber Başaran adındaki bu kişiyle görüşüldü. Anılan şahıs, havaalanından gözaltına alındığı için gerek yakınlarının gerekse avukatının burada olduğundan haberdar olduklarını, herhangi bir şikâyetinin olmadığını, kötü muamele görmediğini belirtti.

Gözaltında tutulan başkası olmadığından incelemeye son veren heyet saat 13.30 sıralarında Emniyet Müdürlüğünden ayrıldı.

*** 27 Temmuz 1992 Ankara Emniyet Müdürlüğünü Ziyaret**

(3. Ziyaret)

Heyetin Oluşumu

- * Halit Dumankaya, İstanbul Milletvekili (ANAP)
- * İbrahim Halil Çelik, Şanlıurfa Milletvekili (RP)
- * Feride Eroğlu, (Müşavir)

(Bu ziyaret sırasında da gerektiğinde çağırılacakları bildirilerek avukat ve doktorla bağlantı kurulmuş, daha önceki ziyaretlerde gözaltında tutulanların azlığı dikkate alınarak ziyaret sırasında bulundurulmamışlardır.)

Ziyaret Gelişimi

Anılan tarihte saat 24.00 civarında Emniyet Müdürlüğüne gelen heyet, doğrudan Terörle Mücadele Şubesine gelerek gözaltında tutulanlarla görüşmek istemiştir. Nöbetçi memur tarafından kendilerine gözaltında tutulan 30 kişi olduğu, hepsinin sorgulamalarının tamamlandığı ve ertesi gün DGM'ye sevk edilecekleri belirtilerek bu aşamada görüşmenin ancak DGM Başsavcısının bilgisi doğrultusunda mümkün olabileceği ifade edilmiştir. Heyetin ısrarlarına rağmen görüşmenin sağlanmaması üzerine heyet Emniyet Müdürlüğünü terketmiştir.

Bu gelişme bir dizi yazışmalara neden olmuştur. Konu öncelikle T.B.M.M. Başkanlığına iletilmiş, daha sonra da İçişleri ve Adalet Bakanlıkları ile yazışmalar yapılmıştır. Sonuçta, bu olumsuzluğun bireysel bir tutumdan kaynaklandığı açığa çıkmıştır.

Son ziyarette ortaya çıkan bu durum Alt Komisyonun incelemelerini geciktirmiş, yapılan yazışma ve görüşmelerin uzun zaman alması bu süre içerisinde diğer ziyaretlerin yapılmasını engellemiştir.

*** Diyarbakır'da Yapılan İncelemeler**

19 Kasım 1992 Tarihinde Yapılan Görüşmeler

Heyetin Oluşumu

Komisyon Üyeleri:

* Mustafa Tınaz Titiz,	Ankara Milletvekili (DYP)
* Rıza Akçaltı,	Manisa Milletvekili (DYP)
* Ali İbrahim Tutu,	Erzincan Milletvekili (SHP)

Heyet Yardımcı Ekibi :

- * Avukat Mesut Eser (*Diyarbakır Barosu Temsilcisi*)
- * Doktor M. Emin Uluğ (*Diyarbakır Tabip Odası Temsilcisi*)

Heyete T.B.M.M. İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Sekreteryasından;

- * Feride Eroğlu (*Müşavir*),
- * Hıdır Göktaş (*Danışman*),

eşlik etmişlerdir.

Ziyaretin Gelişimi

Heyet saat 12.00 civarında Diyarbakır Valisi İbrahim Şahin'le görüşüp ziyaretin amacını anlattıktan sonra Emniyet Müdürü Ramazan Er eşliğinde saat 13.30'da Diyarbakır Polis Okulu içerisindeki Terörle Mücadele Şubesi Sorgulama Merkezine gelmiştir.

Burada 14 adet hücre bulunduğu, boyutlarının yaklaşık 2.5X2.5 metre ile 2.5X3.5 metre olduğu görüldü. Kayıt defterinin incelenmesinden Terörle Mücadele Şubesince gözaltında tutulan 16 kişi olduğu anlaşıldı. Yetkililerce bunlardan iki tanesinin Emniyet Müdürlüğü nezarethanesinde tutulduğu belirtildi.

Heyete, gözaltında tutulan Emine Ülgen isimli bayanın sorgu odasında yapılan sorgulaması izletildi. Bu odanın, bir masa, masanın ön kısmına monteli iki projektör, masanın arkasında iki sandalye ve önünde projektörlerin tam karşısına gelecek şekilde bir sandalye ve bu sandalyeyi tam karşıdan görebilecek durumda duvara gömülü bir kamera ve ses düzeni donatılmış olduğu gözlemlendi.

Sorgusu yapılan 14 yaşındaki Emine Ülgen masanın arkasındaki görevlilerce kendisine sorulan sorulara yanıt vererek gözaltına alınmasına neden olan olayın gelişimini anlattı.

Bu odada, girişin solundaki duvarlara asılı bir çerçevede "*Sorgulama ve İfade Alma Talimatnamesi*" bulunmaktaydı.

Heyet daha sonra hücrelerde tutulan iki kişi ile görüşti. (*Ziya ve Mehmet d.*) 8 ve 10 gündür gözaltında olduklarını, kendilerine yapılan uygulamalardan herhangi bir şikâyetleri olmadığını, yemek olarak günde bir ekmek verildiğini, yanında bazen zeytin ya da peynir, bazen de domates verildiğini söylediler. Her ikisinin de halsiz olduğu gözlemlendi.

Heyet, saat 14.00'de buradan ayrılarak, saat 14.30'da Jandarma Alay Bölge Komutanlığı'na geldi. Kayıt defterinin incelenmesi sonucunda gözaltında tutulan kimsenin olmadığı anlaşıldı. Sorgulama Merkezine gelinerek buradaki hücreler gezildi. Alt ve üst katlarda bulunan 5'er hücre görüldü. İki hücre arasındaki duvarlar yıkılmak suretiyle hücrelerin genişletildiği; havalandırma için özel bir düzenin olmadığı ve havalandırmanın hücrelerin demir kapılarının üzerindeki mazgal deliklerinden sağlandığı, ışıklandırmanın ise hücre duvarının yukarısındaki kafesli bölmedeki ampulle yapıldığı görüldü.

Yetkililer, yakın bir tarihte, başka bir yerde inşa edilmekte olan binaya taşınacaklarını, oradaki hücrelerin çağdaş standartlara uygun olduğunu, taşınmadan sonra hücrelerin elverişsizliği ile ilgili bir sorunları kalmayacağını ifade ettiler.

Saat 15.30'da Emniyet Müdürlüğü merkez binasına gelen heyet, buradaki nezarethaneleri gezerek, sanıklarla görüştü. İkisinde sanıkların tutulduğu 3 bölümlük nezarethanelerin ön cephesinin parmaklıklarla kaplı olduğu, içerde 3-4 adet banktan başka birşey bulunmadığı görüldü. Nezarethanedeki 9 kişiden altısının cinayet, üçünün hırsızlık suçları nedeniyle tutuldukları öğrenildi.

Görüşülen kişilerden İ. Halil Çelik, 18.11.1992 tarihinde gözaltına alındığını, sorgulaması sırasında kaba dayak, penisine ve ayak parmak uçlarına elektrik verilmesi gibi uygulamalara maruz kaldığını ifade etti. Turan Yuvaz da aynı uygulamadan yakındı. Heyette bulunan doktor tarafından yapılan muayenelerinde İ.H.Ç. nin sırtında iki kürek kemiği üzerinde hafif ekimoz ve çizik olduğu, başkaca herhangi bir iz bulunmadığı; T. Yavuz'un vücudunda ise herhangi bir iz olmadığı saptandı.

20.11.1992 tarihinde yapılan görüşmeler

19.11.1992 tarihinde yapılan incelemelerden sonra, heyette bulunan Ankara Milletvekili M. Tınaz Titiz ile Manisa Milletvekili Rıza Akçalı, katılmaları gereken başkaca bir toplantı olması nedeniyle Diyarbakır'dan Ankara'ya döndüler.

Heyetin diğer üyeleri, 20.11.1992 Cuma günü incelemelerini sürdürdü. Heyet üyeleri ilk olarak 10.15'de Terörle Mücadele Şubesi Müdürlüğüne giderek, burada bulunan ve bir önceki gün görüşemediği diğer sanıklarla görüştü.

Emine Ülgen (1977 doğumlu; Gözaltına alınma tarihi: 10.11.1992):

İlk olarak, bir önceki gün sorgusu izlenen Emine Ülgen'le görüşüldü. Ülgen, 11 gündür gözaltında tutulduğunu, kaba dayak atıldığını, çıplak olarak soyulmakla tehdit edildiğini söyledi. Sorulduğunda, doktor muayenesinin gözaltına alındıktan iki gün sonra yapıldığını ve guatr rahatsızlığının olduğunu belirtti.

Eyüp Birer (1974 doğumlu; Gözaltına alınma tarihi : 11.11.1992):

Kendisine kötü muamele yapılmadığını söyledi. Bu arada gömleğinde kan izi olduğu görüldü ve bunun nedeni soruldu. Hani'deki olaylardan sonra göz altına alındığında, bir jandarma erinin tekme attığını ve bunun üzerine dudağının patladığını, kan izinin de bu nedenden kaynaklandığını ifade etti.

Kudbettin Kılıç (1974 doğumlu; Gözaltına alınma tarihi: 16.11.1992):

Arandığını duyunca kendisinin teslim olduğunu, kendisine işkence yapıldığını, elektrik verildiğini, askıya alındığını ve tazyikli suya tutulduğunu söyledi. Doktor muayenesinde kollarını yukarıya kaldıramadığı ve kaburga kemiklerinin orta yerine denk düşen bölgede hafif ekimoz bulunduğu, başkaca bir iz bulunmadığı görüldü.

Ahmet Ülgen (1963 doğumlu; Gözaltına alınma tarihi: 10.11.1992):

Kendisine işkence yapıldığını, elektrik verildiğini, askıya alındığını, bunun sonucunda sol el işaret parmağını kullanmakta güçlük çektiğini söyledi. Yapılan doktor muayenesinde her iki kol altlarında hafif ekimoz bulunduğu ve sol el işaret parmağını bükemediği görüldü. Başkaca bir iz rastlanmadı.

Ömer Şenyiğit (1963 doğumlu; Gözaltına alınma tarihi: 10.11.1992) :

Kendisine herhangi bir baskı, işkence ya da kötü muamelenin yapılmadığını söyledi. Ancak, Mehmet Lütfü Elçin'le aynı hücreye konulduğunu, Elçin'e çok ağır işkence yapıldığını, iki kolunun da tutmadığını ve şu anda Elçin'in "yer gösterme tatbikatında" olduğunu belirtti.

Selahattin Tayfur (1958 doğumlu; Gözaltına alınma tarihi: 9.11.1992):

Diyarbakır PTT'sinde görev yaptığını, kendisine herhangi bir baskı, işkence ve kötü muamele yapılmadığını, gözaltında bulunduğu süre içerisinde üç kez doktor kontrolünden geçtiğini söyledi.

Abdülşamet Oktay (1967 doğumlu; Gözaltına alınma tarihi: 14.11.1992) :

Hani olayları nedeniyle gözaltına alındığını, olayların olduğu gece kendisinin çalıştığı Aktaş Petrol Bayiinin de saldırıya uğradığını anlattı ve kendisine herhangi bir baskı, işkence ve kötü muamele yapılmadığını söyledi.

Abdülhamit Çal (1956 doğumlu; Gözaltına alınma tarihi: 9.11.1992)

Kendisinin muhtar olduğunu, herhangi bir baskı, işkence ve kötü muameleye uğramadığını söyledi. Ayrıca herhangi bir şikâyetinin olmadığını da belirtti.

Eyüp Ekin (1965 doğumlu; Gözaltına alınma tarihi: 14.11.1992):

Kendisine kaba dayak atıldığını söyledi. Ayrıca sara hastası olduğunu, uzunca bir süredir kriz gelmemesine karşın 19.11.1992 günü akşamı kriz geldiğini ve bayıldığını, bunun üzerine de kendisine ilaç verildiğini söyledi. (Eyüp Ekin'e verilen sara ilacının ecza dolabında bulunduğu daha sonra ayrıca görüldü.)

Gözaltında olan 16 kişiden 11'iyle bulundukları 11 ayrı hücrede görüşüldü. Görüşilemeyen Mehmet Lütfü Elçin (1963 doğumlu; gözaltına alınma tarihi 11.11.1992), Mahzar Elçin (1968 doğumlu; gözaltına alınma tarihi 12.11.1992), Mahmut Curan (1970 doğumlu, gözaltına alınma tarihi 16.11.1992), Abdülhadi Yağız (1958 doğumlu; gözaltına alınma tarihi 9.11.1992) ve Hediyeatullah Ülgen (1951 doğumlu; gözaltına alınma tarihi 10.11.1992)'in Terörle Mücadele Şubesinde bulunmadığı görüldü. Yetkililer A. Yağız ile H. Ülgen'in Diyarbakır-Lice'de diğer üçünün ise Diyarbakır-Hani'de

"yer gösterme"ye götürüldüklerini ve gidilen yerin dağlık arazi olması nedeniyle, kaç günde döneceklerini kestirmenin mümkün olmadığını ifade ettiler.

Bu arada, gözaltında tutulan ve kendileriyle görüşülen 11 kişinin tamamı, yiyecek olarak günde bir ekmek ve yanında bazen peynir, bazen zeytin ya da bir domates verildiğini; günde üç kez tuvalete çıkarıldıklarını; ancak tuvalete çıkarıldıklarında birer bardak su alabildiklerini, inceleme sırasında her hücrede bulunan vinileks yatak ve üçer battaniyenin iki gün önce verildiğini daha önce birer battaniye bulunduğunu; sigara verilmediğini ifade ettiler.

Terörle Mücadele Şubesi sorgulama merkezine yapılan ziyaretler sırasında hiçbir yetkili ya da görevlinin, engelleme ya da geciktirme gibi bir çabaya girmediği, heyet üyelerine istenen bütün kolayları sağladıkları görüldü. Gözaltında bulunan kişilerle yapılan görüşmeler ise hücrelerde yapıldı ve sadece heyet üyeleri içeriye girdi. Heyet üyelerinin yalnız görüşme istemleri görevli emniyet mensuplarınca anında ve tereddütsüz yerine getirildi.

Terörle Mücadele Şubesinde yapılan incelemelerden sonra Emniyet Müdürlüğü binasındaki müteferrika bölümünde gözaltında tutulan kişilerle görüşüldü. Hırsızlık suçundan gözaltında tutulan Mehmet Kaya (17 yaşında) kaba dayaktan yakındı, ancak yapılan fizikî muayenesinde herhangi bir bulguya rastlanmadı.

Mehmet Can Avut (55 yaşında) isimli kişi ise, herhangi bir şikayetin bulunmadığını söyledi.

Polise silah sıkmak suçundan gözaltında tutulan Abdülvahit Doğru (20 yaşında) ise altı gündür gözaltında olduğunu ve falakaya yatırıldığını söyledi. Yapılan doktor muayenesinde her iki ayakta ve vücudunda herhangi bir ize ve bulguya rastlanmadı.

Emniyet Müdürlüğü müteferrika bölümünde incelemelerini tamamlayan heyet üyeleri daha sonra Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesine giderek, bir polisin saldırı sonucunda yaralanan karısını ziyaret etti ve geçmiş olsun dileğinde bulundu. Aynı saldırıda yaralanan çocuklarının ise ziyaretin gerçekleştiği sırada ameliyatta bulunduğu öğrenildi.

Ayrıca çeşitli saldırı ve çatışmalarda yaralanan bir köy korucusu ile iki vatandaş da tedavi edilmekte oldukları bölümlerde ziyaret edilerek, geçmiş olsun dileğinde bulunuldu.

Heyet üyeleri, hastanedeki ziyaretlerini tamamlamalarının ardından, Jandarma Alay Komutanlığının inşaatı tamamlanmak üzere olan yeni binasını gezdi. Binanın alt katında bulunan hücreler gezildi ve bu hücrelerin belirlenen standartlara uygun olarak yapıldığı görüldü.

Heyet üyeleri son olarak ise Diyarbakır 1 Nolu Cezaevine giderek incelemelerde bulundu.

Cezaevine varışta, ilk olarak Cezaevi Müdürü Yusuf Tozluklu ile görüşülerek cezaevi hakkında genel bir bilgi alındı. Cezaevinin 9 Mayıs 1988 tarihinde Adalet Bakanlığı-

na devredildiği, 650 kişilik bir kapasiteye sahip olduğu ve cezaevinde halen 33'ü hükümlü, 819'u tutuklu olmak üzere 852 kişinin bulunduğu öğrenildi.

Heyet, cezaevinde, kısa bir süre önce gözaltında bulunan ve daha sonra tutuklanarak cezaevine konulan kişilerden, isimlerini gözaltı kayıt defterinden belirlediği bazı kişilerle görüşti.

Doktor İlhan Diken (1960 doğumlu; Gözaltına alınma tarihi 7.10.1992; Tutuklanma tarihi 21.10.1992):

Hastanede, Başhekimin de katıldığı bir toplantı sırasında gözaltına alındığını, Terörle Mücadele Şubesine götürülerek sorgulandığını, sorgusu sırasında kendisine herhangi bir işkence ya da kötü muamele yapılmadığını, ancak bir hücrede beş kişi kaldıklarını ve diğer kişilere işkence yapıldığını söyledi.

Avukat Cuma Yakut (1966 doğumlu; Gözaltına alınma tarihi 21 Ekim 1992; Tutuklanma tarihi 2.11.1992):

Ergani ilçesinde, bir duruşma sırasında savcı ve yargıçların önünde polislerce gözaltına alındığını, Ergani Jandarma Alay Komutanlığına götürüldüğünü, daha sonra yer gösterme tatbikatı sırasında camla sağ bileğini kestiğini, bunun üzerine görevlilerden dayak yediğini, Ergani Devlet Hastanesine kaldırıldığını, burada ilk tedavisinin yapıldığını ve altı dikiş atıldığını, gözaltında bulunduğu süre içerisinde ayaklarına kelepçe vurulduğunu, dört gün aç bırakıldığını, ayrıca yerlerde sürüklendiğini, çıplak olarak tazyikli suya tutulduğunu, askıya alındığını ve cinsel organına elektrik verildiğini söyledi. İşkence izlerinin geçen süre içerisinde iyileştiğini, sadece bileğindeki kesğin sargı içerisinde olduğunu anlattı.

Ferman Doğru (1969 doğumlu; Gözaltına alınma tarihi 26 Ekim 1992; Tutuklanma Tarihi 17.11.1992):

Jandarmada gözaltında kaldığını, külotla kalacak şekilde soyulduğunu, gözlerinin bağlandığını, tazyikli suya tutulduğunu, ters ve düz askıya alındığını elektrik verildiğini ve yumurtalıklarının sıkıldığını söyledi. Bu arada, sağ kol pazu üzerinde bulunan yaklaşık 1X8 cm. boyutlarındaki bir kesik izini de göstererek, bu yaranın da gözaltına ilk alındığı sıralarda, askerler tarafından dövülürken meydana geldiğini ve yaranın nasıl açıldığının farkına varmadığını söyledi. Yapılan doktor muayenesinde, yaranın çok eski bir yara olmadığı, ancak çok yeniye de benzemediği ve fizikî muayene ile yaranın meydana geldiği tarihin belirlenmesinin mümkün olmayacağı anlaşıldı.

Mehmet Mutlu (1975 doğumlu; Gözaltına alınma tarihi 14.10.1992; Tutuklanma tarihi 5.11.1992):

Terörle Mücadele Şubesinde sorgulandığını, askıya alındığını ve elektrik verildiğini söyledi. Vücudunda herhangi bir iz bulunmadığını, tutuklandıktan bir süre sonra kafasında şimşekler çaktığı için cezaevi doktoruna çıktığını ve kendisine Tegretol isimli ilaç verildiğini anlattı.

Tahsin Kaplan (1969 doğumlu; Gözaltına alınma tarihi 14.10.1992; Tutuklanma tarihi 5.11.1992):

Dipçikle dövüldüğünü, askıya alındığını ve elektrik verildiğini, gözaltına alındıktan sonra ilk 13 gün yoğun işkence yapıldığını, daha sonra ise hiç bir şey yapılmadığını söyledi. Belinin sol tarafının hala ağrıdığını, ancak vücudunda bir iz bulunmadığını belirtti.

Mahmut Koç (1954 doğumlu; Gözaltına alınma tarihi 22.10.1992; Tutuklanma tarihi 16.11.1992):

Jandarmada gözaltında tutulduğunu, askıya alındığını, elektrik verildiğini, yumurtalıklarının sıkıldığını, tazyikli suya tutulduğunu ve beton zeminde yatırıldığını anlattı.

Heyet aynı gün incelemelerini tamamlayarak Ankara'ya döndü.

Sistem Kurma Becerisi, Nitelik Dokusu ve Adalet Sistemi

Adalet sisteminin yeterliğinin, bir toplumun refah ve mutluluğunun temel koşulu olduğu tartışmasız bir gerçektir.

Bir toplumun adalet sistemi iyi işlemiyorsa, kaynaklar ne kadar zengin ve insanlar ne kadar girişimci olurlarsa olsunlar, bireylerle bireyler ve devletle bireyler arasındaki sorunlar bitmeyecek ve toplum bir türlü dirlik içinde yaşayamayacaktır.

Adalet Sisteminin iyi işlemesi muhakkak ki bu sistemin iyi kurulmuş olmasına bağlıdır. İyi kurulmamış, yani kurumları doğru oluşturulamayıp, kuralları doğru konulmamış bir Adalet Sisteminin kuzu gibi insanlar arasında dahi birliği sağlayamaması doğaldır.

Bununla beraber bu, yalnızca "*gerek şart*" tır. Yani iyi kurulmuş bir Adalet Sistemi, bir toplumda mutlaka dirliği sağlar demek değildir. Adalet Sistemi netice itibarıyla, diğer sistemlerin ürünleriyle birlikte işleyen bir sistemdir. Örneğin, "*Tapu ve Kadastro-lama Sistemi*" eğer bazı yetersizlikler içeriyorsa, Adalet Sistemi sürekli olarak bu yetersizliklerden doğan sorunlarla beslenecektir. Diyelim ki iyi kurulmuş bir Adalet Sistemi bunları çözebilir.

Benzer şekilde "*Vergi Düzeni*"de bir diğer sistemdir. Vergi Sisteminde de bazı yetersizlikler varsa, bundan doğan sorunlar da Adalet Sisteminin girdileri olacaklardır. Yine diyelim ki Adalet Sistemi bunları da çözebilecektir.

Bu demektir ki, toplumdaki sistemlerdeki yetersizliklerin yol açtığı sorunlar, Adalet Sisteminin başarıyla çözebileceği kapasiteyi aşana kadar genel düzen iyi işleyecek, bir başka deyişle "*dirlik*" sağlanabilecektir.

Ama eğer sistemlerdeki yetersizlikler fazlaysa bu defa Adalet Sisteminin yeterli yapısına rağmen doğan çok sayıda sorun çözülememeye başlayacaktır.

O halde görülmektedir ki "*genel düzen*"in iyi işlemesi, toplum yaşamını etkileyen tüm sistemlerin iyi kurulup iyi işletilmesine bağlıdır. Adalet Sistemi yalnızca, "*genellikle iyi işleyen*" sistemlerin zaman zaman (*İstisnai durumlarda*) yaratacağı sorunları çözmek durumunda kalacak ve bunu da başarıyla yerine getirebilecektir.

Bu durum aynen bir sandalın su boşaltma pompasının çalışmasına benzemektedir. Ara sıra sandalın içinde biriken suyun dışarı atılmasını başarıyla sağlayabilen pompa, sandalın üzerinden aşan bir dalganın doldurduğu suyu boşaltamayacak ve de sandal batacaktır.

Bir toplumdaki Adalet Sistemine sorun girdisi yaratan başlıca iki kaynak vardır. Birincisi o toplumun "*Sistem Kurma Becerisi*" diğeri de toplumu oluşturan bireylerin "*Nitelik Dokuları*"dır.

Toplum, çeşitli sistemlerini iyi kuramıyor veya iyi işletemiyorsa, çok sayıda bozuk sistem, Adalet Sistemine sürekli sorun (*anlaşmazlık halleri*) üretecektir.

Aynı boğulma, yetersiz nitelik dokusu halinde de olabilir. Tüm sistemler iyi kurulmuş olsa dahi, bu defa da yetersiz nitelikli bireyler bu sistemlere uyum gösteremeyecekler ve sürekli olarak sorun üreteceklerdir.

Bu akıl yürütmeden varılabilecek sonuç şudur: Toplumsal dirliği sağlayabilmiş ülkelerde, mahkemelere düşen görevin az, ülkemizde ise son derece yoğun olması, bir ölçüde Adalet Sisteminin eksiklerinden, ama daha büyük ölçüde ise toplumumuzun sistem kurma becerisi konusundaki yetersizliğinden doğmaktadır.

Dolayısıyla adalet mekanizmasını hızlandırmak kadar, hatta ondan daha önemli olarak, bu mekanizmaya düşen yükü azaltmak zorundayız.

Yoksa birbiriyle ve devletiyle sürekli niza halinde olan bir toplumda dirliği, yalnızca mahkemeleri geliştirerek sağlayamayız. Olsa olsa daha çok cezalandırılmış kişi ve kurum üretiriz.

ALMANYA İNCELEMELERİ RAPORU

GİRİŞ:

Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunun 27.11.1992 tarihli 4. toplantısında Almanya'nın Mölln kasabasında meydana gelen ve üç vatandaşımızın ölümü ile sonuçlanan saldırı olayından sonra, Almanya'da tırmanan ırkçı saldırganlığı ve vatandaşlarımızın güvenlik durumları ile temel hakları ve özgürlüklerine ilişkin sorunlarıyla ilgili temas ve incelemelerde bulunmak amacıyla Almanya'ya bir heyet gönderilmesine karar verilmiştir.

Heyet 4 Aralık 1992 tarihinde Almanya'ya hareket etmiş bir hafta süren ziyaret programını tamamlayarak 11 Aralık 1992 tarihinde geri dönmüştür.

HEYETİN OLUŞUMU VE ZİYARET PROGRAMI:

Heyet aşağıdaki Komisyon üyelerinden oluşmuştur:

Sabri Yavuz	Başkan	Kırşehir Mv.
Hacı Filiz	Başkanvekili	Kırıkkale Mv.
İbrahim Halil Çelik	Katip	Şanlıurfa Mv.
Cemalettin Gürbüz	Üye	Amasya Mv.
Faik Altun	Üye	Antalya Mv.
Ökkeş Şendiller	Üye	Kahramanmaraş Mv.
M.Fevzi Şıhanlıoğlu	Üye	Şanlıurfa Mv.
Mahmut Orhon	Üye	Yozgat Mv.
Ali Uzun	Üye	Zonguldak Mv.

Heyete ayrıca, Komisyon Sekreteryasından Müşavir Feride Eroğlu ile Dışişleri Bakanlığı'ndan Başkatip Kenan İpek, Almanya Büyükelçiliği'mizden ise Müsteşar Yardımcısı Hayret Yalav eşlik etmişlerdir.

ZİYARET PROGRAMI:

Bu ziyaret Almanya'da yaşayan Türklerin öncelikle güvenlik durumlarının araştırılması, sosyo-kültürel koşullarının AGİK standartlarına uygunluğunun değerlendirilmesi, aynı zamanda temel hak ve özgürlüklerinin kullanımıyla ilgili sorunlarının belirlenmesi yolunda genel bir çalışma başlatılması amacıyla yönelik olarak gerçekleştirilmiştir.

Bu nedenle de ziyaret süresi boyunca yoğun bir program çerçevesinde Alman yetkililerle ve Türk temsilcilerle görüşmeler ve toplantılar yapılmıştır.

Heyetimiz aşağıda isimleri belirtilen Alman Yetkililerle görüşmeler yapmıştır:

- Sn. SCHNOOR, Nordhein-Westfalen İçişleri Bakanı
- Sn. GÖHNER, Federal Adalet Bakanlığı Devlet Sekreteri
- Sn. KASTRUP, Federal Dışişleri Bakanlığı Devlet Sekreteri
- Sn. LINTNER, Federal İçişleri Bakanlığı Devlet Sekreteri
- Sn. VOGEL, Federal Meclis İnsan Hakları ve İnsani Yardım Alt Komitesi Başkanı
- Sn. HACKMANN, Hamburg Serbest Şehri İçişleri Senatörü
- Sn. Prof.Dr.BULL, Schleswig-Holstein Eyaleti İçişleri Bakanı
- Sn. KLINGERT, Schleswig-Holstein Eyaleti Adalet Bakanı
- Sn. Dr. HECKELMAN, Berlin Serbest Şehri İçişleri Senatörü
- Sn. BORMANN, Berlin Serbest Şehri Adalet Dairesi Müsteşarı
- Sn. SCHWIERZINA, Berlin Parlamentosu Sorunları İnceleme Komisyonu Başkanı
(Komisyon Üyelerinin de katıldığı bir toplantı yapıldı.)

Heyetimiz Köln, Hamburg, Kiel ve Berlin'de Büyükelçilik ve Başkonsolosluklarca düzenlenen ve Almanya'da yaşayan Türklerin oluşturdukları derneklerin temsilcileri ile vatandaşların katıldığı toplantılarda vatandaşlarla doğrudan temas kurarak, sorunları kaydetme olanağını da bulmuştur.

Ayrıca Düsseldorf, Neu-Münster ve Tegel Cezaevlerinde incelemeler gerçekleştirilmiştir.

GENEL BİLGİ:

Almanya Büyükelçiliğimizden sağlanan bilgilere göre;

1981 yılından beri sıkı bir şekilde sürdürülen yabancılar politikasına ve 1983 yılında çıkarılan geri dönüş teşvik programına rağmen Almanya'da yaşayan vatandaşlarımız toplamı 1 milyon 736 bin 636'dır. 5 milyon 625 bin 235 yabancının yaşadığı Almanya'da Türkler en geniş yabancı

grubu oluşturmakta (%32), Türk vatandaşlarını 681 bin ile Yugoslavlar, 557 bin ile İtalyanlar, 328 bin ile Yunanlılar ve 269 bin ile Polonyalılar, yaklaşık 150 bin ile İspanyollar ve yaklaşık 90 bin ile Portekizliler izlemektedir. Bu sayılara 1976 yılından bu yana Alman makamlarından iltica talebinde bulunan yaklaşık 200 bin vatandaşımız dahil değildir.

Türk nüfusun % 64'ü on seneden fazla bu ülkede ikamet etmektedir. Ancak bu insanların yalnız % 16.4'ü uzun dönemli ve güvenceli oturma hakkına sahiptir, Yine de son yıllarda Almanya'da evsahibi olan Türk vatandaşlarının sayısı artmıştır. Bugün 45 bin vatandaşımız Almanya'da konut sahibidir.

Vatandaşlarımızın Türkiye'ye dönüş eğilimi azalmıştır. Son yıllarda yılda 45.000 Türk çocuğu bu ülkede doğmakta, büyük çoğunluğu aile birleşmeleri olmak üzere yaklaşık 50.000 vatandaşımız Almanya'ya gelmekte, 35.000 kişi Türkiye'ye kesin dönüş yapmakta, sonuç olarak Almanya'daki Türk nüfusu yılda yaklaşık 60.000 artmaktadır.

Giderek kalıcı bir nitelik kazanan Federal Almanya'daki Türk toplumu, genç bir nüfus yapısına sahip bulunmakta, nüfusun üçte birini 18 yaşın altındakiler (560 bin), yaklaşık dörtte birini de 18-30 yaşlarındakiler (370 bin) oluşturmaktadır.

Bugün Türk işgücünün Alman ekonomisi içerisindeki yeri önemli bir düzeye gelmiştir. Türkler Alman sanayiinin kalkınmasına yalnızca emekleriyle katkıda bulunan işgücü olmanın ötesinde, iş sahası yaratmakta da aktif bir rol oynamaktadır.

Almanya'da yerleşik Türklerin sahibi oldukları irili ufaklı 35 bin işletmede yaklaşık 125 bin kişi istihdam edilmekte ve Türklerce her yıl 1200 yeni işyeri açılmaktadır. Çoğunluğu küçük aile işletmesi durumundaki bu işyerlerinin %42'si ticaret, %19,1'i lokantacılık, %9,2'si ithalat-ihracat sektörlerinde faaliyet gösterirken, %29,5'i muhasebecilik veya acentalığı, büfe, terzi ve oto tamirciliği gibi işlerle uğraşmaktadır.

Vatandaşlarımızın Almanya'da yaptığı yatırımların toplam değeri 7 Milyar DM'ı bulmuştur. Türklerin Alman bankalarındaki tasarruflarının 30 Milyar DM'a ulaştığı, Almanya'ya yılda 6 milyar DM civarında vasıtasız vergi ödedikleri, yılda 7-8 milyar DM tüketim harcaması yaptıkları, 4 milyar DM sigorta primi ödedikleri hesaplanmaktadır. Sadece Türk işçilerinin ödedikleri sigorta primleri ile bu ülkede 275.000 emeklinin ve 50.000 işsiz maaşları ödenmektedir.

Öte yandan özellikle iki Almanya'nın birleşmesinden sonra yoğunlaşan yabancı düşmanlığının sosyal düzeni tehdit eden bir boyuta ulaştığı gözlenmektedir.

Örneğin Düsseldorf Başkonsolosluğumuzca sağlanan bilgilere göre, Federal Almanya'da olaylar sıralamasında birinci olan Nordrhein-Westfalen'de 1 Ocak-30 Kasım 1992 tarihlerinde yabancılara yönelik 1.064 saldırı olmuştur. Bu sayının 1'i öldürme, 60'ı yaralama, 62'si kundaklama, 212'si mal zararı olaylarıdır. Olayların muhtemel sanıklarının %70'i 14-21 yaşları, % 27'si 21-30 yaşları arasında, geri kalanı 30 yaş üzerindedir. 1991 yılı içindeki saldırı sayısı ise 725 dir. Federal Almanya çapında ise 1992 yılında Kasım sonuna kadar 4.147 saldırı olayı belirlenmiştir.

GÖZLEMLER:

Almanya'da yaşayan vatandaşlarımız, Büyükelçilik ve Başkonsolosluk yetkililerimiz ile yaptığımız toplantılarda, Mölln olayının vatandaşlarımız üzerindeki etkilerini tespit etmek, tepkilerini ve taleplerini kaydetmek fırsatını bulan heyetimize, Alman makamlarından beklentilerin yanısıra Türk makamlarından da birtakım beklentiler olduğu ifade edilmiştir.

Heyetimizin Almanya'da gerçekleştirdiği çalışma sırasında, gerek Büyükelçilik ve Başkonsolosluklarca değerlendirilen, gerekse vatandaşlarca ileri sürülen yakınma konuları belli alanlarda yoğunlaşmaktadır.

* Uyum Sorunu:

Vatandaşlarımızın Alman toplumu ile uyum içinde yaşamaları eşit siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan yararlanmalarına bağlıdır. Bu konuda mevzuattan kaynaklanan bir takım sorunlar varsa da barış ve huzur içinde yaşayan bir toplum için 30 yıldan beri bu ülkede yaşayan Türk toplumunun da artık geçici ve yabancı statüden çıkartılması, sorunların çözümünde daha uzun vadeli arayışlara gidilmesi gerektiği bir gerçektir.

Vatandaşlarımız Federal Almanya'nın en üst düzey yetkilileri ve çeşitli politikacılarının açıklamaları ve Alman Kamuoyunun yabancılara destekleyen gösterilerine rağmen, Alman toplumunu, kendilerini kültürel benlikleriyle kabule hazır görmemektedir.

Alman toplumunun yabancılara kabullenme eğiliminin artırılması için gereken bilgilendirme ve yönlendirme çalışmaları, yabancılardan ekonomiye katkılarını ön plana çıkaran reklamlardan öteye gitmemektedir. Oysa artan yabancı düşmanlığı dolayısıyla her zamankinden daha çok yabancı kültürleri tanıtan, değişik yaşam biçimlerinin nedenlerini açıklayan, milletler arasında karşılıklı anlayış ve hoşgörüyü güçlendirecek programlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Kitle iletişim araçlarında, Almanya'daki yabancılardan geldikleri ülkelerin önyargılı, dayanaksız ve insafsızca eleştirilmesi, Almanların yabancılara yönelik davranışlarını da büyük oranda etkilemekte, kendi ülkelerinde zaten kötü muameleye alışmış olduklarını düşündükleri yabancılara diledikleri gibi davranmakta herhangi bir sakınca görmemektedirler.

Oysa, arzu edilen, otuz yıldan beri Almanya'da yaşayan, çocukları Almanya'da dünyaya gelmiş, Almanya'da büyümüş ve eğitim görmüş olan Türk Ailelerinin Alman Toplumunun onurlu bir parçası olarak benimsenmesinin sağlanmasıdır. Faydacı ve yabancıların sadece ekonomiye ve mutfak kültürüne katkılarını işleyen bir yaklaşım yerine, vatandaşı olmasa bile, son otuz yıldır Alman toplumu ile her alanda kader birliği içinde bulunmuş, bu toplumun üyesi olarak kendisinden istenilen tüm yükümlülükleri yerine getirmiş olan Türk vatandaşlarının temel haklar ve özgürlüklerden Almanlarla eşit biçimde yararlanmasıdır.

Böyle bir yaklaşım Türk toplumunun sosyal ve kültürel açıdan Alman toplumunca kabulünü kolaylaştıracaktır. Üzülerek belirtmek gerekir ki, Federal Alman yetkililerinin daha kapsamlı ve uzun dönemli bu yaklaşımı benimsemek niyetinde olmadıkları, vatandaşlarımız arasında yaygın bir kanıdır.

* Güvenlik sorunu:

Bir ülkeye gelmiş olan göçmenlerin o ülkede kendilerini güvencede hissetmemeleri halinde o topluma entegre olamayacakları, daha çok içlerine kapanarak kendilerini korumaya çalışacakları yadsınamaz bir gerçektir.

Halen, yabancı olarak görüldükleri bu ortamda, vatandaşlarımızın güvenlik kaygıları son olaylar dolayısıyla ön plana çıkmış bulunmakta, alınan tüm güvenlik önlemlerine rağmen Mölln saldırısının tekrarının önlenemeyeceği görüşü yaygınlık kazanmaktadır. Bu noktada, kısa dönemde alınacak önlemlerle gerekli caydırıcılığın sağlanması için aşırı sağ saldırganlara örnek cezalar verilmesi ve aşırı sağ grupların faaliyetlerine bir an önce son verilmesi büyük önem taşımaktadır.

Öte yandan vatandaşlarımız sadece aşırı sağ grupların değil, aşırı sola mensup terör odaklarının da tehdidi altında yaşamaktadır. Alman güvenlik makamlarının, Türkler arasında meydana gelmesi dolayısıyla, aşırı sol terör odaklarının baskı ve tehditle para toplama, haraç isteme faaliyetlerini yeterince etkin bir şekilde kovuşturmadığı inancı vatandaşlarımız arasında yaygındır.

Bu arada, aynı grupların Başkonsolosluklarımıza yaptığı ve ağır hasarlara sebep olan sayısız saldırıların cezasız kalmış olması, bu grupları cesaretlendirici unsur olarak görülmektedir. Bazı eyaletlerde polisin hazırlık soruşturması aşamasında, bazı eyaletlerde ise mahkemenin dava aşamasında şikayetçinin kimliğini karşı tarafa açıklamayı, vatandaşlarımızın bu terör grupları aleyhinde yetkili mercilere şikayette bulunmalarını engellemektedir.

* AT düzenlemeleri ile ilgili sorunlar:

Federal Almanya'da yaşayan vatandaşlarımız, hala geçici ve yabancı olarak görölmelerini ve bundan dolayı da Almanya'da siyasal hayata katılmalarına izin verilmemesini anlamakta güçlük çekmektedirler. İlk aşama olarak, Maastricht Anlaşması çerçevesinde AT ülkeleri vatandaşlarına tanınan yerel seçimlerde seçme ve seçilme hakkının kendilerine de tanınması istenmektedir. Böyle bir uygulama hem kendilerini toplumun ayrılmaz bir parçası olarak görmelerini sağlayacak, hem de siyasal yaşamda yer alarak sorunlarının çözümünde daha etkin rol almalarını mümkün kılacaktır.

Öte yandan, 1.1.1993 tarihinde AT ülkelerinde ortak sınırların kalkması ile birlikte AT ülkeleri vatandaşları serbest dolaşım ve yerleşim özgürlüğüne kavuşurken, bu ülkelerde yaşayan vatandaşlarımızın, AT içinde -bazı istisnalar hariç- ancak vize ile seyahat edebilmeleri vatandaşlarımızca, ayrımcı ve milletler arasında karşılıklı anlayışı engelleyen bir uygulama olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, Almanya'da belli bir süre ikamet eden Türk vatandaşlarına AT içinde serbest dolaşım hakkının tanınması yolunda AT mevzuatında gerekli düzenlemelerin yapılması için Alman yetkililerin ilgi ve desteği büyük önem taşımaktadır.

Almanya'da yaşayan Türk vatandaşlarının Türkiye-AT Ortaklık Konseyi Kararları ve Avrupa Sosyal Şartı'na istinaden sahip oldukları hakların uygulamaya konulmaması ve yetkililerin işbirliğinden kaçan tutumları, vatandaşlarımızı rahatsız eden ve ayrımcı muamele olarak değerlendirilen diğer bir yakınma konusudur. Bir üye ülkede dört yıllık yasal çalışmadan sonra Türk işçilerine ücretli bir işe serbestçe girebilme hakkı ve ikamet izni hakkının sağlanması, ücret ve diğer çalışma şartları bakımından Türk işçileri ile Topluluk üyesi ülkeler işçileri arasında herhangi bir ayırım yapılmayacağı Ortaklık Konseyi Kararları arasında yer aldığı halde "İş Yerini Koruma Kanunu" hükümlerinin uygulanmasında Türk vatandaşlarına ayrımcı işlem yapılması gibi konular bu alanda örnek oluşturmaktadır.

* Eğitim sorunları:

Eğitim alanında ilk ve orta öğrenimde iki dilli eğitim modeli benimsenerek Almanya genelinde uygulamaya geçilmemesi, din dersleri konusunda İslam Dininin esaslarını tüm öğrencilere aktaracak bir program düzenlemesi yapılmaması, Türk Kültürü konusunda genel müfredata ek ders konmaması vatandaşlarımızın yakınmalarına yol açmakta ve Alman öğrencilerle, Türk öğrencilerin birbirlerini daha iyi anlamasını engelleyici unsurlar olarak tanımlanmaktadır.

Ayrıca, bazı eyaletlerdeki istisnalar haricinde, Üniversitelerde Almanya'da doğup büyümüş ve eğitim görmüş Türk çocuklarına da Yabancılar Kontenjanından işlem

yapılması, Türk gençlerinin üniversiteye belli bir kota dahilinde alınması vatandaşlarımızca haksız bir uygulama olarak değerlendirilmekte, eğitimde fırsat eşitliklerinin zedeleniği ileri sürülmektedir.

Eğitim alanındaki diğer bir yakınma konusu da Türk çocuklarının yeterli derecede Almanca bilmemeleri nedeniyle özel eğitime muhtaç çocukların devam ettiği Sonderschule'ye gönderilmeleri oluşturmaktadır. 1990 yılı itibariyle 23.923 Türk öğrencinin bu okullarda eğitim görmeleri düşündürücü olup çocukların Almanca'yı öğrenebilmeleri için yeterli sayıda anaokulu açılmasının desteklenmesi son derece yararlı olacaktır.

*** Ayrımcı uygulamalar:**

Alman Vatandaşlığına geçme işlemlerinin kolaylaştırılması ve bu imkanın ülkede belli bir süre ikamet unsuruna bağlanarak birinci, ikinci kuşaklar için de kolaylık sağlanması, geleceğini bu ülkede gören vatandaşlarımız açısından önem taşımaktadır.

Vatandaşlarımız günlük yaşamlarında Türk vatandaşı olmaları dolayısıyla karşı karşıya kaldıkları her türlü ayrımcı uygulamaya son verilmesini istemektedirler. Resmi dairelerde vatandaşlarımıza yönelik tutumdan başlayarak, gerek güvenlik makamları, gerek adli makamlar önünde eşitlik istenmektedir. Özellikle ceza ve tutukevlerindeki vatandaşlarımızın yakınmaları yoğunlaşmaktadır. Mahkumların ceza indirimine tabi tutulabilmesi için kendilerinden infazı müteakip Almanya'yı terke edeceklerine dair teminat yazısı alınması, mahkemelerce hapis cezasına hükmedilirken infazı müteakip sınırdışı işlemine başvurulabilmesine imkan tanımak için, takdir hakkı bulunan durumlarda cezanın alt sınırının uygulanması yoluna gidilmeyip beş senenin üstünde hürriyeti bağlayıcı cezalara başvurulması şikayetlerin ağırlık noktasını oluşturmaktadır.

İslam dininin gereklerinin yerine getirilmesini engelleyici uygulamalar ayrı bir yakınma konusudur. Örnek olarak, kurban kesimi konusunda hayvanları koruma mevzuatına binaen getirilen kısıtlamalar vatandaşlarımızca Avrupa İnsan Hakları ve Temel Hürriyetleri Sözleşmesine aykırı olarak yorumlanmaktadır. Bu konuda Musevilerle Müslümanlar arasında farklı uygulama yapılması ayrımcılık olarak değerlendirilmektedir.

GÖRÜŞMELER:

Heyetimiz Alman yetkililerle yaptığı görüşmelerde Almanya'da yaşayan vatandaşlarımızın bu ülkedeki yabancı düşmanlığına ilişkin tedirginliği konusunda ayrıntılı açıklamalarda bulunmuş ve bu konuda yetkililerin almayı öngördükleri kısa ve uzun vadeli önlemler hakkında bilgi almıştır. Ayrıca görüşmeler sırasında TBMM İnsan Hakları Komisyonu'nun kuruluş ve işleyişi hakkında da bilgi verilmiş

ve Almanya'da yaşayan yabancıların karşılaştığı ayrımcı uygulamalara ilişkin somut örnekler verilerek bunların düzeltilmesi talep edilmiştir. Vatandaşlarımızın yukarıda ayrıntıyla belirtilen sorunları gerek Bonn'da görüşülen federal yetkililere, gerek Nordrhein-Westfalen, Hamburg, Schleswig-Holstein, Berlin eyaletleri veya serbest şehirleri yetkililerine aktarılmıştır.

Federal yetkililer ve eyalet yetkilileri ile yapılan görüşmelerden edinilen izlenime göre sorunlara yaklaşımdaki farklılıklar genellikle parti çizgileri doğrultusunda olmuş, FDP ve SPD vatandaşlarımızın sorunlarına daha ilgili bir yaklaşım sergilerken, CDU klasik milliyet prensibini ön planda tutan bir yaklaşım göstermiştir.

Nordrhein-Westfalen (NRW) İçişleri Bakanı SCHNOOR (SPD) Düsseldorf'da yapılan görüşmede 1.1.1993 tarihinden itibaren AT'da ortak sınırların kalkmasını müteakiben Almanya'da yaşayan vatandaşlarımızın hiç olmazsa vizesiz seyahat imkanından faydalanması, Almanya'da liseden mezun olmuş gençlerimizin üniversitelere yabancılar kontenjanından değil, Alman kontenjanından girebilmeleri hususlarında elinden geleni yapacağını ifade etmiştir.

Bakan ayrıca, Almanya'da yabancı düşmanlığının gelişmesinden üzüntü duyduğunu, ülke politikacılarının yabancı düşmanlığının gelişmesine neden olan ortamın oluşmasını engelleyici önlem almakta geciktiklerini, Anayasa'da değişiklik yapılmasına karşı çıkarak yılda 750 bine varan ilticacılar konusunun uzun süreden beri ülke gündeminde kalmasına neden olduklarını belirtmiştir. Yabancı düşmanlığı suçları için eyalette savcılıklara bağlı olarak kurulan onyedili özel soruşturma ekibinde 500'ün üstünde kişinin görev yaptığını, çalışmalarının sonucu olarak 1000'in üzerindeki saldırıyla ilgili 363 sanığın tespit edildiğini, bunlardan 109'unun yakalandığını ve 107'sinin tutuklandığını belirten Schnoor, halen yargı önündeki davaların sonuçlandırılmasıyla cezai caydırıcılığın sağlanacağını vurgulamıştır. Schnoor ayrıca Almanlarla Türkler arasında anlayış ortamının yaratılması için okullarda ek eğitim, çeşitli merkezlerde de Türk kültürünü tanıtıcı sosyal içerikli programları yakında uygulamaya koymayı planladıklarını belirtmiştir.

Almanya'da bireyciliğin son yıllarda ön plana çıktığını, rekabete dayanan modern toplum anlayışının zayıflara ve uyumda zorluk çekenlere anlayışsızlığı beraberinde getirdiğini, şiddetin arttığını, gençlerin bir boşluk içinde olduğunu ve dünyanın bugünkü kargaşası içinde ezilerek yarın endişesi taşıdıklarını, birleşme sonrasında eski eyaletlerden yeni eyaletlere şimdiye dek örneği görülmemiş oranda yardım yapıldığını, bu gelişmenin doğal sonucu olarak gelirlerin etkilendiğini, sosyal sorunların parayla çözülmesi yolunun artık kapanmış olduğunu, insanlardan fedakarlık beklendiğini belirten Schnoor, refah

düzeıyü düŖenlerin bundan yabancıları sorumlu tuttuklarını söylemiş ve son yirmi yıl içinde Almanya'ya yönelik büyük göçün de bunu etkilediğini eklemiştir.

İltica konusundaki tartışmanın yıllardır Almanya'da yaşayan vatandaşlarımızı ister istemez etkilediğini, aşırı sağ partilerin ve grupların sundukları reçetelerin ucuz çözümler öngördüğünü, bu çözümlerin konuyu derinlemesine incelemeyen kişilerce ve özellikle gençlerce çabuk benimsendiğini, yabancı düşmanı olayların faillerinin bu sebeple şiddete daha çok eğilimi olan onaltı ile yirmidört yaş arasındaki gençler olduğunu vurgulamıştır.

Schnoor yabancıları ilişkin konuları kamuoyu önünde tartışmamak konusunda partiler arasında mevcut bulunan anlaşmanın 1984 Bavyera Eyaleti yerel seçimlerinde bozulduğuna dikkat çekmiş ve bu konunun o günden beri işlenerek, kötüye kullanıldığını ve sonuçta bugünkü noktaya gelindiğini belirtmiştir. Öte yandan kendi yetki alanına girmeyen konularda da kendisine verilecek notları memnuniyetle ilgili bakanlara ulaştıracağını ifade etmiştir.

Federal Adalet Bakanlığı Devlet Sekreteri Dr.Göhner (CDU Mİlletvekili) ile yapılan görüşmede, Mölln olayını takiben hükümetin gerekli emniyet ve adli tedbirlerin alınmasına öncelik verdiğini, Federal Başsavcının olaya el koymasının ve olayın faillerinin kısa zamanda yakalanmasının bunun en iyi göstergesi olduğunu, birçok eyalette savcılıklar nezdinde özel soruşturma birimleri kurulmakta olduğunu belirtmiş ve yabancı düşmanlığını toplum genelinde sosyal bir sorun olduğu yolundaki görüşlere katılmadığını ifade etmiş ve sorunun kaynağını kabul edilemez seviyedeki ilticacı sayısına bağlamıştır.

Alman polisinin ve adaletinin her türlü şiddet olayının üzerine eşit şekilde gittiğini, gerek vatandaşlarımıza gerekse Almanya'daki başkonsolosluklarımız ve çeşitli kuruluşlarımıza yönelik saldırılarda demokratik hukuk devleti çerçevesinde gerekenin yapıldığını ileri süren Dr.Göhner, heyetimizin bu konuda sayılar vererek olaylardaki çok düşük tutuklama ve mahkumiyet sayılarına dikkat çekmesi üzerine, delil yetersizliği ve olayların aniden oluşması gibi nedenleri öne sürmüştür.

Dr.Göhner 1.1.1993 tarihinden itibaren vatandaşlarımıza AT ülkelerinde seyahat kolaylığı sağlanmasının AT'nun sorunu olduğunu, vatandaşlarımıza yönelik baskı ve şiddetle para ve haraç toplama fiillerinin de örgütlü suç kapsamında olduğunu, bunun esas itibarıyla yabancılar arasında meydana geldiğini ifade etmiş ve sorunun hallini zor gördüğünü dile getirmiştir. Kendi partisi tarafından örgütlü suçla karşı hazırlanan yasa önerisinin kendisine hatırlatılması üzerine bu önerinin "Mafia" benzeri örgütlere karşı hazırlandığını söylemekle yetinmiştir. Heyetimiz bunun üzerine şiddetin kaynağına ve amacına bakılmaksızın karşı çıkılması gerektiğini, demokratik hukuk devletinin temel prensiplerinden birinin de bu olduğunu dile getirmiştir.

Federal Dışişleri Bakanlığı Devlet Sekreteri Büyükelçi Dr.Kastrup, Mölln olayı sonrasında hükümet tarafından uygulamaya konulan önlemleri sıraladıktan sonra, Almanya'nın yabancı düşmanı bir ülke olmadığını dile getirmiş ülkelerinde yaşayan altı milyon yabancının uyum içinde yaşadığını savunmuştur. Heyetimizin alınan tüm önlemlere rağmen Almanya'da yaşayan tüm yabancılar meyanında vatandaşlarımızın da güvenlikleri konusunda endişeleri ve korkuları olduğunu söylemesi üzerine Dr.Kastrup, tüm yabancıları korumanın maddeten mümkün olmadığını, bazı saldırıların da yabancıların kendi aralarında meydana geldiğini üzümlere ifade etmek zorunda olduğunu söylemiştir.

Heyetimiz önemli olanın tüm yabancıların korunmasına gerek kalmayacak ortamın yaratılması olduğunu, bu konuda Alman yetkililerin ve politikacıların toplumu yönlendirici güçlerini kullanmaları gerektiğini, şiddeti yöntem olarak benimseyen örgütlerin faaliyetlerine son verilmemesi ve hatta belli çevrelerce desteklenmesi sonucunda yabancılar arasında meydana gelen saldırı olaylarının, siyasi makamların kararlı tutum benimsemeleri halinde önlenebileceğini vurgulamışlardır.

Federal İçişleri Devlet Sekreteri Lintner (CSU) ile yapılan görüşmede Mölln olayını takiben alınan önlemler ele alınmış, yabancı düşmanı saldırıların faillerinin sosyolojik ve psikolojik yapısı irdelenmiştir. Yasadışı örgütlerin vatandaşlarımızdan baskı ve tehditle para ve haraç toplaması olayları karşısında şikayet olmadıkça bir işlem yapılamadığını belirten Lintner'e vatandaşlarımızın şikayetçi olmaktan çekinme nedenleri anlatılmış ve bu konuda kanunlarda gerekli değişikliklerin yapılması talep edilmiştir. Türk resmi ve özel kuruluşlarına yapılan saldırıların faillerinin genelde yakalanamaması ve cezai takibata uğramaması ve bunun ceza kanunlarının caydırıcı niteliği üzerindeki olumsuz etkisi dile getirilmiştir. Ayrıca polisin vatandaşlarımıza yönelik ayrımcı tutumu vurgulanmıştır.

Federal Meclis İnsan Hakları ve İnsani Yardım Alt Komitesi Başkanı VOGEL (CDU) ile yapılan görüşmede ise Almanya'daki vatandaşlarımız, Almanya'daki temsilciliklerimiz ve heyetimiz tarafından tespit edilen tüm sorunlar dile getirilmiş, bu arada Vogel'in Alman tutumunu savunmakta zorluk çektiği gözlenmiştir. Komite Başkanı, yabancı düşmanlığı suçları faillerinin cezalandırılmalarının önemli olduğunu ancak olayların başlangıçta önlenmesinin daha anlamlı olduğunu, yabancı düşmanı aşırı sağ örgütlerin Alman Anayasayı Koruma Örgütüince izlenmesinin yararlı olacağını, siyasi partilerin yabancı düşmanlığı konusunda artık hassas olduklarını, yapılacak en büyük katkının yabancı düşmanlığının körüklenmesini önlemek olduğunu ifade etmiştir.

Hamburg Serbest Şehri İçişleri Senatörü Hackmann ile yapılan görüşmede ise heyetimizce dile getirilen sorunlara cevaben, polisin Hamburg'da yabancılar daha anlayışlı

davranmaları konusunda uyarıldığı, yabancılara yönelik şiddet olaylarının önlenmesi için "Anayasayı Koruma Örgütü"nün Hamburg Bölümünün kadro açısından takviye edildiği, yabancılar ile emniyet güçleri arasında daha iyi bir ilişkinin kurulması için Türk vatandaşlarının tercüman-danışman olarak istihdam edildiği, sayılarının bütçe imkanları çerçevesinde yükseltilmesine çalışıldığı, güvenlik güçlerinin de toplumun aynası olduğu, bu nedenle polis memurları arasında da yabancı düşmanları bulunabileceği ancak, tespit edilebildiği takdirde bunlara işten uzaklaştırma cezası uygulandığı, başkonsolosluk ve Türk kuruluşlarına yönelik saldırıların Türklerce gerçekleştirildiği ifade edilmiştir.

Heyetimiz şiddetin kaynağına ve amacına bakılmaksızın demokratik hukuk devleti çerçevesinde cezalandırılması gerektiğini dile getirmiş, toplanma ve gösteri hürriyetini kötüye kullanan saldırganlara müsamaha edilmesinin şiddete eğilimli gruplara kötü örnek oluşturacağını ve onları cesaretlendireceğini, sonuçta genel huzurun zarar göreceğini vurgulamıştır.

Hackmann uyuşturucu ticaretinde onaltı yaşından küçük gençlerimizin kullanılması ve örgütlerce baskı ve şiddetle para ve haraç toplanması konusunda aciz kaldıklarını kabullenmiştir. Ayrıca yabancılarının yerel seçimlerde oy kullanmalarına olanak tanıyan yasanın Hamburg tarafından hazırladığını belirten Hackmann, yasanın Federal Anayasa Mahkemesi'nce iptal edildiğine işaret etmiştir.

Schleswig-Holstein Eyaleti İçişleri Bakanı Prof.Dr.BULL (SPD) ve Adalet Bakanı KLINGERT (SPD) ile Kiel'de yapılan görüşmede heyetimizce dile getirilen görüşlere cevaben, eyalet genelinde yabancı düşmanı olayların takibi için ek önlemler alındığı, bu eyalette yabancılara yönelik olaylara daha önce rastlanmadığı, şiddete başvuranlar hakkında gerekenin derhal yapıldığı, Türklere ayrımcı muamele yapılmadığı dile getirilmiştir. Eyalet Meclisinde oniki aşırı sağ "DVU" Partisi Milletvekili bulunduğu, bir örnek olarak mahkumların hafta sonu izinlerinde karşılaşılan durumlara dikkat çekilmesi üzerine, Adalet Bakanı Eyalet Meclisindeki diğer partilerin sözkonusu partinin yaklaşımlarını hiçbir şekilde benimsemediklerini dile getirerek, mahkumlar arasındaki ayrımı yabancılarının kaçma olasılıklarının daha fazla olduğu gibi herhangi bir bilimsel araştırmaya dayanmayan açıklama ile izaha çalışmış, kendisine mahkumların çoğunun ailelerinin Almanya'da yaşadığı ve cezaların infazını müteakiben de burada yaşama arzusunda olduklarının hatırlatılması üzerine Türkiye'deki İnsan Hakları İhlallerine işaret etmek gibi heyetimizce anlaşılamayan bir yola başvurmuştur.

Berlin Serbest Şehri İçişleri Senatörü Dr.HECKELMANN (CDU) ve Adalet Dairesi Müsteşarı BORMANN kendileri ile ayrı ayrı yapılan görüşmelerde Berlin'deki vatandaşlarımızın Alman Toplumuna uyumunu ve birkaç istisna dışında Alman toplumunca da kabul edildiklerini dile getirmişlerdir. Görüşlerimizin heyetimizce dile getirilmesinden sonra İçişleri Senatörü özellikle siyasi haklar konusunda itirazda bulunmuş ve bunların ancak vatandaşlara tanınabileceğini ifade etmiştir. Güvenlik güçleri ile adli makamların ayrımcı uygulamalarına inanmadığını belirten Dr.Heckelmann vatandaşlarımızı rahatlatmak için konuyu araştıracaklarını ifade etmiştir. Bormann ise SPD'nin yabancıların yerel seçimlere katılma hakkını desteklediğini vurgulamış ve bunun Berlin'de uygulanması halinde yabancıların Alman toplumuna uyum oranının artacağına inandığını dile getirmiştir. Bormann da ayrımcı muamelelerin kendisine not halinde sunulması halinde inceleme yapacağını belirtmiştir.

ZİYARETLER:

Heyetimiz Kiel'deki görüşmeleri öncesinde Mölln saldırısında yaralanan vatandaşlarımızı Mölln hastanesinde ziyaret ederek TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu nezdinde Türk halkının olaydan duyduğu acı ve üzüntüyü dile getirmiştir. Komisyonun konunun yakın takipçisi olduğu ve bu tür olayların tekrarının önlenmesi için Alman yetkililer nezdinde gerekli girişimlerin yapılmakta olduğu ifade edilmiştir.

Cezaevi Ziyaretleri

Heyetimiz Almanya ziyareti esnasında gerek cezaevlerindeki Türklerin koşullarını yakından incelemek gerekse Komisyonumuz çalışmalarıyla ilgisi nedeniyle cezaevlerinin genel durumlarını gözlemek amacıyla ziyaret edilen eyaletlerde veya yakınlarındaki cezaevlerini de görmek istemiş, bu bağlamda Düsseldorf Cezaevi, Neu-Münster Cezaevi ve Tegel Cezaevi ziyaret edilmiştir. Her üç cezaevinin gezilmesinde ve tutuklularla görüşülmesinde heyetimize gereken ilgi ve kolaylık gösterilerek yardımcı olunmuştur.

Heyetimizin ilk önce ziyaret ettiği Düsseldorf Cezaevi'nde tutukluların durumu, yabancıların ve özellikle Türklerin cezaevindeki yaşam koşulları ve yabancı düşmanlığı, 1990 ve 1992 yıllarında iki vatandaşımızın intihar etmesiyle ilgili bilgi talep edilmiştir.

Cezaevi Müdürü tutukevinin hücre sisteminde inşa edilmiş olduğunu, tutukluların günde 90 dakika açık havada, 90-120 dakika arasında da kapalı bir salonda toplu halde bulunmalarına izin verildiğini, Halk Eğitim Merkezince ücretsiz kurslar sağlandığını, 350 dolayında personel bulunduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Alman hukuk sistemi uyarınca tutuklularının her zaman avukatlarıyla, hakimnin iznine bağlı olarak ise birinci derece yakınlarıyla görüşebildiklerini belirtmiş, son intihar olayı sırasında

Başkonsolosluğumuz mensubu için hakimden zamanında gerekli görüşme iznini çıkaramadıklarından görüşmenin mümkün olmadığını belirterek her iki intihar olayı konusunda ayrıntılı açıklamada bulunmuştur. Heyetimiz Başkonsolosluğumuzun bu cezaevi idaresi hakkında, gerekli işbirliğinin sağlanmasında aksaklık ve güçlükler çıkmasıyla ilgili yakınmalarını değerlendirdiğinde her iki intihar olayı farklı boyut kazanmaktadır.

Cezaevi yöneticileri ile birlikte cezaevinin hücre bölümlerini, sosyal salonlarını, mutfaklarını, kapalı devre video ve radyo yayınlarının hazırlandığı bölümü, cezaevi dergisinin basıldığı özel hücreleri ve kiliseyi gezen heyetimiz, halen cezaevinde bulunan 100 Türk tutukluyu temsilen 8 kişi ile görüşmüştür.

Tutuklular, genel olarak cezaevinin yönetimi ile ilgili bir şikayetleri olmadığını, ancak birinci derece yakınlarıyla görüşmelerin mutlaka Almanca olarak yapılması zorunluluğu olduğunu, ailelerin Almanca bilmemesi nedeniyle aralarında Türkçe konuşmak istediklerinde bir yeminli tercümanın hazır bulunması gerektiğini, tercümanın gelmemesi halinde görüşmeye izin verilmediğini ifade etmişlerdir. Tutuklular ayrıca Alman yargıçların takdir hakları bulunduğu durumlarda cezanın en üst sınırını verdiklerinden de yakınmışlardır.

Cezaevi müdürü görüşme usulünün Alman yasalarına göre düzenlendiğini, bu konudaki sıkıntının kendilerinden kaynaklanmadığını, gerçekten de zaman zaman mahkemenin tercüman göndermeyi ihmal ettiğini, bu durumda görüşmeyi maalesef sağlayamadıklarını belirtmiştir.

42 Türk'ün kaldığı Neu-Münster Cezaevi'nde görüşülen mahkumlar da benzer sorunlardan yakınmışlardır. Ancak bu cezaevinde bir Türk rehber öğretmenin görevlendirilmiş olması, Türk mahkumların dil problemleri ve diğer sorunlarının çözümünde yapmakta olduğu katkı dolayısıyla heyetimizce memnuniyetle karşılanmıştır.

Tegel Cezaevi'nde ise 1.10.1992 tarihi itibarıyla 96 Türk bulunmakta olup Türk mahkumlar yabancı mahkumların %10.5'ini oluşturmaktadır. Türk mahkumların işlediği suçlarda uyuşturucu kaçakçılığı suçluları 57 kişi ile ilk sıradadır. Burada görüşülen mahkumların sorunları da yukarıda belirtilenlerden farklılık göstermemektedir.

Heyetimiz her üç cezaevinde yaptığı inceleme sonrasında Alman cezaevlerindeki hücre sistemi uygulamasını, Türk adetlerine aykırı olması dolayısıyla Türk mahkumlar tarafından uyum sağlanması zor, bireyin toplumsal yaşamdan aşırı derecede soyutlanması gibi istenmeyen bir sonucu doğurabilecek, bunun için de son derece dikkatli düzenlemelere gidilmesi gereken bir husus olarak değerlendirmiştir. Ayrıca ailelerle yapılan görüşmelerde karşılaşılan güçlüklerin giderilmesi, dil zorluklarının, dinden gelen yemek alışkanlıklarının dikkate alınması cezaevlerindeki anlaşmazlıkların giderilmesinde önem taşımaktadır. Bununla birlikte ziyaret edilen cezaevlerinin maddi koşulları genel olarak olumlu bulunmuştur.

Vatandaşlarımızın Türkiye'den beklentileri:

Vatandaşlarımızın Türk makamlarına yönelik istemleri arasında seçimlere katılmalarının kolaylaştırılıp yaygınlaştırılması, seçme ve seçilme haklarının sağlanması, çifte vatandaşlık konusunda kolaylaştırıcı düzenlemeler yapılması, emeklilik ve gümrük muamelelerinin kolaylaştırılması, yakınlarının kendilerini ziyaretlerinde konut fonundan muaf tutulması gibi konular bulunmaktadır.

En yoğun yakınma konusunu TRT-İNT yayınları oluşturmaktadır. Vatandaşlarımızca bu yayının kalitesinin yükseltilmesi, yurt dışında yaşayanlara rehber olacak nitelikte yayınların hazırlanması, Türk örf ve adetlerinin program yayınlarında göz önünde bulundurulması ve TRT-İNT'nin Almanya'nın Frankfurt, Köln, Münih, Berlin ve Hamburg gibi şehirlerinde büro açması ve bazı yayınları burada hazırlaması istenmektedir.

Öte yandan yurtdışındaki temsilciliklerimizde vatandaşlarımıza daha iyi hizmet verilmesi için bina ve teçhizat donanımının gerekli düzeyde sağlanması önem taşımaktadır. Heyetimizce, örneğin Berlin Başkonsolosluğu binasının ihtiyaca karşılık vermeyen bir yapıda olduğu, binanın küçük ve yetersiz olduğu gözlenmiştir. Ayrıca temsilciliklerde Dışişleri Bakanlığına bağlı ve sözleşmeli olarak görev yapan personelin maaş ve sosyal haklar yönünden yoğun yakınmaları olduğu, fazla çalışmaları karşılığında hiç bir ücret ödenmediği de dikkat çekmiştir. Heyetimiz vatandaşlarımıza verilen hizmet düzeyinin yükseltilmesi için belirtilen hususlarda çalışmalar yapılmasının yararlı olacağı kanaatindeyiz.

Yurtdışında yaşayan Türklerin Türkiye'deki yasa çalışmalarından haberdar edilerek haklarının baki kalmasının sağlanması, Türkiye'den gönderilen öğretmen sayısının arttırılarak yeterli düzeye getirilmesi, Almanya'daki din görevlisi kadrosunun ihtiyacı karşılayacak şekilde arttırılması, eğitim ve din hizmetlerini yerine getirecek personelin atamalarında gecikmelere ve aksaklıklara meydan verilmemesi gibi konular da vatandaşlarımızın istemleri arasındadır.

Yapılan toplantılar sonrasında heyetimizin ortak kanaati, vatandaşlarımızın herşeyden önce, Türkiye'nin devleti, Meclisi, ilgili kuruluşları ve basın-yayın organları ile kendilerine daha çok ilgi göstermesi, sorunlarına sahip çıkması ve desteklerini sürekli olarak göstermeleri beklentisi içinde olduklarıdır.

SONUÇ:

Raporumuzun başında da belirtildiği gibi bu ziyaretin amacını Almanya'da yaşayan Türklerin öncelikle güvenlik durumlarının araştırılması ve temel hak ve özgürlüklerinin kullanımında karşılaştıkları sorunlar ile sosyo-kültürel koşullarının AGİK standartlarına uygunluğunun değerlendirilmesi için genel bir çalışma başlatılması oluşturmıştır. Komisyonumuz, bu başlangıç çalışması doğrultusunda faaliyetlerini, bu tür ziyaretlerin belli aralıklarla yinelenmesi suretiyle sürdürmeyi hedeflemektedir. Bu nedenle bu raporda tüm sorunlara genel olarak değinilmiş, sorunlar ana hatlarıyla belirlenmeye çalışılmıştır. Bundan sonraki ziyaretlerde belli heyetler oluşturularak konuların spesifik olarak ele alınması yoluna gidilecek, incelemeler belli konularda derinleştirilecektir.

Bu ziyaretimizde yaptığımız tüm görüşmeler sonucunda heyetimiz, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı sorununun vehametinin Alman yetkililerce içtenlikle kavrandığını, yetkililerin sorunların çözümü konusunda iyi niyet ve anlayış havası içinde olduklarını görmekten memnuniyet duymuştur. Bu meyanda da sorunun çözümünde bundan böyle daha ciddi ve etkili çalışmalar yapılacağı inancını taşımaktadır.

Mölln'deki acı olayın Alman toplumunun yabancı düşmanlığına yaklaşımında bir dönüm noktası oluşturması ve bundan böyle bu ülkede yaşayan yabancılar meyanında vatandaşlarımızın da güvenlik, barış, huzur ve uyum içinde yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli tüm önlemlerin en kısa zamanda alınması büyük önem taşımaktadır.

T.B.M.M. İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Türkiye'de olduğu gibi Almanya'daki ve diğer ülkelerdeki insan hakları konularını büyük bir titizlikle incelemeye devam edecek ve Alman parlamenterlerle ve diğer yetkilileriyle temaslarını sürdürecektir.

Son olarak, heyetimiz bu tür çalışmaların ülkelerimizi ve halklarımızı daha da yakınlaştıracığı, Almanya'daki vatandaşlarımızın sorunlarının çözümüne katkıda bulunacağı ve Türk-Alman dostluğunu daha da güçlendireceği inancı içerisinde.

KULP - LİCE RAPORU

26.12.1991 perşembe günü saat 12.00'de Diyarbakır Havaalanına indik. Diyarbakır Valisi ile Vilayet Konağında bir ön görüşme yaptıktan sonra Kulp ve Lice olaylarında yaralananları Devlet ve Üniversite hastanelerinde ziyaret ettik. Kulp'lu yaralı Şeyhmuz Altındal, Mehmet Şarktekin, Kadir Çınar ve Lice'li Abdülhaluk Gider gibi hastalarla görüşmemizin ortak sonucu şöyledir: Kulp köprüsünde ve Lice'de toplanan takriben 4-5 bin kişilik kalabalığın Kulp'a gitmek istediğini, askerlerin engellediğini ve çıkan çatışmada yaralandıklarını söylediler.

İlk ateşin kimden geldiği sorulduğunda, yaralıların üçünün ifadesine göre ilk ateş askerlerden geliyor. Ancak bir yaralı, askerlerden birisinin bir bayanı ittiğini, bunun üzerine halktan birisinin ateş ederek bir askeri vurduğunu ve çatışmanın bundan sonra başladığını söyledi.

27.12.1991 günü (Zübeyir Aydar ve Hasan Mezarıcı) Kulp'a giderek Kulp Kaymakamı ve Savcısıyla görüştük. Kulp Kaymakamlığının önünde takriben 40 arabanın camlarının tamamen kırıldığını, silahlarla tarandıktan sonra ayrıca içine girilerek tahrip edildiklerini teyp ve göstergelerinin tamamen tahrip edildiğini (Kaymakam ve Savcısıyla birlikte) tespit ettik. Kaymakam, araç sahiplerine müracaat etmelerini ve gerekenin yapılacağını ifade etti.

Sonra olay mahalli olan Kulp köprüsüne (Kaymakamla birlikte) gittik. Gerek askeri, gerek mülki yetkililerin ve gerekse halkın ortak ifadelerine göre olay şu şekilde cereyan ediyor:

1. 21 Aralık 1991'de Solhan-Kulp sınırında yapılan operasyonda Olağanüstü Hal Bölge Valiliği'nin açıklamasına göre 4 PKK örgüt mensubu öldürülüyor. Daha sonra ölü sayısının fazla olduğu anlaşıyor. Diyarbakır ve çevre il ve ilçelere haber ulaşıyor. PKK örgütü daha fazla bir kalabalığın oluşması için, il ve ilçelere, ölenlerin kendi il ve ilçelerinden olduğu şeklinde haber ulaştırınca, başta Kulp ve Lice olmak üzere çevre il ve ilçelerden insanlar Lice ve Kulp'ta toplanmaya başlıyor. Takriben 200 araçlık bir konvoy meydana geliyor. Mülki, idari ve askeri zevatın ortak ifadelerine göre, güvenlik gerekçesi ile Lice'de toplananlar Kulp'a gönderiliyor. Takriben 4-5 bin kişi Kulp'ta, bir o kadar da Kulp köprüsünde kadınlı, erkekli, çocuklu kalabalıklar toplanıyor.

2. 22 Aralık 1991 günü gece 12.00 civarında 3 cenaze getiriliyor ve Kulp'ta caminin musallasına bırakılıyor.

Ancak, zirvede 3 cenaze daha kalıyor. Takriben bin kişilik kalabalık 10 kilometre araçla gittikten sonra 20 kilometre de karın üzerinde yayan gidiyor. Ancak, zirveye 5-10 kişi ulaşabiliyor.

Yetkililerin ifadelerine göre örgüt elemanları Kulp'ta cesetlere otopsi yapılmasını ve defnedilmelerini engelliyorlar. Olay çıkmasını diye savcılık ve kaymakamlık beklemeyi uygun görüyor.

Halkın ifadesine göre birinci gün zirveye çıkan insan sayısı az olduğu için cesetlerin hepsi indirilemiyor. 23 Aralık günü kalanları almak için gidenler akşam üzeri cesetlerle dönüyorlar. Ancak Kulp'a 3 kilometre yakınlıktaki Kulp köprüsünde halk cenazeleri beklemektedir.

Bunların sayısı ortak tespitlere göre takriben 4-5 bin kişidir. Birinci gün cenazelerin Kulp'a gönderilmesine müsaade eden güvenlik güçleri, o gün müsaade etmiyor. Bir gün kış kıyamette dışarıda kalan bu insanlar, ısrarla ertesi gün Kulp'a dönmek istiyor, fakat güvenlik güçleri kabul etmiyor. Zira bu kişilerin Kulp'lu olmadığı ileri sürülüyor. Yol panzerlerle ve askeri barikatla kapatılıyor. Bu kalabalık, o geceyi kırdı ve yakındaki köylerde geçiriyor.

Ertesi gün bunlar, cenazelerle birlikte tekrar Kulp köprüsünde toplanıyor (24 Aralık 1991). Askeri ve idari yetkililer cenazelerle bir kısım halkın bırakılmasını, fakat kalabalığın cenazeler gömülünceye kadar beklemesini teklif ediyor. PKK örgütü sempatizanlarının ısrarı veya halkın ortak ısrarı sonucu halk Kulp'a cenazelerle birlikte dönmekte ısrar ediyor.

3. İşte bu safhada Diyarbakır Valisi devreye giriyor. Halka bir konuşma yaparak serbest bırakılacaklarını söyleyince, halk alkışlıyor. Fakat Alay Komutanı Valinin emrini yerine getirmiyor. Bunun üzerine Vali sinirli bir şekilde olay mahallinden ayrılmak isteyince, halk Valiye kalması için ısrar ediyor. Fakat Vali olay mahallinden ayrılıyor.

Saat 9.00-9.30 arasında halk, kadınları öne geçirerek yürümek istiyor.

Bir asker, bir kadını itip düşürüyor ve sonra ateş başlıyor.

4. Biri asker 6 kişi olay yerinde, iki kişi hastanede ölüyor. Çeşitli derecelerde 40-50 kişi yaralanıyor.

Kurşun yarısından çok dövülme ve vurma şeklinde yaralılar gördük. Kadınlardan bu şekilde yaralananlar gördük.

Bunun üzerine halk yere yatırılıyor. Arama yapılıyor, akşama kadar bekletiliyor. Bu kısmını Alay Komutanı, DGM Savcısı ve Vali birlikte teyid ettiler.

Önce kadınlar, erkeklerden ayrılıp yolun üst kısmına alınıyor ve yere yatırılıyorlar.

Silah arama gerekçesiyle kadınlar yattıkları yerde aranıyor.

Sivil araçlar, askerler tarafından boşken önce taranıyor, sonra içine girilip tahrip ediliyor. Bu bilgi de askeri ve mülki zevata teyid ettirilmiştir.

5. Olay mahallindeki incelemeden sonra Kulp Belediyesine gittik. Belediye Başkanı ve siyasi parti temsilcileri, muhtarlar ve halkın huzurunda DYP, SHP, RP temsilcileri ve bazı muhtarların imzalı yazısı okunup bize teslim edildi. Bu yazı ilişiktir.

O gece Kulp'ta bir vatandaşın evinde kaldık, halkla görüştük.

Ertesi gün (28 Aralık 1991) Lice'ye erken saatte vardık. Belediye binasında Belediye Başkanvekili ve siyasi parti temsilcileri ile görüşüp, kendilerini dinledik. Lice'de toplananlardan 60 kişiye, halkın temsilcileri olarak Kulp'a gitme izninin Vali ve Kaymakam tarafından verildiği halde, askerler tarafından yoldan geri döndürüldüklerini; ertesi gün tekrar izin verildiği halde Kulp'tan geri döndürüldüklerini ortak ifade olarak tespit ettik. Lice'den Kulp'a gitmek isteyen halkın engellenmek istendiğini, bu kalabalığın emniyet binasına yöneldiğini, bunun üzerine polisin binadan ateş açtığını, açılan ateş sonucunda iki kişinin öldüğünü, üç kişinin de yaralandığını tespit ettik.

6. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği'nde Vali Yardımcıları ile yaptığımız görüşmede mahiyeti tam olarak anlaşılamayan Özel Tim'in, operasyon ve olay esnasında Alay Komutanına bağlı olduğunu öğrendik.

7. Diyarbakır Valiliği'nde 28 Aralık 1991 günü Vali, DGM Savcısı ve Alay Komutanı ile beşli bir görüşme yaptık. Bu şekildeki davranışların halkın devletin karşısında, örgütün ise yanında yer almasına vesile olacağını değerlendirip, değerlendirmediklerini sorduk. Alay Komutanının Valiye ve hem de bize karşı bilgi vermek yerine haddi aşan bir şekilde davrandığını gördük.

Parlamento heyetinin incelemesini kolaylaştırmak hususunda Valilik ve Kaymakamlıklar yardımcı olduğu halde, bilgilendirme konusunda baskı altında olduklarını gördük.

8. İncelemelerimizde, Kulp ve Lice olaylarının devlet kurumlarının ve adli erkanın halkla münasebetlerini zorlaştıracak, ilişkilerini koparacak şekilde geliştiğini gördük.

9. Diyarbakır'da bütün işyerlerinin (çok az istisna hariç) kapalı olduğunu gördük.

Hülasa;

1. Kulp ve Lice olaylarında güvenlik birimlerinin sivil otoritenin tam olarak emrinde olmadıklarını, bir otorite ve yetki kargaşası olduğunu tespit ettik.

2. Yöre halkının genellikle mülki, idari ve adli erkandan memnun olduğunu, ancak halk tarafından tam yetkili görülmediklerinden bir devlet, otorite boşluğu görünümü meydana geldiğini, bunun ise PKK örgütü tarafından kendi amaçlarına uygun bir biçimde değerlendirildiğini tespit ettik.

3. Ateş olayından sonra yapılan sivil araçlarla ilgili tahribat, halkın 5-6 saat yerde yatırılmasının ve bu esnada olanların tamamen devletin aleyhine tecelli ettiğini, halkın devlete karşı tahrik edildiğini gördük.

4. PKK örgütü elemanları ile halkın, güvenlik güçlerince kesinlikle ayrılmasını, mazlum ve masum insanlara zarar verilmemesinin gereğini özellikle vurgulamak istiyoruz.

5. PKK örgütünün cenaze olaylarını bir propaganda

malzemesi olarak kullanma gayretinde olduğu izlenimi elde ettik. Halkın hassas olduğu cenazeler konusunda, cenazelerin güvenlik içinde ve zamanında sahiplerine verilmesi gerektiğini, aksi halde başka sıkıntıların doğabileceğini tespit ettik.

SONUÇ:

Kulp ve Lice olaylarında, bazı yetkililerin kişisel hatalı uygulamalarının insan hakları ihlallerine sebep olduğunu, bölgede huzurun temini ve terörün önlenmesi için yetki kargaşasına son verilip, sivil otoritenin mutlaka hakim kılınması gerektiğini ve bölge halkına şefkatle yaklaşılmaları lüzumunu; halkın, örf, adet ve inançlarına saygılı davranılmasının sorunun çözümünde faydalı olacağını tespit ettik.

Saygıyla arz ederiz.

İNSAN HAKLARINI İNCELEME KOMİSYONU BAŞKANLIĞI'NA

İstanbul Milletvekili Hasan Mezarıcı, İzmir Milletvekili Mehmet Özkan ve Siirt Milletvekili Zübeyir Aydar tarafından Kulp-Lice olaylarına ilişkin olarak hazırlanan raporların Komisyonumuzda görüşülmesinden sonra, Komisyonumuz Alt Komisyon raporlarının müşterek bir metne dönüştürülmesi için Adana Milletvekili Uğur Aksöz, Manisa Milletvekili Rıza Akçalı ve Yozgat Milletvekili Mahmut Orhon'u görevlendirmiştir.

Alt Komisyon raporlarının müşterek bir metne dönüştürülmesi için Adana Milletvekili Uğur Aksöz, Manisa Milletvekili Rıza Akçalı ve Yozgat Milletvekili Mahmut Orhon, rapor sahipleri İzmir Milletvekili Mehmet Özkan, İstanbul Milletvekili Hasan Mezarıcı ve Siirt Milletvekili Zübeyir Aydar'la bir araya gelerek, müşterek bir metin haline dönüştürmüşlerdir.

Müşterek metin, ekte sunulmuştur.

Raporu Hazırlayan Alt Komisyon Üyeleri:

Sözcü	Üye
Mehmet Özkan	Hasan Mezarıcı
İzmir Milletvekili	İstanbul Milletvekili

Üye
Zübeyir Aydar
Siirt Milletvekili
(Komisyon üyeliğinden çekilmiştir)

Alt Komisyon Raporunu
Müşterek Metin Haline Dönüştüren Üyeler:

Üye	Üye
Uğur Aksöz	Rıza Akçalı
Adana Milletvekili	Manisa Milletvekili

Üye
Mahmut Orhon
Yozgat Milletvekili

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

İNSAN HAKLARINI İNCELEME KOMİSYONU KANUNU

KANUN NO: 3686

KABUL TARİHİ: 05.12.1990

Amaç

MADDE 1.- Bu Kanunun amacı; Dünyada ve ülkemizde insan haklarına saygı ve bu konudaki gelişmeleri izlemek suretiyle uygulamaların bu gelişmelere uyumunu sağlamak ve başvuruları incelemek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bir İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunun kuruluş, görev, yetki, çalışma usul ve esaslarını düzenlemektedir.

Kapsam

MADDE 2.- Bu Kanun; T.C. Anayasası ile İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi çok taraflı uluslararası belgelerde belirlenmiş bulunan insan hak ve hürriyetleri ile uluslararası alanda genel kabul gören insan haklarını kapsar.

Komisyonun Kuruluşu

MADDE 3.- Üye sayısı Danışma Kurulunun teklifi üzerine Genel Kurulca belirlenecek İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunda; siyasi parti grupları ile bağımsızlar Meclisteki sayılarının -boş üyelikler hariç- üye tam sayısına nispet edilmesi ile bulunacak yüzde oranına uygun olarak temsil edilirler.

Bu Komisyon Üyelikleri için, bir yasama döneminde iki seçim yapılır. İlk seçilenlerin görev süresi iki, ikinci devre için seçilenlerin görev süresi üç yıldır.

Komisyon, Siyasi Parti gruplarının yüzde oranlarına göre, bir başkan, iki başkanvekili, bir sözcü ve bir katip seçer. Bu seçim, üye tam sayısının salt çoğunluğuyla toplanan Komisyonun, toplantıya katılanlarının salt çoğunluğunun gizli oyuyla yapılır.

Komisyonun Görevleri

MADDE 4.- İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunun görevleri şunlardır:

a) Uluslararası alanda genel kabul gören insan hakları konusundaki gelişmeleri izlemek,

b) Türkiye'nin insan hakları alanında taraf olduğu uluslararası andlaşmalarla T.C. Anayasası ve diğer milli mevzuat ve uygulamalar arasında uyum sağlamak amacıyla yapılması gereken değişiklikleri tespit etmek ve bu amaçla yasal düzenlemeler önermek,

c) Türkiye Büyük Millet Meclisi komisyonlarının gündemindeki konular hakkında, istem üzerine görüş ve öneri bildirmek,

d) Türkiye'nin insan hakları uygulamalarının, taraf olduğu uluslararası andlaşmalara, Anayasa ve Kanunlara uygunluğunu incelemek ve bu amaçla, araştırmalar yapmak, bu konularda iyileştirmeler, çözümler önermek,

e) İnsan haklarının ihlale uğradığına dair iddialar ile ilgili başvuruları incelemek veya gerekli gördüğü hallerde ilgili mercilere iletmek,

f) Gerektiğinde dış ülkelerdeki insan hakları ihlallerini incelemek ve bu ihlalleri o ülke parlamenterlerinin dikkatine doğrudan veya mevcut parlamenter forumlar aracılığıyla sunmak,

g) Her yıl yapılan çalışmalarını, elde edilen sonuçları, yurt içi ve dışında insan haklarına saygı ve uygulamaları kapsayan bir rapor hazırlamak.

Komisyonun Yetkileri

MADDE 5.- İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, görevleri ile ilgili olarak, Bakanlıklarla Genel ve Katma Bütçeli Dairelerden, mahalli idarelerden, muhtarlıklardan, üniversitelerden ve diğer kamu kurum ve kuruluşları ile özel kuruluşlardan bilgi istemek ve buralarda inceleme yapmak, ilgililerini çağırıp bilgi almak yetkisine sahiptir.

Komisyon, gerekli gördüğünde uygun bulacağı uzmanların bilgilerine başvurabilir ve Ankara dışında çalışabilir.

Komisyonun Çalışma Usul ve Esasları

MADDE 6.- İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, üye tam sayısının en az üçte biri ile toplanır ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir; ancak karar yeter sayısı hiç bir şekilde üye tam sayısının dörtte birinin bir fazlasından az olamaz.

Komisyon, incelemelerini alt komisyonlar kurmak suretiyle de yapabilir.

Komisyon, görevleri ile ilgili olarak hazırladığı raporları Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunar. Bu raporlar, Danışma Kurulunun görüş ve önerisi ile Genel Kurul gündemine alınabilir ve okunmak suretiyle veya üzerinde görüşme açılarak bilgi edinilir.

Komisyon raporları Başbakanlık ve ilgili bakanlıklara da Başkanlıkça gönderilir.

Komisyonun gerekli görmesi halinde; inceleme konusunun sorumluları hakkında genel hükümlere göre kovuşturma veya işlem yapılabilmesi için, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na Komisyon Raporu ilgili mercie bildirilir.

Komisyon çalışmaları ile ilgili olarak, yurtiçi ve yurtdışı görevlendirmelere ait giderler, Komisyonun Kararı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanının onayı ile 6245 sayılı Harcırah Kanunu hükümlerine göre Türkiye Büyük Millet Meclisi Bütçesinden karşılanır.

İnceleme ve Sonucun Bildirilmesi

MADDE 7.- İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığınca havale olunan başvurular ile ilgili konuları inceler.

Komisyon, başvuruların sonucu veya yapılmakta olan işlem hakkında başvuru sahibine en geç üç ay içinde bilgi verir.

Uygulanacak İçtüzük

MADDE 8.- İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunun çalışmalarında, bu kanunda sarahat olmayan hallerde, Türkiye Büyük Millet Meclisi İ t z   hükümleri uygulanır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanının, Türkiye Büyük Millet Meclisi İ t z   gereğince komisyonlar üzerinde haiz oldu  denetleme yetkisi bu komisyon için de geçerlidir.

Yürürlük

MADDE 9.- Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 10.- Bu Kanun hükümlerini Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı ile Bakanlar Kurulu yürütür.

N/B (S. Sayısı:498)